LND

OF

OW

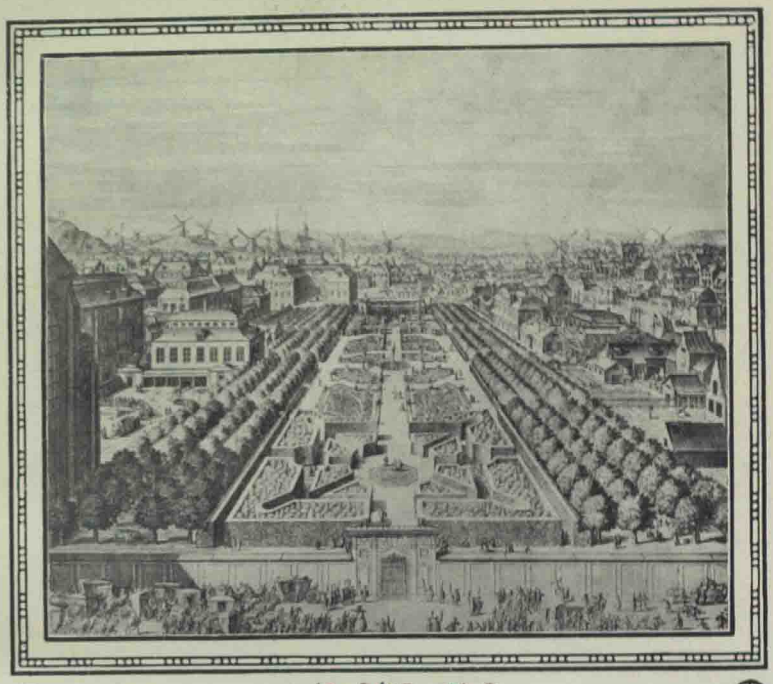

LINNÉ I STOCKHOLM

AF

CARL FORSSTRAND

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

LINNÉ
I STOCKHOLM

CARL LINNÆUS
ÅR 1739

EFTER ORIGINALMÅLNING I OLJA AF J. H. SCHEFFEL,
PÅ LINNÉS HAMMARBY.

[illegible] upspricka utur en stubbotan rot,
[illegible] på en fjerran ort, härligen
[illegible] till ett ansenligt träd."

[illegible] LINNÆUS OM SIG SJÄLF.

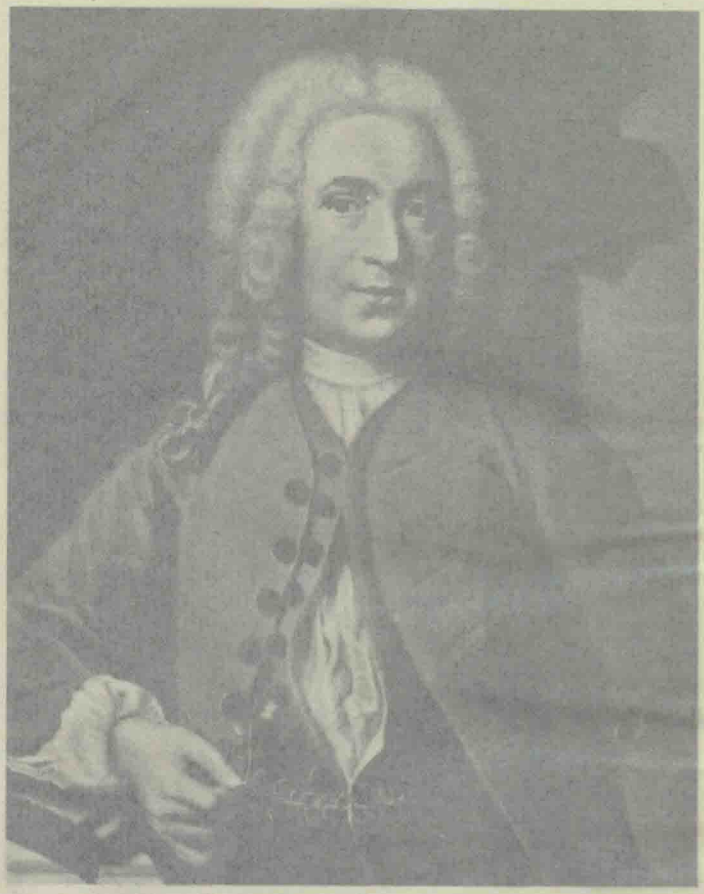

CARL LINNÆUS
ÅR 1739

EFTER ORIGINALMÅLNING I OLJA AF J. H. SCHEFFEL,
PÅ LINNÉS HAMMARBY

"Gud har låtit honom upspricka utur en stubbotan rot, omplanterat honom på en fjerran ort, härligen låtit honom upstiga till ett ansenligt träd."

CARL LINNÆUS OM SIG SJÄLF.

ISAAC MARCUS'
BOKTRYCKERI-
AKTIEBOLAG
STOCKHOLM
1915

LINNÉ
I STOCKHOLM

AF

CARL FORSSTRAND

MED ILLUSTRATIONER

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

STOCKHOLMS STADSBIBLIOTEK

BIBLIOTHECA BODLEIANA

Tycho Tullberg,

Linnés ättling

min gamle vän och lärare,

tillägnas detta arbete.

Carl Forsstrand

FÖRORD.

Uppslaget till denna bok gafs för åtskilliga år sedan af professor Thore M. Fries. I samband med några upplysningar om Linnés hemvist samt bekanta och vänner under den tid, han såsom praktiserande läkare var bosatt i Stockholm, hvilka jag lämnade Fries för de af honom redigerade delarna af samlingsverket Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné, uppmanade han mig nämligen att utarbeta en utförligare skildring af blomsterkonungens Stockholmsförbindelser. I ett af sina bref framhöll Fries, att vidgad kunskap om dessa vore af intresse, därför att nämnda tid var den jämförelsevis minst kända perioden af Linnés lefnad. Med anledning häraf beslöt jag mig för att fullständiga, omarbeta och i bokform framlägga det ur handskrifna och tryckta källor samlade material, som låg till grund för två af mig utgifna smärre uppsatser om Linnés Stockholmstid (i Adelsklubbens Julnummer 1906 och i Botaniska studier, tillägnade Theodor Magnus Fries, 1912). Resultatet af detta arbete föreligger nu, och hoppas jag, att de nya och sammanfattade bidrag, som däri framlagts till kännedomen om Linnés privata förhållanden och om den miljö, hvari han lefde och rörde sig i Stockholm, skola emottagas med intresse.

Under arbetets gång har jag erhållit upplysningar och anvisningar af förste bibliotekarien vid universitetsbiblioteket i Uppsala Marcus Hulth, andre bibliotekarierna i K. Biblioteket grefve C. M. Stenbock och F. Lindegren, föreståndaren för Stockholms stads arkiv

G. Bolin samt amanuensen vid Stockholms rådsturätts arkiv N. Östman, och får jag härför till dem uttala ett hjärtligt tack.

De i framställningen återgifna uttalandena eller meddelandena af Linné äro, då ej andra källor angifvits, hämtade ur Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig själf, utgifna 1823 af Adam Afzelius.

Författaren.

INNEHÅLL

Sid.

DET I FLOR STÅENDE STOCKHOLM 1

ETT INTERMESSO. NÄR LINNÆUS VAR FALUBO 37

DOKTOR CARL LINNÆUS 58

HATTARNAS ARKIATER 83

I RÄNTMÄSTAREHUSET 111

PROFESSORNS STOCKHOLMSFÖRBINDELSER 152

PERSONREGISTER 201

ILLUSTRATIONER

HELSIDESBILDER:

Carl Linnæus 1739; efter originalmålning af J. H. Scheffel; försättsplansch.

Carl Linnæus vid 30 års ålder; efter en penneteckning af okänd mästare 16

Carl Linnæus; stålstick efter Martin Hoffmans originalmålning 1737 48

Tessinska palatset, norra fasaden; efter gravyr af J. v. d. Avelen i E. Dahlbergs Suecia antiqua et hodierna 80

Sid.

Tessinska palatset, gårdsinteriör; efter originalteckning af N. Tessin d. y. 96

Utsikt från Slottsbacken öfver Norrmalm och Blasieholmen i början af 1700-talet; efter oljemålning af okänd mästare . . 112

Carl Linnæus; kopparstick af A. Ehrensvärd 1740 144

Utsikt från Kastellholmen vid midten af 1700-talet 160

I TEXTEN:

Kungsträdgården med närmaste omgifningar; detalj från P. Tillæus' karta öfver Stockholm 15

Ingemarshof med omgifningar; detalj från P. Tillæus' karta öfver Stockholm 21

Pomona; ur J. Ahlich's trädgårdsbok 23

Ceres; ur J. Ahlich's trädgårdsbok 31

Stockholm från Mälarsidan i början af 1730-talet; efter samtida kopparstick 63

Plan öfver Tessinska huset och tomten; efter original af N. Tessin d. y. 87

Carl Gustaf Tessin; efter original af G. Lundberg. 92

Ulrika Lovisa Tessin, f. Sparre; efter ett kopparstick från början af 1740-talet 93

Sara Elisabeth Morava; efter originalmålning af J. H. Scheffel 123

Abraham Bäck; kopparstick af F. Akrel, efter oljemålning af G. Lundberg 174

Pehr Wilhelm Wargentin; kopparstick af F. Akrel, efter oljemålning af F. Brander 181

I.

Det i flor stående Stockholm.

TIDIGT på morgonen den 15 januari år 1729 stannade en gästgifvareskjuts utanför Jöns Wangsonius' värdshus vid Surbrunn nära Roslagstullsgatan, ett af dessa i 1700-talets Stockholm så talrika näringsställen, där man kunde »både med Logiementer och Spisning samt andra Tracteringar blifva ackomoderat». En ung man hoppade ur, betalade skjutspojken och begaf sig in i värdshussalen, där han efter att hafva uppgifvit sitt namn och stånd: *Carl Linnæus, medicinæ studiosus af Smålands nation i Uppsala* och erbjudit ett par daler kopparmynt i pant, fick sin anhållan om rum bifallen och begärde en mugg varm ölost och några skorpor. Det var nämligen en kall dag, och färden från Rotebro, sista skjutshållet, hade varit pröfvande nog i den bitande blåsten och det dåliga väglaget. Sedan han intagit den enkla måltiden och fått några upplysningar om genaste vägen till Norrmalmstorg och Fredsgatan

där de berömde läkarne arkiatern von Bromell och assessor Nordenheim, till hvilka han hade rekommendationsbref, bodde, kastade han på sig sin fårskinnsfodrade jacka, bugade sig artigt för värden och vandrade ut i den enligt major von Henels nyligen utkomna bok, som han antagligen ej försummat att taga kännedom om, florerande och vidtberömda, men honom personligen obekanta kungliga residens-staden Stockholm.

Det var nämligen sitt första besök i hufvudstaden, som den nu tjugotvåårige Carl Linnæus, botanikens om några år så ryktbare och berömde furste, gjorde. Uppsalastudenterna hade på den tiden ej så lätt som i våra dagar att »fara in till stan», såsom de med någon ringaktning för Alma mater vid Fyris pläga uttrycka sig, och den unge smålänningen lefde i så knappa omständigheter, att han hittills äfven af ekonomiska skäl ej kunnat tillfredsställa sin önskan att komma dit. Men strax före den nyss förflutna julhelgen, som han måste tillbringa i lärdomsstaden i stället för i det honom så kära föräldrahemmet i Småland, hade han erhållit ett af medicinska fakultetens kungliga stipendier i nedersta klassen, d. v. s. tio daler silfvermynt hvart halfår, och med denna ståtliga tillökning i kassan ansåg han sig kunna kosta på sig en resa till Stockholm. Oafsedt sin lifliga åstundan att få beskåda hufvudstaden, hade han en särskild anledning att sätta beslutet i verket. Allt sedan han i september föregående året utbytt Lund mot Uppsala för att där fortsätta sina medicinska studier, hade han önskat få resa till Stockholm och komma i förbindelse med läkarevetenskapens där verkande framstående målsmän. I Uppsala var det nämligen vid den tiden ganska klent

beställdt med den medicinska undervisningen. Fakulteten utgjordes af endast två professorer, Olof Rudbeck d. y. och Lars Roberg, som visserligen bägge voro lärda och framstående män, men långt till åren komna och föga intresserade för sina till de respektive professurerna hörande sysselsättningar. Rudbeck, som i stället så godt som uteslutande ägnade sig åt filologiska och arkeologiska forskningar i sin ryktbare faders anda, höll sålunda under höstterminen blott några få föreläsningar öfver de svenska fåglarna — jämte i anatomi var han nämligen professor i naturalhistoria —, hvilka säkerligen voro både värdefulla och underhållande, ty han illustrerade dem med sina egna beundransvärdt väl utförda kolorerade afbildningar; men detta tycks i alla fall ej ha varit tillräckligt för att tillfredsställa den unge Linnæus' vetgirighet. Roberg åter höll ej några offentliga föreläsningar, utan lät de medicine studiosi på svenska explicera Langes »fysiologiska teser» *), hvilka dock liksom professorns kommentarier tyckas ha varit skäligen ointressanta, ty Linnæus har om dem ej efterlämnat något omdöme vare sig af gillande eller motsatsen. I anatomi och farmakologi o. s. v. låg undervisningen fullkomligt nere, och man kan under sådana förhållanden väl förstå, att de unga medicinarne med intresse mottogo underrättelserna om hur läkarekonsten blomstrade i hufvudstaden och hur emellanåt liköppningar och anatomiska demonstrationer ägde rum på anatomisalen i stadshuset på Södermalm och under tillopp af talrika åskådare utfördes af medlemmar i Collegium medicum och andra lärda doktorer.

*) *Chr. J. Lange, Opera omnia medica theoretico-practica.* Lipsiæ 1704.

Då Carl Linnæus den där januaridagen anlände till Stockholm, var alltså syftet med besöket utom hufvudstadens beskådande, antagligen en anmälan att få vara närvarande vid någon sådan liköppning, och det var väl därför som han, sannolikt med anbefallningar från sin gynnare professor Rudbeck, uppvaktade ej blott hrr Bromell och Nordenheim utan äfven assessorerna Soem och Alstrin. Dessa fyra voro nämligen de förnämsta bland de läkare, som ledde dissektionerna och i samband med dem höllo föreläsningar. Att någon liköppning nu var förestående, torde han dock ej ha haft kännedom om, men efter ankomsten till Stockholm fick han veta, att en sådan skulle äga rum i slutet af månaden och att Collegium medicum beslutit utdela fripoletter åt alla mäster-fältskärer och doktorer samt bestämt afgiften för andra intresserade till 16 daler. Till dissektionsmateriel hade man enligt Linnæus' korta meddelande om den intressanta akten, som i viss mån tycks ha betraktats som ett folknöje, erhållit »en uphängd qvinnes person», hvarmed tydligen menas en i början af december 1728 lifdömd förbryterska, hvars afrättning Collegium medicum hos k. m:t anhållit måtte få anstå till »efter nyåret, på det man då anatomien så mycket beqvämare måtte förrätta».

Föreställningen skulle taga sin början den 31 januari, hvarför Linnæus den 19 reste tillbaka till Uppsala och den 29 åter till Stockholm, där han sedan stannade ända till den 23 februari. Demonstrationerna togo nämligen, fördelade på sex dagar med tre till fyra dagars mellanrum, tre veckor i anspråk. De inleddes af arkiatern Bromell, som efter ett företal föreläste om de allmänna väfnaderna samt kroppens och

handens muskulatur. Därpå följde den 4 februari stadsfysikus Boij, som talade om kroppsdelarnas naturliga läge och om sårnader, assessor Soem den 7 februari om inälfvorna, hofmedikus Ribe den 11 februari om hjärnan och ögat, assessor Alstrin den 14 februari om hjärtat och lungorna och lifmedikus Nordenheim den 18 februari om könsdelarna. Till denna korta uppräkning har Linnæus fogat några omdömen på latin, som, ehuru likaledes helt kortfattade, visa, att han icke blott med stor uppmärksamhet följde med hvad som försiggick, utan äfven tillät sig en kritik, som kan tyckas ha varit väl djärf från en ung students sida vis à vis sådana celebriteter som föreläsarne. Men Linnæus var genom självstudier och flit väl hemmastadd i sina stycken och dessutom var kritiken öfverhufvud mycket fördelaktig. Sålunda erhöll Boij betyget »lärdt» *(docte)*, Soem »elegant» *(eleganter)*, Ribe »i högsta grad lärdt» *(doctissime)* och Nordenheim »utmärkt» *(egregie)*. Alstrin får däremot nöja sig med »medelmåttigt» *(mediocriter)*, medan om Bromell ej fälles något omdöme, förmodligen därför, att denne högt ansedde man stod öfver eller utanför all kritik. Prosektorn Möller erhöll vitsordet »god».

Den 23 februari återvände Linnæus till Uppsala, och då hans egna anteckningar om Stockholmsbesöket inskränka sig till de här ofvan relaterade och några andra om detsamma ej kunnat anträffas, är det ej godt att säga hvilka hans intryck voro af den första bekantskapen med Mälardrottningen. Man kan emellertid antaga, att han i likhet med andra resande kände sig tilltalad af stadens allmänna utseende och att ströftågen inom dess område fyllde honom med både förvåning

och beundran. Den förra gällde väl mest stadsdelarnas pittoreska fördelning, de talrika väderkvarnarna, som krönte Södermalms och Norrmalms höjder, o. s. v., den senare de många praktfulla palatsen, de gamla gafvelhusen vid Stortorget och Kornhamn, den vidsträckta och rymliga hamnen, och man kan vara viss om, att han med sin öppna blick för och ovanliga förmåga att bedöma naturens skönhet alldeles särskildt uppskattade den härliga belägenheten. Med ledning af von Henels bok, hvilken emellertid ej innehåller någon beskrifning, utan egentligen kan betraktas som Stockholms första stads- och adresskalender, hade han väl vidare funnit, att staden gjorde skäl för beteckningen »den florerande», åtminstone i afseende på den stora mängden källare och värdshus, bland hvilka han dock på grund af sin magra kassa säkerligen blott kunnat besöka ett fåtal. Vidare kan man förmoda, att han äfven var nöjd med de bekantskaper han gjort, särskildt bland läkarekåren. Med flera af de yngre medlemmarna af denna skulle han framdeles, sedan han själf som praktiserande läkare slagit upp sina bopålar i hufvudstaden, komma i närmare förbindelser och knyta vänskapsband. Bland de äldre tycks han isynnerhet ha blifvit omfattad med intresse och välvilja af Nordenheim, ty denne erbjöd honom längre fram anställning såsom lärare för sin son.

Det är följaktligen antagligt, att Carl Linnæus var belåten med sin första Stockholmsvistelse, fastän den tog hårdt på hans små tillgångar och årstiden ej medgaf någon föreställning om det, som intresserade honom mest — trädgårdsodlingen och floran i staden och dess omgifningar. Han hade visserligen valt läka-

rens kall för att vinna sin utkomst, men barnaårens lekar i täppan vid Råshult och i den vackra trädgården vid Stenbrohult, ungdomens ströftåg i Möckelns fagra nejder och de första studentåren i Lund hade gifvit honom bestämmande intryck för lifvet, och det dröjde ej heller länge efter ankomsten till Uppsala, förrän Carl Linnæus visade, att han hade den blifvande blomsterkonungens rustning i sin ränsel.

Redan efter några veckors bekantskap hade han sålunda väckt Rudbecks uppmärksamhet genom sina botaniska kunskaper, och ett par månader efter återkomsten från Stockholmsbesöket förvärfvade han genom dessa kunskaper, men kanske än mer genom sin genialiska uppfattning om växternas lif och väsen domprosten Olof Celsius' gunst, hvilken bland annat yttrade sig däri, att Celsius, såsom Linnæus skrifver på sitt klassiska språk, »war så resonabel, att han böd mig 16 Juli 1729 til få spisa hoos sig en tid för intet, hvilket ock kom mig till pas ifrån Midsommarsdagen till Mikael mässo, då han reste till Stockholm, och detta 2 gånger om dagen gratis. När han 24 Sept. reste till Stockholm lämnade han mig kammar i sin gård utan huuslega». — I sällskap med den gode domprosten, som var en lifligt intresserad botanist och bland annat författat ett mycket lärdt verk om bibelns växter, fick han både i juni och september göra exkursioner till skilda trakter af Uppland för att beskåda och studera den ståtliga och sällsynta örten »Carls Spira» eller *Sceptrum carolinum**),

*) Om denna egentligen de nordligare trakterna af vårt land tillhörande växt, hvilken väl bör räknas till sl. *Pedicularis* författade han åt en af prof. Rudbecks söner en afhandling, som denne disputerade på och hvarför Linnæus i ersättning erhöll 30 daler kopparmynt.

och under juli månad företog han på bekostnad af Vetenskaps-societeten i Uppsala en forskningsfärd i Roslagen för att »uppspana de örter, som wij ej förr uti Upland hade sedt». Följande år erhöll han det för en student högst ovanliga och hedrande uppdraget att hålla offentliga föreläsningar i Botaniska trädgården i Uppsala och var därefter och under hela förra hälften af 1731 så upptagen af egna studier, enskilda kollegier, föreläsningar och disputationer — bland dessa må särskildt nämnas en »om den otacksamma göken» *(De Cuculo ingrato)*, där han skötte respondentens värf, »så att de aldrig glömat» —, att han först vid midsommar kunde fullfölja sin önskan att ånyo besöka Stockholm, studera dess trädgårdar och göra exkursioner i omgifningarna.

Afresan från Uppsala skedde den 24 juni, i sällskap med några och tjugo studenter och med en af de postjakter, som Olof Rudbeck d. ä. med sin vanliga företagsamhet anskaffade och år 1667 erhöll k. privilegium på för att mot en billig afgift frakta resande och deras gods mellan Uppsala och Stockholm*). Tidigt

*) Jakterna voro starka, snabbseglande och däckade fartyg, hvarje bemannadt med skeppare och sex båtsmän. "Företaget sköttes väl och gick väl, tills olaga konkurrens en tid satte hela affären i fara, men det tog upp sig igen och privilegiet förlängdes på Rudbecks änka Wendela Lohrman. Naturligen var passagerarelaget stundom något blandadt, om ock sannolikt bemedlade personer mest begagnade sig af lägenheten. Komiskt är emellertid att läsa, huru Rudbeck, för att skydda s. k. 'hederligt' folk för onödigt obehag, föreskref, att skepparen skulle hålla ordning på 'gement' folk, så att de ej under däck med tobaksrökning, fylleri och annat oskick liksom oskäliga djur plågade öfriga passagerare". — *C. Annerstedt, Olof Rudbeck den äldre. Kort lefnadsteckning. — Föreningen Heimdals folkskrifter, 85.* Sthlm 1905.

på morgonen midsommardagen hade man efter »mycket arbete och åderdragande i en stilla luft» hunnit till den lilla i norra Mälaren mellan Görväln och Löfstadfjärden belägna ön eller holmen Kofsa eller Lilla Skäftinge, där uppehåll gjordes och Linnæus, medan de öfriga lade sig att sofva, ströfvade omkring och antecknade alla på holmen växande örter, träd och buskar. Förteckningen, som omfattar ej mindre än 80 arter, träffas i en liten bok, som bär titeln *Flora Kofsöensis* och ännu förvaras hos Linnean Society i London och hvaraf en afskrift finnes i Uppsala universitetsbibliotek. Af den korta inledningen erfar man, att på ön fanns blott ett par hopbyggda stugor, i hvilka en gumma satt och sålde dricka åt sjöfolket; »desutom war ej minsta hus mer än ett cloac. Rudera till cultur gafs icke det minsta, icke en gång en kålplanta. Quadrupedia sågs ej ett enda, ja näppeligen musen, som i husen gjömmer sig.» — Efter några timmar blåste det åter upp, så att man kunde fortsätta, och utan vidare äfventyr skedde ankomsten till Stockholm, där sällskapet upplöstes och Linnæus begaf sig till apotekaren Warmholtz, som var ägare af det då vid Stora Nygatan (N:r 28) belägna apoteket Markattan och hvars gäst han var under de fyra veckor, han nu stannade i hufvudstaden.

Att Linnæus kom i åtnjutande af denna förmån berodde därpå att Warmholtz' son Carl Gustaf, den sedermera så bekante och för sitt stora verk *Bibliotheca historica Sueo-gothica* berömde bibliografen, hade varit en af deltagarne i Linnæus' privata kollegium år 1730.*)

*) Bland de 11 deltagarne i kollegiet voro utom Warmholtz åtminstone två Stockholmare, nämligen baron David Stiernerona,

Antagligen hade Linnæus det bra och trefligt både i materiellt och andra hänseenden hos apotekaren, ty denne var en förmögen samt vetenskapligt kunnig och intresserad man. Född i Halberstadt år 1673, hade han vid midten af 1690-talet inkommit till Stockholm och blifvit anställd som provisor först på apoteket Svanen och sedan på Markattan, hvilket han genom sitt år 1705 ingångna äktenskap med den bekante alkemisten Jacob Leonhard Allmachers dotter Maria Elisabeth blef ägare af och innehade till sin död år 1745 *). Jämte huset vid Stora Nygatan, där apoteket var inrymdt, ägde han en på Södermalm, i Maria församling och kvarteret Draken, belägen s. k. malmgård, som var bebyggd med ett stenhus, och där hade han en anläggning för odling af medicinalväxter. Denna sköttes af trädgårdsmästaren Johan Lindh och var en af de trädgårdar, hvilka nu blefvo föremål för Linnæus' studier. De öfriga voro Kungsträdgården, Piperska trädgården och Hornsbergs trädgård på Kungsholmen,

---

sedan ägare af Åkeshof, kammarherre och död 1784, samt Thomas Blixenstierna, som blef hofjunkare samt assessor i Bergskollegium och dog 1753.

*) Markattan var det i afseende på åldern andra i ordningen af Stockholms apotek samt ända till 1860 beläget vid St. Nygatan. Det första privilegiet för dess anläggande erhöll år 1575 Simon Walden, men det är ovisst om han begagnade sig däraf, och den förste med säkerhet kände innehafvaren var Gustaf II Adolfs ryktbare lifmedikus Jacob Robertsson. Apoteket flyttades år 1860 till St. Badstugatan N:r 42, 1879 till N:r 30 vid samma gata och 1892, då namnet förändrades till Leoparden, till Tegnérsgatan 16. — Beträffande Allmacher må nämnas, att han i samband med apotekets öfverlåtande åt Warmholtz drog sig tillbaka från rörelsen och ägnade sitt återstående lif i strängaste isolering åt alkemien.

trädgården vid Ingemarshof nära Roslagstull, handelsträdgårdsmästarne Ahlich's och Gollnitz' anläggningar, den förra belägen i kvarteret Pukslagaren och i hörnet af Surbrunns- och Norrtullsgatorna, den senare i kv. Killingen vid Surbrunns- och Luntmakaregatorna, samt trädgårdarna vid de kungliga lustslotten Drottningholm, Ulriksdal och Carlberg.*)

Det var således ett mycket rikt studiematerial, som Linnæus tog itu med, men långt ifrån allt, som, om han hade haft mera tid på sig, kunnat stå till hans förfogande. Stockholm var nämligen i början af 1730-talet, liksom för öfrigt under hela århundradet och ett godt stycke in i det följande, en riktig trädgårdsstad, och benämningen »det i flor stående», som dess invånare vid denna tid tyckas ha funnit särskildt passande och som den tyske skolmästaren Johann George Rüdling också använde såsom titel på sin år 1731 utgifna, i många hänseenden värdefulla Stockholmsbeskrifning, var från den synpunkten kanske mer berättigad än från några andra. Studerar man stadsingenjören Petrus Tillæus' år 1733 utgifna karta, det yppersta på ett håll samlade dokument, vi äga för kännedomen om Stockholms topografi, bebyggande och åtskilligt annat under Frihetstiden, finner man nämligen

*) Den af Linné uppgjorda och på latin affattade förteckningen återfinnes i två af de af *E. Ährling* i *Carl von Linnés ungdomsskrifter*, Sthlm 1888, ser. I, utgifna varianterna eller editionerna af hans *Hortus Uplandicus* och *Adonis Uplandicus*. Om dessa har *Th. M. Fries* såsom inledning till en nyanträffad variant lämnat synnerligen värdefulla upplysningar i *Caroli Linnæi Hortus Uplandicus, med inledning och förklaringar; Uppsala universitets årsskrift 1899. Program I.*

att trädgårdarna voro mycket talrika, naturligen i främsta rummet på malmarna, men äfven i de centralare stadsdelarna. Till och med inom »staden mellan broarna» funnos ännu kvar några täppor och planteringar, minnen eller kvarlefvor från medeltiden och Vasatidehvarfvet, då sådana där sannolikt voro rätt talrika*). På Södermalm och Kungsholmen, äfvensom flerstädes på Norrmalm och Ladugårdslandet, kan man säga, att trädgårdsanläggningar upptogo större områden än den bebyggda arealen och vid jämförelse med det alldeles motsatta förhållandet i våra dagar, då, om man frånser de offentliga parkerna, storstadsutvecklingen bortsopat så godt som allt hvad trädgårdsodling heter, tänker man med saknad på den både ur skönhets- och trefnadssynpunkt tilltalande anblick, som Stockholm under 1700-talet måtte ha erbjudit. Medan de äldsta och centralare stadsdelarna ståtade med de präktiga under senare delen af det föregående seklet uppförda adelspalatsen, bland hvilka de flesta numera sorgligt förvandlats eller ersatts af moderna banalbyggnader, måste de yttre stadsdelarna ha haft ungefär samma utseende, som ännu äges af en och annan af våra afsides belägna och af nutidsoron ännu tämligen oberörda landsortsstäder. Småstadsidyllen med de oansenliga, rödmålade, af trädgårdar eller täppor om-

*) De märkligaste af dessa anläggningar voro slottsträdgården vid Slottsbacken, på ungefär samma plats, där det s. k. hofmarskalkshuset nu är beläget och hvarefter den mellan Källargränden och Skeppar Olofs gränd gående Trädgårdsgatan har sitt namn, samt Göran Perssons kryddgård vid Munkbron och Lilla Nygatan, där Petersenska huset sedan uppfördes och än i dag bär vittnesbörd om den förnämliga byggnadskonsten i gamla Stockholm.

gifna trähusen och de oregelbundna gatorna och gränderna med deras för den nu för tiden så beundrade räta linjen fullkomligt främmande pittoreska backar, krokar och andra öfverraskningar fanns rikt förverkligad, och till omväxling funnos de prydliga, ibland af riktiga parker omgifna stenhusen på börds- och börsmagnaternas malmgårdar, som voro den tidens »sommarnöjen». På Petrus Tillæus' karta ser man hela kvarter upptagna af sådana anläggningar, hvilka ofta voro fördelade i en »lustgård» eller prydnadsafdelning med alléer, klippta häckar, snirklade gångar, dammar och blomstersängar, urnor och statyer i enlighet med rokokons smakriktning, och en köks- eller ekonomiafdelning för odling af rotfrukter och grönsaker, af hvilka åtskilliga nu kommit ur bruk.

Bland de af Linnæus studerade Stockholmsträdgårdarna intog Kungsträdgården*) genom sin belägenhet, storlek och gestaltning främsta platsen. Anläggningen, som under tidernas lopp genomgått många växlande och emellanåt rätt oblida öden, hade på 1730-talet ungefär samma omfattning som i våra dagar, med undantag för det mellan Arsenalsgatan och Norrström belägna partiet, hvilket till stor del upptogs af K. Arsenalen eller f. d. De la Gardieska palatset, och var anordnad som en lustgård i den prydliga franska stilen. Om dess utseende lämna bilderna i Dahlbergs

*) De om denna liksom om de öfriga trädgårdarna här meddelade historiska upplysningarna äro hämtade dels ur *M. B. Swederus'* värdefulla redogörelse för *Svensk hortikultur i forna dagar, i Svenska Trädgårdsföreningens tidskrift,* 1880—82, dels ur *Elers' Stockholm* och slutligen ur mantals- och taxeringslängderna i Stockholms stads arkiv, designationshandlingar i stadsingenjörskontoret, o. s. v.

Suecia-verk en tilltalande och antagligen exakt föreställning. Under de omkring tre decennier, som förflutit sedan dessa bilder tillkommo, hade trädgården nämligen undergått blott få förändringar.

Under Gustaf Vasas tid stod Kungsträdgården eller såsom den då kallades »kålgården på Norrmalm», liksom andra till k. slottet hörande trädgårdar under inseende af den från Tyskland inkallade trädgårdsmästaren Hans Friese. Dess hufvudsakliga uppgift var att till den kungliga hofhållningen leverera grönsaker och rotfrukter, och särskildt tycks man hafva lagt an på rödlök, morötter och kål. År 1546 aflämnades nämligen till slottet $10^1/_2$ tunnor rödlök och 2 tunnor morötter, och bland trädgårdsfolket nämnas »lökegårdsmästaren Benedictus» och »Wahlborg Mattsdotter, kålkåna på Nårre malm», som i juni uppbar penningar för anskaffande af plantor. År 1564 uppgjordes kontrakt med franska trädgårdsmästaren Johan Allard att hafva inseende öfver trädgården, som inom ett år skulle vara planterad med åtskilliga växter, för hvilkas anskaffande anvisades 2,000 daler. Allard stannade på sin post äfven efter Erik XIV:s afsättning, och år 1573 upplät Johan III anläggningen åt honom mot ett årligt arrende af 4,000 mark. Allard sysslade emellertid äfven med politik. Han var tillgifven kung Erik, invecklades i sin landsman den ryktbara Charles de Mornay's sammansvärjning till förmån för den olyckliga monarken och lyckades, då anslaget gick om intet, att rymma ur riket. Han kom emellertid åter 1579, på ett af fransmän bemannadt fartyg, och gjorde strandhugg på svenska kusterna, så att kung Johan såg sig nödgad att uppbåda krigsfolk från Småland och Öster-

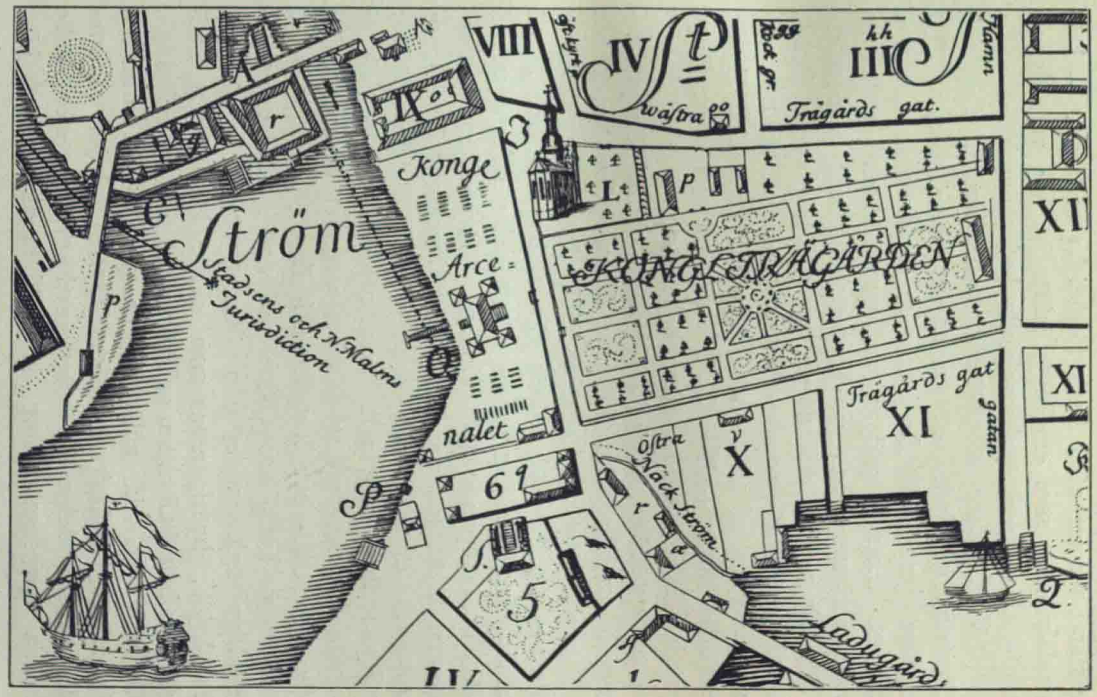

KUNGSTRÄDGÅRDEN MED NÄRMASTE OMGIFNINGAR PÅ 1730-TALET.

DETALJ FRÅN P. TILLÆUS' KARTA ÖFVER STOCKHOLM.

götland för att afslå hans förrädiska angrepp. — Den stridslystnad, som emellanåt iakttagits hos våra dagars trädgårdsmästare, tycks sålunda hafva gamla anor.

Vid midten af 1600-talet torde den af drottning Christina inkallade och genom sitt i Stockholm år 1651 utgifna praktverk *Le jardin de plaisir* eller *Lustgård* bekante franska trädgårdsanläggaren André Mollet ha varit verksam äfven vid Kungsträdgården; men större förändringar där och någon uppryckning ur det förfall, hvari anläggningarna sedermera och särskildt under senare delen af 1650- och början af 1660-talet råkade, inträdde först sedan Christian Horleman, den förste af den i Stockholms historia bemärkta släkten Hårleman, år 1666 inkallats från Holland. Såväl förmyndareregeringen för Carl XI som denne sedan han blifvit sin egen herre tillmötesgick villigt hans framställningar om anslag för trädgårdens vidmakthållande och bland annat fick han en gång 2,000 daler silfvermynt till växters inköpande från Holland. Den eljest så sparsamme konungen var ännu frikostigare mot Horlemans son och efterträdare Johan, som vid faderns död år 1687 i flera år varit hans medhjälpare och tio år senare fick sig anförtrodt öfverinseendet öfver samtliga kungliga träd- och lustgårdar i riket. År 1693 bifoll konungen hans hemställan om anslag till en vattenlednings anläggande från den 1,500 alnar aflägsna Träsksjön, hvarigenom man skulle kunna fylla trädgårdens behof af vatten och äfven inrätta »vattensprång». Följande år, då anläggningen var färdig, framhöll Horleman i infordradt utlåtande, att Träsksjön väl vore till största delen igenväxt med gräsdy, men skulle kunna upprensas samt det tillflytande vattnet höst

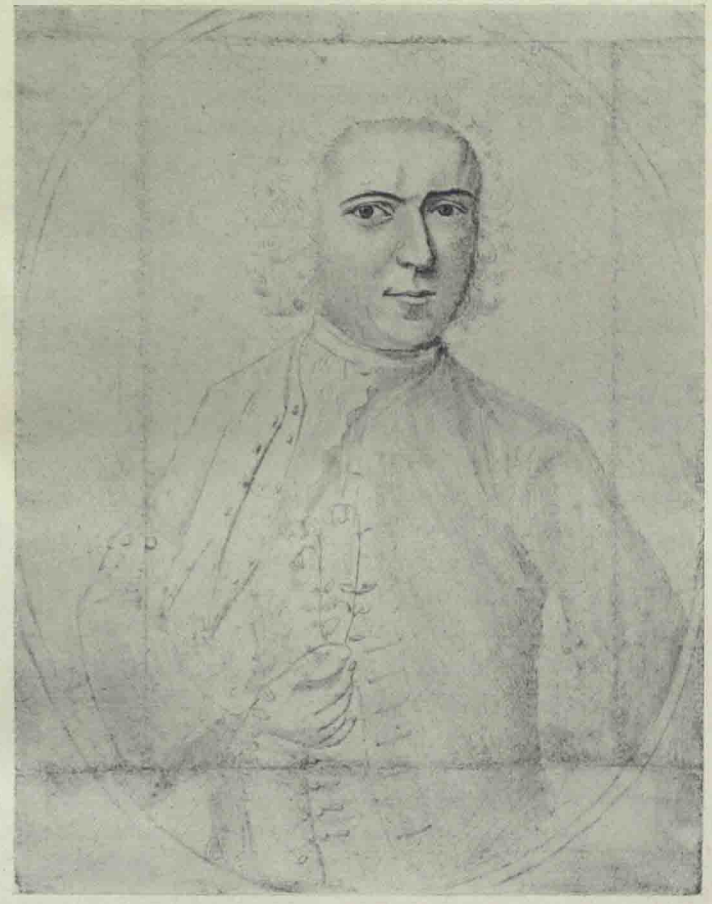

CARL LINNÆUS VID 30 ÅRS ÅLDER.

EFTER EN BLYERTSTECKNING AF OKÄND MÄSTARE, TILLHÖRIG PROF. T. TULLBERG.

och vår, mer än vattenkonsten fordrade, innehållas och uppdämmas, att rör- och trumbron, som 1694 blifvit från Träsket lagd, var proportionerad efter vattenbehofvet för trädgården, utan att vara prejudicerlig för några publique verks anläggande, skolande staden af Träsksjön verkligen betjäna sig, till de vid Roslagstullen inrättade diverse karpdammar».

Under Carl XII:s första regeringsår genomgick Kungsträdgården en grundlig omdaning och ett orangeri uppfördes, sedan Horleman under en färd i Holland och Frankrike studerat sådana byggnaders inrättning. Horleman, som år 1698 blifvit upphöjd i adligt stånd och då ändrade namnets skrifning till Hårleman, afled 1707 och efterlämnade flera barn, bland hvilka den år 1700 födde sonen Carl blef den framstående öfverintendenten, Tessins efterträdare vid slottsbyggnaden o. s. v. Med honom kom Carl Linnæus framdeles i lifliga och nära förbindelser, men huruvida han under sin studievistelse år 1731 hade någon beröring med honom är ovisst. Däremot hade han säkerligen att göra med trädgårdsmästaren Lars Lundberg, som hade den närmaste tillsynen öfver Kungsträdgården och för öfrigt skötte sin egen stora trädgård vid Kungsbacken, där Tekniska Högskolan nu är belägen. Det är mycket antagligt, att Linnæus åtminstone tillfälligt besökte denna trädgård, liksom kanske äfven den midt emot belägna anläggning, som omgaf det då hofmarskalken, frih. Anders von Düben tillhöriga, ännu i våra dagar kvarvarande vackra stenhuset, som i nyare tid kallats »Spökslottet».

Beträffande Kungsträdgården må vidare tilläggas, att man några år före Linnæus' besök hade kommit

under fund med, att »det vattusprång, som leddes från Träsket, icke kunde sprida mycket uppfriskande ångor till deras vällust, som sökte att få andas frisk luft», hvarför man i stället för vattenkonsten anlade »en grön plan, där kung Fredrik I:s bröstbild i marmor, omgifven af blomstervaser, gaf trädgården en verklig prydnad».

Piperska trädgården på Kungsholmen, i kv. Äpplet, uppkallad efter Carl XII:s ryktbare minister, presidenten grefve Carl Piper, »var af sitt orangeri, sina plantager, alléer, grottor och byster en af de vackraste enskilda trädgårdar i Stockholm, omgifven af en hög stenmur.»*) Till denna »kostsamt anlagda och widt kunnoga lustgård» hörde en betydande kökträdgård, omfattande hela det närbelägna kv. Plommonträdet, hvilket motsvarade de två kvarter, där nu nya rådhuset och polishuset äro uppförda, och som Piper år 1700 genom köp förvärfvade från grefve G. Bondes arfvingar. Efter Pipers död 1716 öfvergingo egendomarna till hans son presidenten grefve Carl Fredrik Piper, under hvars besittningstid »Piperska muren»**) hade sin glansperiod såsom en af medelpunkterna för hufvudstadens aristokratiska sällskapslif. Där sammanträdde väl också den år 1732 stiftade, glada och lysande, med litet vitterlek och mycket pokulerande samt politiskt fronderi sysslande Avazu- och Wallassis-orden, hvars stormästare var Piper och sekreterare Olof von Dalin. Såsom

*) *O. J. Gjöding, Kongsholms Minne.* Sthlm 1754.

**) Benämningen, som ännu brukas för det gamla välbekanta värdshuset, torde först ha kommit till användning sedan Amaranter-orden på 1760-talet blifvit ägare af fastigheten. Denna öfvergick 1807 till Coldinu-orden, som än i dag är dess ägare.

*) Fel. Antingen rettr. "på hans tid" syftar på 1:a Sthlmsbesöket 1729 eller 1:a bosattningen 1738 är detta helt felaktigt. Fr. o. m. 1726-1755 tjänstgjorde Olof Sahlberg som Piperska egendomens ende trädgårdsmästare. Att han sedan visse år kunde ha upp till 4 trädgårdsdrängar är en helt annan sak.

ännu endast en ung och okänd student fick Carl Linnæus stå utanför denna sfär, men han hade en ersättning i de vackra anläggningarna, hvilka på hans tid sköttes af ej mindre än tre trädgårdsmästare,*) och när trädgården ett par decennier senare genom köp öfvergått till snusfabrikören J. Th. Lafont och af honom vanvårdades och sköflades, slapp han såsom bosatt i Uppsala bevittna förödelsen.

Jämförliga med Piperska trädgården såväl i omfattning som antagligen äfven i anordning och utstyrsel voro anläggningarna kring det mellan Stadshagen och Ulfsundasjön belägna och efter grefve Gustaf Horn, den från trettioåriga kriget ryktbare fältherren, uppkallade Hornsberg. På det kronan tillhöriga men år 1646 af drottning Christina till Horn donerade området lät denne, som år 1650 genom köp blef ägare äfven af den år 1647 till presidenten Anders Gyldenklou donerade granntomten, uppföra ett fyra våningar högt stenhus, som omgafs med parterr eller lustgård, samt flera ekonomibyggnader m. m., och de aflägsnare omgifningarna utgjordes af vidsträckta köksträdgårdar, åker och äng, skogsmark och impedimenta. Vid Linnæus' besök innehades egendomen af en handelsman Gränger och öfvergick sedermera till fabrikören Anders Gnospelius, som där anlade en parkumsfabrik, och år 1759 till grosshandlaren Johan Philip Möller. Från dennes besittningstid finnes bevarad en plankarta, som lämnar en föreställning om hur en malmgård under Frihetstiden var gestaltad, och fastän en till densamma sig hänförande beskrifning*) är daterad 1772, må de till kartan

*) I Stadsingenjörskontoret.

refererande och med bokstäfver angifna förklaringarna återgifvas, enär de sannolikt med blott få förändringar belysa tillståndet äfven på 1730-talet:

a. Själfva boningshuset. *b.* Ett tillbyggdt kök. *c.* Källare af sten. *d.* Hönshus af bräder. *e.* Trädgårdsmästarens hus. *f.* Stall af trä. *g.* Ladugård af sten. *h.* Tvänne fabrikshus af trä. *i.* Oxhus af trä. *k.* Smedja. *l.* Verkhus. *m.* Vedbod. *n.* Värdshus af trä. *o.* Orangeri af sten. *p.* Arbetshus vid orangeriet. *q.* Lada. *r.* Grindstuga. *s.* Värdshuset, Lilla Hornsberg kalladt. *t.* En stuga med vagnslider. *u.* En annan stuga med liten tillbyggnad. *w.* Den s. k. katolska kyrkan.

Sockerbruket (tillkommet under Möllers tid): *a.* Fabriksbyggnaden af sten. *b.* Brygghus af trä. *c.* Magasin af sten. *d.* Det öfriga af sockerbruksplatsen.

A. Parterren eller lustgården. *B.* Den större trädgården. *C.* Köksträdgården. *D.* Betesmark omkring gården. *E.* Två vattendammar. *F.* Åkerjorden. *G.* Äng på östra sidan af vägen. *H.* Äng på västra sidan af vägen. *K.* Skogsmarken, som är mycket bergig och med små tallskog beväxt. *L.* Ulfsundaviken. *M.* Stadshagen.

Hornsberg begränsades i söder och väster af Christineberg, på sin tid doneradt till Lennart Torstensson, och i norr af Ulfsundasjön och Carlbergskanalen, vid hvars inlopp låg Carlbergs tull, ej långt från det ofvannämnda värdshuset Lilla Hornsberg, hvilket äfven tycks ha åtnjutit benämningen »Fördärfvet».

Det på Norrmalm, ungefär midt emellan Träsksjön och norra Brunnsviken belägna Ingemarshof hade ej så förnämt ursprung som de två Kungsholmsträdgårdarna, ty det hade anlagts och fått sitt namn af källaremästaren Ingemar Frodbom, men denne var en rik man, och anläggningen tycks att döma af Tillæus' karta ha varit icke blott stor utan äfven prydligt ordnad och väl hållen. När Frodbom år 1726 afled, öfvergick egen-

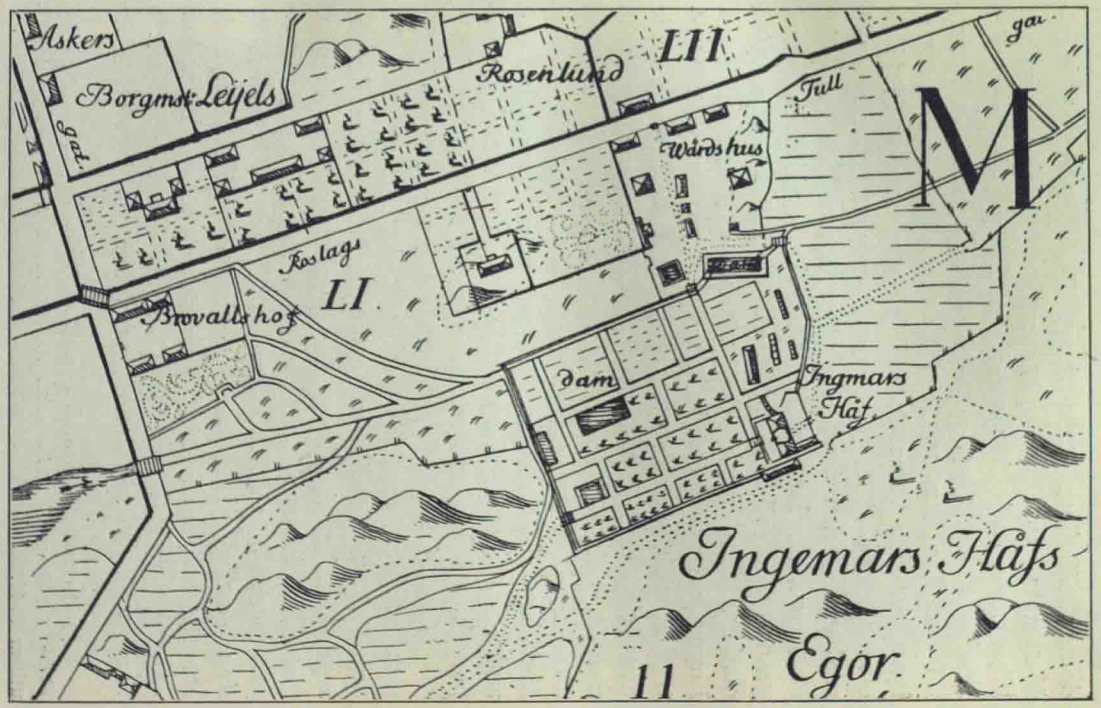

INGEMARSHOF MED OMGIFNINGAR PÅ 1730-TALET.

DETALJ FRÅN P. TILLÆUS' KARTA ÖFVER STOCKHOLM.

domen till hans änka Anna Maria Brun och dotter Margareta, som år 1717 hade äktat den förmögne köpmannen och brukspatronen Michael Hising. Fru Frodbom dog 1735, och det var således under hennes tid som Linnæus aflade sitt besök, hvilket han antagligen för tids vinnande förband med sina studier i de ofvannämnda ej långt aflägsna handelsträdgårdarna och med exkursioner i trakten. Det är nämligen sannolikt, att denna för honom erbjöd alldeles särskilda lockelser, genom den rika floran i de lågländta och sumpiga marker, som fyllde den vackra dalgången där nu Birger Jarlsgatan dragits fram. I Stora träsket, Ormträsket och de många andra vattensamlingarna hade han också tillfälle att tillgodose sina entomologiska intressen, och till omväxling med studierna kunde han förnöja sig med att iakttaga stockholmarna, när de färdades till Claës på Hörnet eller Brovallshof och andra traktens talrika värdshus för att dricka dragonpunsch, slå käglor och äta sexor.

Om de två handelsträdgårdarna, hvilka bägge som nämnts voro belägna vid Surbrunnsgatan eller den trakt af Stockholm, där trädgårdsodlingen kanske segast hållit sig kvar, föreligga inga uppgifter af historiskt intresse, men antagligen voro de bland de största och bäst skötta, eftersom Linnæus valde dem för sina studier. Den ena af dem, eller Ahlich's, hade han för öfrigt en särskild anledning att taga kännedom om, ty ägaren hade år 1722 utgifvit en trädgårdsbok*), som var en af våra första inom facket och som

*) *Den Swenske Lust-, Örte- och Trägården, beprydd med Blomster, Köks- Kryddor och örter samt Frucktbärande trän.* — En ny uppl. utkom 1744.

POMONA.

UR J. AHLICH'S TRÄDGÅRDSBOK.

Linnæus utan tvifvel gjort sig förtrogen med och haft både nytta och nöje af. Visserligen torde författarens systematiska redogörelser, såsom t. ex. hans indelning af blomsterväxterna i »Plantæ bulbosæ», »tuberosæ» och »fibrosæ» och andra indelningsgrunder såsom »knorluga» och »ludna» o. s. v., långt ifrån hafva tillfredsställt den blifvande reformatorn inom botaniken, som redan nu hade uttänkt grunderna till sitt sedermera så berömda system; men det fanns många praktiska råd och värdefulla upplysningar i den lilla numera mycket sällsynta boken. Denna, som prydes af några typiska rokokoplanscher, föreställande Pomona och andra mytologiska trädgårdsdamer, äger särskildt intresse för den föreställning, den lämnar om hvad som odlades i Stockholms-trädgårdarna under förra hälften af 1700-talet. Ahlich, som var tysk till börden, upptager visserligen åtskilliga växter, som odlades i hans hemland, men hvilkas användning i Sverige ännu torde mer ha varit ett önskemål än ett faktum. Det stora flertalet af de af honom omnämnda såväl prydnads- som ekonomiväxterna förekommo dock i våra trädgårdar och många ibland dem hade länge där haft hemortsrätt.

Af de kungliga slottsträdgårdarna låg Carlbergs närmast till hands för Linnæus' besök*). Om dess skick och utseende på hans tid har Rüdling lämnat följande upplysningar:

»Carlbergs Lust-Gård är icke allenast tämlig stor och wäl inrättad, utan ock med ett skiönt Orange-Hus,

*) Utmed den från staden till lustslottet ledande stora landsvägen planterades året före Linnés besök den allé, som först slopades i samband med den s. k. Vasastadens tillkomst.

många skuggerika Alléer och andra Ting, som theras Åskådares Ögon förnöja, nogsamt försedd.

Thet berörde Orange-Hus är om Wintertiden upfyldt med många rara Utländska Wäxter, men om Sommaren utsmyckat med skiöna Lius-Cronor och kostbara Tapeter, som föreställa:

The 4 Elementer, nemligen Elden, Wädret, Jorden och Wattnet.

The 4 Årsens Tider, nemligen Wåhren, Sommaren, Hösten och Winteren.

The 12 Månader samt många Skogs-Diur och Foglar.

Midt uti Orange-Huset, gent emot stora Porten, står Hans Maj:ts, wår Allernådigste Konungs och Fridrike Landsens Faders Majestätiska Beläte, af hwit Marmor formerat, och med en latinsk Inskription, som kan (efter min Enfaldighet) sålunda förklaras:

Se
Nordens
Förste
Friedrich,
Fridsens, Lagens, Frihetens
Stiftare, Uprättare, Försvarare;
Pröfve nu sjelf:
Om
Thes Anlete i Thenna Marmor,
Majestät i Anletet
Eller
Hjeltemod i Majestätet
Är mera kännbar?

Carlbergs Diur-Gård är tämmelig stor och ganska behaglig, men nu för tiden med inga andra Diur än små Rå-Diur försedd.»

Trädgården räknade sin tillkomst från Jakob och Magnus Gabriel de la Gardies besittningstid, och så var äfven fallet med anläggningarna vid Ulriksdal, hvilka emellertid sedan änkedrottning Hedvig Eleonora blifvit slottets ägarinna, undergingo åtskilliga förändringar och i enlighet med den praktlystna furstinnans smak fingo ett synnerligen ståtligt utseende. Ännu vid Linnæus' besök tyckes trädgården ha befunnit sig i mycket prydligt skick, såsom framgår af de många bilderna i Dahlbergs Suecia och af följande ungefär samtida skildring af Lars Salvius*): »Lustgården ligger på västra sidan framför slottet och har åtskilliga vattenkonster, vackra ritningar, många utländska trän och klippta granar i hvarjehanda prydnader. Där finnes ett ståtligt orangeri eller blomster- och drifhus, däruti många främmande Trän, örter och växter hvar efter sin art ansas och skötas. Uti denna lustgård står också den namnkunniga grottan, som väl kan räknas för ett stort mästerstycke. Den är byggd af sten i fyrkant med en rundel på hvar sida. Själfva huset är två våningar högt. Den undre, hvaruti grottan finnes, är hvälfd och klädd både på väggarna och i taket med åtskilliga sällsynta musslor och snäckor uti hvarjehanda figurer, hvilket allt är så konstigt inrättadt, att då en vill släppa alla vattensprången lösa, frustar vattnet till ifrån golf, väggar och tak, både igenom berörda snäckor och en stor rund kula, som sitter i taket. En kan också låta vattnet spruta från det ena stället i grottan och icke på det andra, när en så vill. Det öfre rummet på grottan är ett lusthus med nitton stora fönster uti.

Frukt- och kökträdgården ligger särskildt vid

*) *Beskrifning öfver Upland.* Sthlm 1741.

Helga Trefaldighetskapellet och äro båda två prydligt inrättade. Norr om slottet ligger en djurgård, hvaruti finnes både hjortar och rågetter. Det andra lusthuset, som står byggdt på en höjd i Djurgården, icke långt ifrån slottet, har också varit en kostlig byggnad.» — Ulriksdal torde ha varit föremål för Linnæus' särskilda intresse, ty såväl i växthusen som ute i det fria funnos åtskilliga sällsyntheter, som kommit dit från botaniska trädgården i Uppsala. Det var dennas nitiske och rastlöst verksamme grundare och vårdare, Olof Rudbeck d. ä., hvilken stod i lifliga förbindelser med M. G. De la Gardie, som förmedlat deras förekomst äfven vid Ulriksdal. En af dessa växter var potatisen eller, såsom den fordom kallades, »tartuffeln»; den fanns i Uppsala botaniska trädgård redan år 1658 och kom till Ulriksdal 1666. Den hade sålunda hittat vägen till Sverige långt före Jonas Alströmers tid, och i början af 1730-talet förekom den i Stockholmsträdgårdarna och var spridd här och hvar i landsorterna, men ej ännu föremål för allmännare odling. Initiativet till denna togs af den nyss nämnde store fosterlandsvännen, men det dröjde ännu flera decennier, innan man hunnit besegra fördomarna mot dess användning som födoämne. För Linnæus var potatisen en gammal bekant, ty den fanns i hans faders trädgård vid Stenbrohult.

Drottningholms slottsträdgård slutligen, riksänkedrottningens och Nikodemus Tessins skapelse, var ännu praktfullare gestaltad än Ulriksdals och torde vid Linnæus' besök hafva befunnit sig i ungefär samma skick som vid århundradets början, hvarom de dock antagligen något fantiserade planscherna i Suecia-verket skänka

en föreställning. Om anläggningarna, som bland annat pryddes af Adrian de Vries' talrika, i brons utförda och som krigsbyte från Prag och Fredriksborg hemförda skulpturverk, har Salvius lämnat följande beskrifning: »På västra sidan om slottet, där den vackra lustgården nu ligger, har marken i början varit till ett stycke lågländt och sumpig, men är med en hiskelig stor kostnad först med starka stenhvalf och sedan med jord där öfver uppfylld till en jämn mark öfver allt, så att konsten synes här uti lika som med våld velat mästra naturen. Denna lustgård innesluter en stor rymd, har många ljufliga löfträn tillika med berbariser, enar och granar, hvilka äro klippta till häckar och pyramider i hvarjehanda prydnader och svara i en lika längd och bredd emot hvar annan på bägge sidor: han är också uppfylld med många vattusprång och konster, af hvilka den största är midt uti trädgården, gjord af huggen sten och hvita marmorränder, som hvarftals ligga om hvartannat, och på sidorna afbildas de fyra årsens tider. Hercules står öfverst och har draken under sig, den han tyckes slå ihjäl med klubban, hvilken stod är af metall gjuten. Utom dess äro i denna lustgård öfver 30 konstiga bilder och stoder af metall, hvilka näppeligen lära finnas på någon annan ort till den myckenhet. Den behagliga fruktträdgården ligger på norra sidan om slottet. Hamnen är på östra sidan och ofvanför bryggan står Neptunus på sin pelistade, likaledes af metall gjuten.»

Om färderna till lustslotten, hvilka Linnæus säkerligen både af botaniska och ekonomiska skäl utförde till fots, har han ej lämnat några meddelanden, och ej heller omtalar han de öfriga utflykter, han utan tvifvel

gjorde i Stockholmstrakten. Han nämner blott i all korthet hur han en gång begaf sig till den i Salems socken belägna Wiksbergs hälsobrunn*), och anledningen till denna exkursion var väl att han hade studerat den lärde arkiatern Johan Linder-Lindestolpes år 1716 utgifna *Flora Wiksbergensis*, som jämte förteckning på traktens talrika växter innehåller följande till besök lockande hyllningskväde:

"Wiksberg, tu wackra Blomster Eng,
Begrep af Nordens gröna fägring,
Ther Skogs-Gudinnor gjordt sin lägring
I Floras rena Krydde-säng,
Tu äst min lust och nöije worden,
Mitt Sommar-Tijdsfördriif i Norden.

Sex åhr jag druckit af tin Brunn,
Sex åhr tin Flora mig har lockadt,
At jag thes blad och blommor plockadt
I mången wälförnöglig stund.
Kan någon lust och nöije fela,
Ther Nais och Flora sammanspela?

När jag tin Hedera fick see
Wid Korpeberget sig utbreda,
Och up åth steen och träd sig leda,
Min' ögon wille ther wid lee.
Jag sad': Wiksberg, tu äst så fager
Som Hunnebergs och Ombergs hagar.

Tag therför thenna Krants jag ber,
En Krants af tina egna blomster,

*) Denna upptäcktes år 1683 och var under de närmast följande decennierna mycket besökt ej minst af stockholmarna, hvilka på den tiden ej voro så rädda för långa promenader som våra dagars af automobilväsendet bortskämda släkte.

Och säg i alla sammankomster,
Hur täck tin Flora sig beteer:
Hur Nais med wattu-silfwerhåren
Sig kläär behagligt alla åhren."

Resultatet af sina studier och iakttagelser införde Linnæus i de ofvannämnda ungdomsskrifterna, hvilka dock först i våra dagar blifvit offentliggjorda *). Man kan af dem liksom af Ahlich's bok bilda sig en föreställning om trädgårdsodlingens i Stockholm ståndpunkt på 1730-talet och om de prydnads- och hushållsväxter, som då stodo till odlarnes förfogande. Ur de redogörelser, som härom framlagts af framstående fackmän **), må några allmännare drag och märkligare detaljer anföras.

Hufvudintrycket torde, hvad lust- eller prydnadsträdgården beträffar, ha varit en viss enformighet. Där fanns visserligen ganska stor blomsterprakt, isynnerhet på våren och försommaren, då de talrika lökväxterna, som särskildt omhuldades och på hvilka man tack vare de lifliga handelsförbindelserna med Holland hade god tillgång, stodo i flor. Men en mängd af våra nu vanliga och mest omtyckta såväl mångåriga som isynnerhet ettåriga blomsterväxter voro ännu ej kända eller hade ej kommit till användning. Sålunda saknades den nu i så många former förekommande dahlian, verbenor och petunior, de täcka kärleksörterna (Nemophila), den ettåriga, nu så vanliga astern, imorteller och »lejongap», den lilla nu som infattningsväxt så allmänna

*) Se noten sid. 11.

**) *Svederus* a. a. och *Fries* i den här ofvan omnämnda varianten af *Hortus Uplandicus* och i *Svenska trädgårdsföreningens tidskrift* 1899.

CERES.

UR AHLICH'S TRÄDGÅRDSBOK.

Lobelia erinus, Phloxarterna, den ståtliga blomsterlyran Dicentra spectabilis, ja till och med resedan, som först år 1762 af Linné beskrefs och erhöll namn, och många fler. Man fick nöja sig med pioner, aklejor och trädgårdsnejlikor i talrika former och färger, auriklar och vifvor, blåklockor och blågull, stormhattar och vintergröna, mars- och luktvioler och »hvita pyttor» o. s. v. samt, af ettåriga, sammetsblommor (Tagetes), ringblommor, stockrosor, riddarsporrar, »flickan» och »gossen i det gröna», penséer, indiansk krasse m. fl., och detta var ju vackert så, allrahelst man äfven hade godt om rosor, rokokons älsklingsblommor, ehuru ej i en sådan mångfald former och färger som i våra dagar. Äfven i drifhusen och för krukväxtodling saknades en mängd af de växter, som nu äro allmänna, man kan väl säga oumbärliga, såsom fuchsior, pelargonier, cinerarior, heliotroper, cactéer, acacior, aralior m. fl. De voro antingen ännu oupptäckta eller hade ej hunnit till våra bygder, men däremot voro växthusen så mycket rikare på myrten och lager, små citron- och pomeransträd o. s. v.

Emellertid voro 1730-talets, liksom många både föregående och följande decenniers, trädgårdar rikligare än nu för tiden försedda med en kategori örter, som väl knappast kunde kallas prydnadsväxter eller tjänade till ögonfägnad, men däremot tillfredsställde luktorganet, hvilket fordom tycks ha spelat en större roll än nu. Sålunda förnöjde man sig med dofterna af åbrodd, salvia, mynta, renfana, isop, lavendel, ambrosia-molla o. s. v. »Största vikten lades», skrifver Fries, på tal om blomstren i allmogens täppor, med hvilka åtminstone de smärre Stockholmsträdgårdarna nog i mycket öfverensstämde, »vid stark, om än ej alltid fin doft

hvarför ock blomsterrabatten bar namnet 'kryddsäng'. Därifrån erhöllos de till kyrkobesöken omsorgsfullt, af starkt luktande blommor och blad bundna 'kryddkvastarna'; därifrån erhöllos ock 'kyrkokryddor' (krasse, spansk körfvel, koriander och fenkol), som om söndagarna medfördes till kyrkan och användes till skyddsmedel mot inslumrande under predikan.»

Äfven i afseende på parkträd och prydnadsbuskar rådde stor olikhet mot nu, i det att blott ett ringa antal utländska arter hade kommit till användning. Men allmänt förekommo sålunda på 1830-talet åtskilliga slags rosor, den vanliga flädern, jasminen, syrén- och snöbollsbusken, berberisbusken, ett par Spiræa-arter samt buxbom, som hade stor användning för de i tidens smak sirligt klippta häckarna, bersåerna o. s. v. Den nu så allmänna snöbärsbusken saknades alldeles, liksom den vackra, nu vidt spridda silfverbusken (Eleagnus argenteus), rosentryet (Lonicera tatarica) kom först genom Linnés försorg mot slutet af 1740-talet till Sverige och det nu till häckar m. m. så allmänt använda sibiriska ärtträdet blef visserligen kändt genom några af Carl XII:s krigare, såsom den framstående kartografen von Strahlenberg, hvilken vid hemkomsten ur fångenskapen medförde frön, men var ännu vid midten af 1740-talet så sällsynt, att ett i Örebro uppdraget exemplar förevisades för Linné som en stor raritet. Så godt som alla nu brukliga utländska barrträd saknades och bland löfträden hade ej ännu pyramid- och balsampoppeln, bärmispeln och sykomorlönnen m. fl. hållit sitt intåg. Däremot funnos svart- och hvitpoppeln samt hästkastanjen, men ytterst sparsamt, och ännu så sent som vid 1800-talets ingång nämner

Elers de fyra stora kastanjeträden, som inplanterades i Kungsträdgården under kung Fredriks tid, såsom en stor märkvärdighet.

Däremot tycks kökträdgården ha varit rikligare försedd än i våra dagar, ty jämte ett måhända något större antal kål- och löksorter samt sallatväxter m. m. odlades ett flertal »kryddväxter», bland hvilka många nu kommit ur bruk. Naturligtvis saknades ej de ännu brukliga pepparrot, persilja, dill, mejram, timjam och kyndel, men därtill kommo spansk körfvel, »bittersalzo» eller »pepparblad», »dragon» eller »tragun», pimpinella, »romersk malört», citronmeliss, krusmynta, basilika, angelica, lavendel, vinruta o. s. v. Säkerligen har Fries rätt, då han säger, att Frihetstidens svenskar voro synnerligen begifna på att sätta stark smak på både mat och dryck och att de ansågo ej blott syltade »suurbäär», hvarmed särskildt menades Berberisbären, utan kanske äfven en del af kryddväxterna »nyttiga att gifwa lust till Maat, stärkia och kyla Magan och Lefren». Det var den tidens aperitifer eller aptitretare, och undras må, om de ej voro nyttigare än den legion s. k. »american drinks», som hållit sitt segrande intåg i våra dagars Stockholm.

I alla händelser hade Linnæus fullt upp att göra med tillvaratagandet af det botaniska utbytet af sin vistelse i hufvudstaden, och det var nog endast hans ovanliga arbetsförmåga, som gjorde att han fick tid öfver äfven för andra intressen. Han tog sålunda Sundhetskollegii naturaliekabinett i betraktande, studerade farmaci på sin värd apotekarens laboratorium och i ett långt bref, som han på hösten sände sin gamle vän och gynnare, professor Kilian Stobæus i Lund

med redogörelse för bland annat de närmaste månadernas verksamhet, omnämnde han, huru han äfven passat på och riktat sina egna samlingar med »en stor hop conchilier af åtskilliga sorter». Förgäfves söker man däremot efter några uttalanden om Stockholm eller meddelanden om de bekantskaper han gjorde eller de människor, med hvilka han kom i beröring. Visserligen träffas på ett ställe i hans *Lachesis naturalis* den för Mälardrottningen föga smickrande upplysningen, att då man först kommer dit »om heta sommaren, må man qwäfjas af *privet*-lukt», men huruvida den iakttagelsen hänförde sig till 1731 eller något senare besök är ovisst; sannolikt förekom doften både före och långt efter 1730-talet. Att Linnæus också gjorde iakttagelser om stockholmarna, kan man vara viss om, och det är möjligt, att redan från denna tid härstamma de erfarenheter angående skilda yrkesidkare, som han längre fram i tiden framlade i sina föreläsningar om dieten *). Särskildt kan man antaga, att det var Stockholmsträdgårdsmästarna, hvilka han under ifrågavarande sommarveckor hade rikt tillfälle att studera, som föranledde följande, deras såväl inre som yttre belysande uttalande: »Hortulani, trädgårdsmästare, bli melancholici af solhettan, som uttorkar vätskorna hos dem. De blifva ock gjerna magre.»

Men om Linnæus således tyckes helt hafva uppgått i sina vetenskapliga sysselsättningar, är det dock ingalunda uteslutet, att han, liflig, vaken och »curieux» som han var, äfven ägnade andra intressen och angelägenheter sin uppmärksamhet. Med hans mannaålders

*) Liksom nyss anförda *Lachesis naturalis* offentliggjorda af *A. O. Lindfors* i medicinska fakultetens inbjudningsskrift till doktorspromotionen vid Linnéjubileet i Uppsala 1907.

härliga resebeskrifningar i minnet, kan man nämligen vara säker på att han såg och observerade äfven mycket, som ej hörde till botaniken, och särskildt sådant, som hela Stockholm talade om. Hvad detta var, är dock numera ej godt att säga, ty den tidens tidningar voro främmande för våra dagars nyhetsmeddelanden, det under århundradets senare decennier florerande dagboks- och memoarskrifvandet hade ej kommit i gång, och de för öfrigt mycket fåtaliga tryckta krönikorna äro sparsamma beträffande märkligare händelser i Stockholm. Emellertid kan man antaga, att Linnæus såsom god rojalist var med bland åskådarne, då kung Fredrik den 6 juli ledsagad af ett stort följe begaf sig till sina hessiska arfländer och att han deltog i de uppstämda välönskningarna om att hans majestät genom Guds och änglarnas beskydd under den farliga resan ej skulle taga någon skada till kropp eller själ. En annan tilldragelse, af större betydelse och omfattad med stort intresse på grund af de utsikter, den öppnade för den svenska handelns och sjöfartens förkofran, var, ett par veckor förut, Ostindiska kompaniets instiftande, men det är föga sannolikt, att Linnæus i sin obemärkta ställning och med sina ideella intressen ägnade densamma någon uppmärksamhet. Men hade han haft en aning om de stora tjänster, som kompaniet i framtiden medelst anskaffande af naturalier från fjärran länder skulle göra honom och vetenskapen, då hade han också helt visst skänkt företaget sina bästa välönskningar.

II.

Ett intermesso.

När Linnæus var Falubo.

UNDER de närmast följande åren tycks Linnæus endast två gånger ha besökt Stockholm, nämligen i maj 1732, då han uppehöll sig där några dagar, antagligen för att ombestyra utrustningen för sin snart förestående Lapplandsresa, och i november-december 1734, då uppehållet varade ett par veckor och hade till syfte förberedelser till hans långvariga och betydelsefulla vistelse utomlands. Om den förra visiten har han ej efterlämnat några meddelanden. Den var troligen endast ett intermesso i hans som vanligt trägna arbete, ägnadt åt praktiska bestyr, såsom uppköp af några instrument samt kläder och andra förnödenheter för den äfventyrs- och resultatrika färden i höga norden. Det andra besöket åter var märkligare, ty ehuru tiden var knapp, hann Linnæus med att vidga sin kännedom om naturvetenskapliga intressen och samlingar i hufvudstaden — han besåg nämligen assessorn i Bergskollegium Göran Wallerius' mineralkabinett,

stadsaktuarien Petter Hoffmans samlingar och »doktor Hæræi*) filii lilla samling af curiosis» —, och det kan därjämte genom förvärfvet af »Hans May:ts respass ad exteros» betecknas som den officiella afslutningen af en hel serie förehafvanden, som i sina följder blefvo af stor vikt och betydelse för hans kommande lif och därföre här något utförligare må omtalas.

Strax före julen 1733 företog Linnæus en färd till Bergslagen för att bese åtskilliga grufvor och bergverk, och under helgen i Falun, där han troligen var gäst hos sin studiekamrat Claës Sohlbergs föräldrar och om hvars grufva han fäller det väl mest i afseende på afgrundsdjupet träffande omdömet, att den var »en rätt copia af helvetet» **), blef han bekant med dåvarande landshöfdingen öfver Kopparbergs län Nils Reuterholm. Denne framstående och mångsidigt verksamme

*) Namnet är så otydligt skrifvet i originalmanuskriptet, att *Fries (Linné*; b. I, sid. 162) återgifvit detsamma med *?*. Det är dock troligt, att L. menar yngre sonen till den framstående Stockholmsläkaren d:r Christian Heræus, som dog på 1680-talet och ägde en stor malmgård med vackra planteringar på Södermalm. Sonen, som också bar dopnamnet Christian, hade varit militär i utländsk tjänst, och det är ju antagligt, att han härigenom fått särskildt goda möjligheter att följa tidens smak att samla curiosa.

**) I *Iter Dalekarlicum* fullständigar han detta i de egenhändiga anteckningarna förekommande omdöme sålunda: "Utur denna grufva steg upp en stadig rök, hvilken med hela grufvans beskaffenhet lärde oss förstå, att hela helvites beskrifning af *theologis* gifven, att imprimera i den säkra menniskans förstånd, är tagen utur denna eller dylika grufvor. Aldrig har någon poet kunnat beskrifva *Styx*, *Regnum Subterraneum* och *Plutonis* eller någon annan *theologus* helvetet så faseligt, som det här synes. Ty utanför går en förgiftig, stickande svafvelrök upp, som långt ifrån förgiftar luften, att man ej utan möda må komma dit".

man blef lifligt intagen af den unge intelligente naturforskaren och fattade för honom varm vänskap, som bland annat gaf sig uttryck i ett erbjudande af landshöfdingen att på sin bekostnad låta Linnæus utföra en resa i Dalarna med ungefär samma syfte som den föregående år företagna Lapplandsfärden, hvarom Linnæus' berättelser väckt Reuterholms stora intresse. Linnæus emottog förslaget med tacksamhet, men trodde först att det endast »war talt i wädret», hvartill måhända bidrog det glada umgängeslifvet under de många gästabuden i Falun och ungdomens jullekar och dansnöjen, i hvilka han med lif och lust deltog och som under julfirandet kanske ej läto allvarligare angelägenheter komma till sin rätt. Det tycks ej heller ha varit något vidare tal om saken, medan Linnæus var kvar i Falun, men vid den kommande vårterminens i Uppsala slut, då han var nedstämd till lynnet med anledning af sina ovissa framtidsutsikter och andra orsaker, anlände bref från Reuterholm med anbudets förnyande. »Hur hiertans glad Linnæus blef af denna post, är otroligt», heter det i hans anteckningar, och han gjorde sig också i ordning att omedelbart resa till Falun, där han »i samme, aldrig nogsamt berömde Herres hus åtniöt icke allenast alt hwad till att lefwa tiente, utan ock upbar ett genereuxt resestipendium till samma resas fortsättande».

»När sen blef kunnogt terminen till resan med dess ändamål», skrifver han i resebeskrifningen *), »begåfvo sig till mig några af de utvaldaste och för studier mest affeckterade Studiosi från Upsala Academia, som

*) *Iter Dalekarlicum.* — *Carl von Linnés Ungdomsskrifter, samlade af E. Ährling.* Ser. 2. Stockholm 1889.

med mig hade lust på sin egen depence göra compagnie *). Jag alltså tog deras hurtighet med tillbörlig tacksamhet emot och, på det alt måtte gå ordenteligen, inrättade af mine följeslagare en form af Societet med *leges* och *statuta* att oryggligen hållas.» — På så sätt tillkom den s. k. Reuterholmska resesocieteten, hvars medlemmar under Linnæus' ledning från den 3 juli till den 17 augusti till häst och fots genomströfvade Öster- och Västerdalarne samt gjorde en afstickare till Rörås i Norge och dagligen utförde observationer och studier efter ett mångsidigt program. Resultatet af det ungdomsfriska sällskapets iakttagelser blef också värdefullt och skänker tillika i Linnæus' beskrifning en tack vare hans originella stil och naiva, ofta humoristiska syn på tingen mycket underhållande läsning. Detta var uppenbarligen äfven landshöfding Reuterholms uppfattning, ty sedan Linnæus återkommit till Falun, där han nu stannade flera månader såsom landshöfdingens gäst, och till honom öfverlämnat den fullbordade och renskrifna *Iter Dalekarlicum*, blef hans gynnare så belåten med framställningen, att han anmodade författaren att stanna någon tid och informera hans söner i naturalhistorien.

På så sätt blef Linnæus ännu intimare förbunden med den Reuterholmska familjen, som jämte landshöfdingen vid denna tid bestod af hans maka Hedvig Sophia von Leopolden, sönerna Axel Gottlieb, Gustaf

*) Deltagarne voro *R. Näsman*, geograf och pastor, *C. Clewberg*, fysiker och sekreterare, *I. Fahlstedt*, mineralog och stallmästare, *C. Sohlberg*, botanist och kvartermästare, *E. Emporelius*, zoolog och jägmästare, *P. Hedenblad*, "domesticus" och adjutant, samt *B. Sandel*, ekonom och räntmästare.

Gottfried och Nils Jakob samt döttrarna Hedvig och Dygdig. Två äldre syskon voro redan utflugna ur boet, nämligen äldste brodern Esbjörn Christian, som med tiden blef riksråd, men nu tjänstgjorde som e. o. kanslist vid justitierevisionen i Stockholm, och äldsta systern Anna Catharina, hvilken år 1729 äktat kanslisten i nämnda expedition, sedermera assessorn i Svea hofrätt Johan Kinninmundt. Som ordinarie informator och huspräst hos landshöfdingens var anställd den längre fram såsom professor och biskop i Åbo högt ansedde magister Johan Brovallius, med hvilken Linnæus nu knöt ett varmt vänskapsband. Brovallius var lifligt intresserad af naturvetenskaperna och begagnade sig af Linnæus' vistelse i Falun för att få undervisning i mineralogi och botanik, och då under de förtroliga samtal, som omväxlade med denna sysselsättning, den unge lärarens framtidsutsikter dryftades, var det den praktiskt anlagde eleven, som framhöll nödvändigheten af att Linnæus förvärfvade medicine doktorsgraden för att därigenom trygga sin ekonomiska existens och som därtill gaf honom det förståndiga rådet att »engagera sig hos någon rik flicka, som först kunde göra honom lycklig och han sedan henne».

Enär emellertid några medicine doktorer ej vid ifrågavarande tid kreerades i Sverige, måste Linnæus följa många sina landsmäns exempel och söka vinna värdigheten vid något utländskt universitet — en procedur, som var förenad med afsevärda kostnader och sålunda för Linnæus ej lätt att klara. Han hade emellertid under vistelsen i Falun på sina lektioner och en ganska omfattande läkarepraktik »fått förtiena några penningar», och af sin kamrat Claës Sohlbergs

fader, som var krono-konst-statsinspektor vid grufvan, fick han löfte om 300 daler kopparmynt årligen*), om han ville låta Claës följa med utrikes och där handleda honom i studierna. Äfven landshöfding Reuterholm erbjöd sitt bistånd, hvilket Linnæus dock ansåg sig böra afböja, och så tog han Gud i hågen och »resolverade at straxt resa uht, där at promovera i Medicinen och straxt komma igen, då han hade frihet exercera praxin medicam, genom hvilken han kunde honett sig föda».

Innan detta beslut, som tycks ha fattats i november 1734, kunde sättas i verket, måste dock åtskilliga förberedelser vidtagas, och som Linnæus äfven lyssnat till Brovallius' andra råd, eller det angående engagerandet af någon rik flicka, kom afresan att ske först ett godt stycke in på följande år.

Bland de nämnda förberedelserna var afläggandet af teologisk examen den första, ty denna examen förutan kunde ej någon student, som ämnade sig utomlands, erhålla respass. Linnæus begaf sig därföre jämte Claës Sohlberg till Uppsala, där bägge den 24 november aflade examen, som säkerligen ej vållade någon svårighet, allrahelst den ene af examinatorerna var Linnæus' gamle vän domprosten Celsius. Därefter företogs den här ofvan omnämnda resan till Stockholm, där Linnæus, försedd med beviset om examen och ett af universitetets rektor undertecknadt »testimonium academicum», fick sitt pass samt för öfrigt använde

*) Detta löfte uppfylldes ej, möjligen på grund af glömska, och Linnæus, som åtnjutit stor gästfrihet i Sohlbergska huset, ville ej göra någon påminnelse. Vid afresan från Falun utgjordes hans reskassa af 260 daler silfvermynt.

tiden som ofvan nämnts. Innan han så den 15 december anträdde återfärden till Uppsala, beskådade han äfven riksdagens upplösning och »Magnatum et Regis prakt». Efter några dagars vistelse i Uppsala, bröt han den 19 december åter upp med Falun som mål, följd af vänners och gynnares välönskningar, bland hvilka särskildt må nämnas Olof Rudbecks och Olof Celsius'.

Det var »Dalarnes sirener», såsom han skrifver på något ställe i sina anteckningar, som åter lockade honom till den gamla trefna bergslagsstaden, där han emellertid äfven hade flera arbeten att afsluta samt afskedsbesök att göra hos landshöfdingens och andra ortens ståndspersoner, i hvilkas hem han under höstmånaderna varit en gärna sedd och på grund af sitt glada, vänsälla väsen och sina sällskapsgåfvor firad gäst. Umgängeslifvet, hvars medelpunkt gifvetvis var landshöfdingens gästfria hus eller Kungsgården på Noret öster om ån, präglades efter allt att döma af stor enkelhet och, på gammalt bergsmanssätt, frihet från rang- och ståndskrankor, men äfven af stor grundlighet i mat och dryck. Särskildt var detta förhållandet under julhelgen, då det ena gästabudet aflöste det andra och Linnæus, som denna gång bodde hos inspektor Sohlberg, nästan dagligen var borta på middagar och aftonsamkväm med dans och jullekar. Han var en god dansör, som ännu på äldre dagar gärna tog sig en sväng, och med sitt vackra intelligenta utseende, hvarom det bekanta, några år senare i Holland målade porträttet i lappdräkt lämnar en föreställning, gjorde han nog intryck på de unga tärnorna i Falusocieteten. Bland dessa var det särskildt en, som så

tilldrog sig hans egen uppmärksamhet, att han under de glada julkalasen ägnade henne en hyllning, snart öfvergående i praktisk omsättning af vännen Brovallius' ofvannämnda råd. Det var den nu adertonåriga Sara Elisabeth Moræa, äldsta dotter af Faluns lärde, framstående och förmögne stadsfysikus, assessor Johan Moræus. Linnæus torde ha gjort hennes bekantskap redan under hösten hos Reuterholms, till hvars intimare umgänge familjen Moræus hörde, men nu blefvo som nämnts sammanträffandena talrikare, och från och med det nya årets ingång kan man nästan dag för dag följa den i samband med dem uppkomna kärlekshandelns utveckling. I en ännu bevarad almanacka för 1735 har nämligen Linnæus antecknat såväl sitt frieris förlopp och resultat som åtskilliga andra uppgifter af intresse för kännedomen om hans senare Faluvistelse och sällskapslifvet därunder*). De viktigaste data beträffande giljandet voro under januari, som på nyårsdagen inleddes med gästabud hos den tillbeddas farbror rådman Daniel Moræus, följande:

"Den 2. Hälsade på Sara Lisa i lappkläder.
„ 3. Likaledes, absentibus parentibus (i föräldrarnas frånvaro).
„ 10. Hälsade på Sara Lisa med liten lek.
„ 13. Hos Sara Lisa och på Kungsgården.
„ 16. Middag hos sekreterare Neuman. N. B. en odödlig hugkommelsedag af godt slut [hos] Sara Lisa Moræa.

---

*) Dessa anteckningar offentliggjordes jämte några meddelanden om almanackans historia af *J. A. Holmström* och under titeln *Almanack-Adnotationer för 1735 af Carl von Linné* i *Botaniska notiser, 1845.*

Den 19. Spisade hos konstmästar Trygg, uppsatte 2 kannor Rhenskt vin om ej barnsöl på 4 år.
„ 20. Skref till J. Moræo S. S. (Socero suo = sin svärfar) om Sara Lisa Moræa. Klart begiärte henne.
„ 22. Hälsade på, gaf annulum.
„ 27. Fick af J. Moræo Responsio om 3 år secundum abitum, siu frestelser".

Allt blef sålunda på jämförelsevis kort tid klappadt och klart. Visserligen finnes för den 23 antecknadt »reciproc. af svärmor», men de förebråelserna eller betänkligheterna gällde väl hufvudsakligen de ovissa framtidsutsikterna, hvilka också gjorde att svärfadern bestämde tre års förlopp efter afresan till utlandet, innan bröllopet finge äga rum. Linnæus hade fått flickans ja och fäst henne med en ring, den 3 februari gaf han henne »obligatio scripta fidei», d. v. s. skriftlig trohetsförbindelse, och den 19 i samma månad, eller dagen före afresan från Falun, tog han afsked af Sara Lisa, »som skref eden». — »Då war Linnæus nöjd», heter det, sedan han erhållit assessorns svar, och i en annan anteckning har han på följande sätt i all korthet skildrat förloppet: »Under tiden man här var, upletade man sig en flicka, med hvilken man hade lust lefva och dö, fick af henne ja den 16 Jan., hvilket confirmerades af fadern den 27 Jan. och 18 Febr. Hvad Gud vill sker. Allt sättes i hans hand.»

Samma dag som afresan ägde rum tillställde han den älskade en afskedsdikt*), hvarur här må anföras följande slutverser:

*) "En Älskanskes *vale.*" — Originalet äges af prof. T. Tullberg och finnes i sin helhet återgifvet af *Fries* i *Linné. Lefnadsteckning.* D. I. Bil. V. Stockholm 1903.

Moræa min vän,
Linnæus Ehr dräng
Ehr biuder god dag
och önskar att nöje må gå till behag,
tills des han igen
får komma och fägna sin sötaste wän.

Medan Linnæus sålunda ordnade sitt hjärtas angelägenheter och pröfvade sin mages uthållighet under de tätt hållna kalasen hos landshöfdingens, bergmästaren Troili, konstmästaren Trygg, rådmännen Jers och Lundström, bergsman Forsling på Morbygden, assessorerna Benzelstierna och Kalmeter m. fl., arbetade också hans hufvud med fullbordandet eller omredigeringen af flera vetenskapliga skrifter, såsom *Sponsalia plantarum* och *Flora Dalecarlica* m. fl., som han ämnade medföra till utlandet.

Så kom slutligen den 20 februari, dagen för uppbrottet, då Linnæus i sällskap med Claës Sohlberg afreste från Falun, för att öfver Örebro, Askersund, Motala, Grenna, Jönköping och Växjö färdas till fädernehemmet i Stenbrohult. Här gjordes ett nära fyra veckors uppehåll, hvarunder Linnæus hade glädjen att få vara tillsammans med sin fader och sina syskon — modern hade dött sedan han sist var hemma —, att ett par dagar sällskapa med assessor Rothman, sin gamle lärare och vän, som han äfven vid passerandet af Växjö besökt och som nu visade honom »ogemen förtrolighet», att fira påskdagen hos major Falkengren på det vackra Möcklanäs samt göra andra utflykter i den natursköna trakten. Men den 15 april »måste man», skrifver han i sin *Iter ad exteros**), »valedicera

*) *Carl von Linnés Ungdomsskrifter, samlade af E. Ährling.* Ser. II. Stockholm 1889.

sitt ljufva *natale* Stenbrohult med sin 60-rio Patre och fyra syskon». Mot aftonen anlände man till Rybruk i Gätereds socken. Då man reste från Stenbrohult, var vädret herrligt, rågen höll på att gå upp, björken slå ut sina löf och skogarna klinga som ett paradis af fåglar. Nu var, som gemene man säger i Småland:

"när oxöron stå bålle, gå korna bålle,
när oxöron fälla sin bet, gå korna i bästa bet."

Den 17 april passerades tre fjärdingsväg bortom Markaryds gästgifvaregård gränsen mellan Småland och Skåne, den 19 skedde ankomsten till Helsingborg, där man den 22 gick ombord på Lybeckaren »Den resande Tobias», hvars skeppare hette Petter Henrik Gähtgens, och efter ett par dagars uppehåll för motvind i Sundet, beträdde Linnæus den 26 i Travemünde för första gången utländsk botten och inledde därmed en verksamhet, som i afseende på betydelse och berömmelse är enastående i vetenskapens annaler. Hans här ofvan omtalade föresats att efter förvärfvad doktorsgrad »straxt komma igen» skulle nämligen ej förverkligas. Ödet eller hans lyckliga stjärna, eller framför allt hans rika begåfning, som först i utlandet under gynnsamma yttre förhållanden fick fullt göra sig gällande och fritt utveckla sig, gjorde att hemresan blef försenad nära tre och ett halft år. Men medan historien om hur Linnæus under dessa år i Holland, Frankrike och England skördade ära och grundade sin framtida ryktbarhet ligger utom ramen för denna skildring, kan det vara af intresse att erfara hvad hans vänner i Falun tänkte och sade om honom.

Före afresan från Falun hade Linnæus öfverenskommit med Brovallius att denne skulle tjäna som

mellanhand vid korrespondensen med hans fästmö, och det lider intet tvifvel om att vännen utförde uppdraget, äfvensom att bref mellan honom själf och Linnæus växlades. Alla dessa bref ha emellertid förkommit, i det att de som Linnæus sände Brovallius antagligen gingo förlorade vid Åbos brand på 1820-talet och att brefväxlingen mellan fästefolket af helt naturliga skäl undantogs från de samlingar Linnæana, hvilka efter Linnés död af hans efterlefvande försåldes till England, och sedermera ej bevarats. Möjligt är ju äfven, att de redan under kontrahenternas lifstid förintades. I alla händelser är det material, som finnes bevaradt för kännedomen om Linnæus' mer privata förhållanden och om förbindelserna med hans fästmö, anhöriga och vänner under hans utrikesvistelse mycket magert, och det är därföre af ganska stort intresse att den bristande belysningen åtminstone i någon mån kunnat fyllas på annat sätt.

Gustaf Gottfried Reuterholm, den näst yngste af landshöfdingens söner, måtte ha varit en icke blott ovanligt begåfvad utan äfven företagsam och försigkommen yngling, ty redan vid fjorton års ålder eller år 1735 började han föra en dagbok*), som både i formellt och andra hänseenden bär vittnesbörd om att han var före sin tid. På ett ofta ganska underhållande sätt och med god iakttagelseförmåga skildrar han nämligen däri från och med början af april nyssnämnda år till och med slutet af 1736 umgängeslifvet i Falun. Bland meddelandena träffas några upplysningar och

*) Äges af en privatperson, som tillåtit förf. att taga del af densamma.

Carl Linnæus

STÅLSTICK EFTER MARTIN HOFFMANS ORIGINALMÅLNING 1737.

uttalanden om Sara Lisa Moræa, hvilken tycks ha varit föremål för den unge mannens särskilda intresse och uppmärksamhet, äfvensom ett par uppgifter om Linnæus från hans utrikesvistelse o. s. v. Det hela skänker för öfrigt en i all sin ungdomliga naivitet både lefvande och tilltalande föreställning om ej blott det dagliga lifvet och förströelserna utan äfven de intellektuella intressena i den ungdomskrets, där Linnæus' fästmö intog en bemärkt plats och i hvilken han själf antagligen hade varit en aktiv medlem.

I slutet af dagboken har Gustaf Gottfried lämnat en förteckning på sällskapets eller kotteriets till omkring ett trettiotal uppgående medlemmar, hvilka omtalas under namn, hämtade från såväl den mytologiska världen och riddarromanen som herdedikten och tidehvarfvets så talrika sedelärande skrifter. Där saknades sålunda hvarken *Ariadne* (Christina Trotzig, bergsmannen Anders Trotzigs dotter), *Diana* (Märta Lotta Christiernin, dotter af borgmästaren i Nora), *Cupido* (Nils Jakob Reuterholm) eller *Cloris* (Cajsa Stina Kollvin, afskedade kaptenen Kollvins äldsta dotter). Där förekommo *Adamar* (magister Johan Brovallius), *Belinde* (Emerentia Cajsa Buschenfelt, inspektorskan Buschenfelts systerdotter), *Coridon* (Adolf Samuel Edman, landsekreterarens son) och, naturligtvis, *Celadon* (Anton Brandberg, son af en bland inspektorerna vid grufvan). Där märktes *Les yeux languisants* (Anna Maria Schultz), *L'esprit reveur* (vice bergsfogden Anders Lundström), *Bourgeois Gentilhomme* (Anton Kalmeter vid Kämnersrätten i Stockholm) och *Bourgeois Cavalier* (Jonas Sohlberg, bror till Linnæus' reskamrat) samt *La corpulente beauté* (aflidne bergmästaren Barks dotter Lona) o. s. v. Sara Lisa Moræa

var *Sabina* och hennes syster Anna Stina *Amaryllis*, Gustaf Gottfried Reuterholm själf gick under namnet *Gargarille*, och den troligen äldsta i sällskapet, fru Anna Lisa Neuman, född Edman, som att döma af dagbokens ibland litet omilda meddelanden väl egentligen ej hörde dit utan var ett kanske emellanåt rätt besvärligt »förkläde» eller påhäng, bar det hvarken till mytologien, riddarromanen eller herdedikten hörande, men väl för den sedelärande fabeln icke främmande, fastän däri ej direkt utsatta namnet *Slabbertaskan*. Man kan antaga, att vederbörande själf ej hade någon aning om benämningen, och i allmänhet får man den uppfattningen, att dagboken knappast var afsedd att läsas af andra än dess upphofsman och egentligen kom till för att bereda honom tillfredsställelse och nöje. Den unge herrn är nämligen emellanåt ganska frikostig på omilda omdömen och rätt närgången, medan han också ej spar på beundran och artigheter. Som exempel på bägge delarna må anföras följande utdrag*), hvilka tillika äga intresse därför att de hänföra sig till Linnæus och hans Sara Lisa.

Den 6 april 1735. »Sara Lisa Moræa är temlig wacker; har varit dum förr, men nu temlig artig, tycks ha samma sinne som Nycops änka (om denna står på föregående sida: »hon är ej obehaglig, fast hon är något högfärdig, ej fuhl men tilltagsen och högtahlande samt något oreda wid munnen tahlande»), fast ej alldeles så malitieux. Anna Stina Moræa är ej särdeles wacker, lärer [dock] fuller bli thet, samt coquet, grantyckt och barnslig.»

*) Återgifvas här med originalets stafning, men försedda med skiljetecken, för hvilka G. G. R. visar en genomgående ringaktning.

Tredje dag påsk, då familjen Reuterholm var samlad vid frukostbordet, kom samtalet bland annat att röra sig om Linnæus. Landshöfdingen berömde hans beskrifning öfver Dalarne och sade, »at han ej wet någon som ther med kunde förliknas, ty ther är observationer öfwer alla natursens riken; dock kan den wärckeligen förökas och bli ett makalöst wärk, om man med accuratare observationer then förökar, ty på en så kort tid, som thenna resan skedde, har ej alt så noga kunnat märkias; så är thet ock i somliga måhl ej så särdehles accurat. På en slik resa bör man ej wara commod, utan rida, ja offta spatsera till fots ibland. Linnæus berömdes också för sin stora och ganska rediga kunskap i Hist. naturali, ity at han genom ägna försök kommit så ganska långt och snart sagdt i alt gådt en sådan wäg, som ingen förr wetat eller hittat på. Han går så säkra steg, at han kan af alt giöra sig systemer; har ock giort några. I Botaniquen har han i Europa icke sin like, och åtminstone i redighet icke heller i något annat. Underligt är at han hunnit så långt. Han är ganska uppmärksam och giör i sina slutreflexioner akt på alt, at han omögeligen kan fela. Språken är han ej förfaren uti; håller ock thet emot alt annat reelt för en tidspillan och tom wetenskap. Hans fattigdom har mäst drifwit honom at komma så långt i sina försök och at wara så arbetsam. I medicin skall han wara makalös; han rättar sig allenast efter klara och rediga försök, och giör reflexioner på alt noga och wähl; han har alt i en så klar och enfaldig ordning, at han ej kan fehla; hans ganska rediga observationer med frossan och thess cour är berömlig. Wåra Medici giöra i

thenna saken som i alt annat så långa omswep och krokwägar, så at the sielfwa ej weta hwart the ta wägen. Men Linnæus följer i säkra rön naturen blott effter. — Min Bror berättade at Linnæus wore förlofwad med Sara Lisa Moræa och will bli doctor i Fahlun effter Moræus, hwilket far min appbroberade; sade ock, at förutan Moræus och Stobæus i Lund och Linnæus är ingen medicus, som är besked med; berömde också Linnæus' qwickhet och fullkomlighet.»

Den 22 maj talades vid middagen hos landshöfdingens åter om Linnæus, säkerligen med anledning af nyss från honom anlända meddelanden till hans fästmö eller till Brovallius. Gustaf Gottfried skrifver nämligen, efter att ha omnämnt Linnæus' och Sohlbergs afsikt att i Harderwijk i Holland vinna doktorsgraden, att den förre uppehållit sig i Hamburg och »där med stor svårighet fått se men ej röra vid en drake med 7 hufwud, som ägaren, en jude, köpt för 36,000 daler. Linnæus har befunnit honom wara fictitius (förfalskad) och går thet ryckte [härom] i hela Hamburg, så at juden lärer ej hafwa stor profit på sin dyrbara wara.»

Den märkvärdiga draken, som ägdes af borgmästaren John Anderson och hans broder och som finnes afbildad och beskrifven i det af apotekaren Alb. Seba i Amsterdam utgifna praktverket *Locupletissimi rerum naturalium thesauri accurata descriptio etc.*, uppgafs vara en »sjuhöfdad orm eller hydra» och hade efter växlande öden kommit till Hamburg. Vidundret befanns emellertid genast af Linnæus vara ett falsarium och raka motsatsen till hvad det af Seba utgafs för eller »Nullement l'ouvrage de l'Art, mais veritablement celui de la Nature». Det bestod nämligen af sju stycken

vesslehufvuden och ett par vesslefötter med klor, fästade vid en med ormskinn öfverklädd stomme. Linnæus, som tyckte att sju hufvuden på en kropp var väl mycket, utropade vid anblicken af odjuret: »O, store Gud, som aldrig satte mer än en ren tanke i en af dig skapad kropp!» och ansåg, att detsamma förfärdigats af munkar såsom en afbild af Uppenbarelsebokens drake, hvaraf både samtida och senare lärde i sin lättrogenhet låtit lura sig.

Vid frukostbordet följande morgon återupptogs samtalet om Linnæus, som i Hamburg var »firad af alla professorer, och the tractera honom ej som sin gelike utan som theras förman. Professor . . .*), som har ägit tryck, har tillbudit Linnæus at trycka alla hans skriffter och skrifvit af hans lefwernes lopp, som magister Brovallius skrifwit på latin. — Thet är bra, sade min far, therigenom kan Linnæus upmuntras till [ännu] större flit, och wore artigt, om man kunde få correspondence med the tyska wännerna; man skulle snart få beröm at wara lärd i bland dem.» — Under samtalet upplystes vidare, att Linnæus blifvit bekant med Spreckelsen, borgmästaren Anderson och doktor Fabricius, »som skall ha thet största bibliotheque ibland privati i Europa»**).

Under den följande tiden förekommer intet meddelande om Linnæus förrän i mars 1736, då vid mid-

*) Namnet oläsligt, men utan tvifvel menas professor *J. P. Kohl*, med hvilken Linnæus under vistelsen i Hamburg kom i liflig beröring och som emot honom var "ogement höflig".

**) Juris licentiaten *J. H. von Spreckelsen* ägde en vacker trädgård med "ganska många exotica i orangerier", "en otrolig hop böcker i botanicis" och en stor samling "petrificationer". — Teol. doktor *J. A. Fabricius*' "otroligen stora bibliotheque bestod af många kamrar, af böcker täckta som tapeter".

dagen hos landshöfdingen omtalades, att han blifvit anställd som direktör för Cliffords trädgårdar i Amsterdam (Hartecamp), med tillägget »thenna Cliford är räknad then tredie i ordningen af the största capitalister i Holland». De få och ofullkomliga postlägenheterna gjorde väl att Linnæus, som längre fram i tiden var en mycket flitig brefskrifvare, under sin utomlandsvistelse, då han för öfrigt ådagalade en oerhörd arbetsförmåga, ej öfverflödade med skrifvelser till vännerna i Falun, och brefven till fästmön voro väl ofta af den förtroliga art, att de ej lämpade sig för föredragning i umgängeskretsen. Att Sara Lisa då och då fick bref, kan man sluta sig till af Reuterholms anteckningar, som visa att hon tog skilsmässan och väntan förståndigt och var vid godt mod, hvilket emellanåt tycks ha gifvit sig luft i en viss skälmskhet och hvad man i våra dagar kallar flirt med den frånvarande fästmannens rivaler.

Sålunda berättar Gustaf Gottfried, hur vid ett litet samkväm hos doktor Moræus, där man efter att ha druckit te roade sig med att spela pock*), Sara Lisa »hittade på mojen [moyen] at changera rum [plats] med bror Nils som satt hos Tilas». — Den sistnämnde var dåvarande auskultanten i Bergskollegium Daniel Tilas — sedan gift med Hedvig Reuterholm och en af frihetstidens dugligaste och mest ansedde ämbetsmän —, som

*) Det tyska *Pock* eller *Pockspiel*, engelska *Poker* och franska *poque*, ett slags kortspel; benämningen användes äfven för lådan ("pullan"), hvari man lade markerna och som beteckning, om man hade 2, 3 eller 4 kort af samma valör. Trots öfverensstämmelsen i namnen torde det ej haft någon likhet med det nutida amerikanska röfvarspelet.

uppgifves ha friat till Sara Lisa, men fått korgen. En annan beundrare fick hon i dagboksförfattaren själf, som uppenbarligen gärna sökte hennes sällskap och ett par gånger bekänner, att han var betänkt på att göra henne sin »déclaration d'amour», som det hette på den tiden.

Anteckningarna må för öfrigt tala för sig själfva.

Den 1 februari 1736. »For jag med syskonen till Kahlmeters; ther war doctorinnan med sina 2 döttrar Sara Lisa och Anna Moræa och mamsell Lagerblad; man spelte lotterij, l'ombre.»

Den 13 februari. »Kl. 4 följde jag systrarna till fots till doctor Moræus; han sielf war ej hemma, hans fru är en god och temlig behaglig menniskia. Sara Lisa Moræa kommer jag wähl öfverens med, och Jan Moræus kan jag wähl tåhla.»

Den 18 februari. »Till middagen war Sara Lisa Moræa här, efter middagen kom Johan Moræus hit till mig effter Sara Lisa. Hon war här uppe med syster Hedwig [och] dansade med bror Axel en menuet; the åto aftonmåltid här.»

Den 21 februari. »Kl. 4 gick jag med bror Nils till Jan Moræus, satt i hans kammar, drack thee och spelte pock med Sara Lisa Moræa, Jan Moræus, fru Nycop eller moster Lisa Alström.»

Den 7 mars, fastlagssöndagen. »Effter middagen följde jag systrarna, Sara Lisa Moræa och magister Brovallius till Korsnäs, hwaräst Hans Israelssons änka, doctor Moræi swärmoder bor. Hon är en gammal god käring. Effter kom b. Axel, fru Nycop, Bentzel och hans fru, Sara Sohlberg m. fl. Wi spelte först pock. Sedan gingo wi in i Sahlen, dansade menuet, polska, lång-

dansen, contradanser. N. B. Anna Stina Moræa war med. Thet blir mag. Brovallius gramse [öfver] i alla sina dage. Sedan lektes en liten comoedie; acteurer woro: bror Axel — Arlequin; fru Nycop — Herr Hermidorus; mamsell S. Lisa Moræa — Sabina, Hermidori hustru; Hans Phil. Urlander — Colombina, Hermidori dotter, Arlequins amante.»

Den 28 mars. »Jag gick till Sabina, efftersom jag wiste at hennes far och mor ej war i staden. Jag wore kär i Sabina, om hon ej skulle ha Linnæus, om jag ej hölt mer af Philis [Anna Zenia] och om Sabina wore mindre coquett. Jag war hos henne en stund; hon hade på ämbets wägnar at skicka effter Celadon. Han raillerar med Sabina, hon kallar honom för morfar.»

Den 29 mars. »Eftermiddagen begynte jag Linnæi Dahlresa at copiera; [den] är 8 sexterner lång.»

Den 1 maj. »Effter aftonsången kom Sabina med sin moder och syster Amaryllis [m. fl.] hit. — När Sabina med sitt sällskap woro borta, blef glädjen först fullkommen, emedan man för fruuernes skull måste hålla sig tyst.»

Den 28 september, då Gustaf Gottfried fyllde 15 år, gick han till Sabina, som band henom med ett band af många färger*).

Den 7 december måtte författaren af en eller annan anledning ha varit vid dåligt lynne, ty då nedskref han bland annat följande: »Hermidorus (Lisa Ehren-

*) "Notabelt det bruket, som i Dalarna mest öfver allt är antaget, att qvinfolken skänka sina gäster, hälst vid deras afresa, dalband, hvilka äro 1 fingers breda, väfne af ylle med divers färg och hvitt linne, tvärslag." — *Iter Dalekarlicum.*

holm) ser temlig bra ut, har ock artiga manér nog; [men är] malicieux, ambitieux, har ej godt ryckte, bra at föra sqwaller, hwaruti Sabina ock blir underwist, som är Hermidori fullkomliga apa, synes wara bra coquette. Amaryllis säges ska bli Adamars gemåhl, men han flaterar Sabina. Amaryllis ser Sabina nog lik och lär bli henne likare, när hon blir äldre; manérena ej alltför galanta.»

Förklaringen till denna omkastning i Gustaf Gottfrieds känslor, hvilken dock sannolikt var snart öfvergående, torde få sökas däri att han ungefär i samma vefva hade under aftonsången varit på besök hos Slabbertaskan, »hwars största nöje var att sätta oenighet emellan folk och alldeles icke fann något behag hos Sabina».

Och härmed må utdragen ur Gustaf Gottfried Reuterholms dagbok sluta. I all deras obetydlighet hafva de måhända kastat en ljusglimt öfver Linnæus' Falubekanta och den miljö, hvari han lefde under de på uppslag för framtiden så rika åren 1734—35. Till den unge författaren själf, som med tiden blef en dugande och högt ansedd man, torde vi däremot få anledning återkomma. Han var nämligen med all sannolikhet den medlem af Reuterholmska familjen, tillhopa med hvilken Linnæus och hans fru efter bosättningen i Stockholm i främsta rummet upplifvade minnena från Falun.

III.

Doktor Carl Linnæus.

»SEDAN Linnæus således sett det märkwärdigaste i Paris, far han till Rouen och därifrån seglar med en strykande wind och storm till Cattegat, där winden straxt wänder sig åt Sundet, och Linnæus landstiger wid Helsingborg, hwarifrån han reser att besöka sin ålderstigne fader i Stenbrohult, och äfter några dagars hwila begifwer sig till Fahlun, där han finner sin förtrogne wän Johannem Browallium redan wara blifwen Physices Professor i Åbo och sin käresta wänta hans hemkomst. Linnæus får nu (formell) förlofning, hwarpå han reser till Stockholm, att där söka sin widare fortun.»

Mellan raderna i detta meddelande, hvarmed Linnæus inleder de tyvärr mycket kortfattade anteckningarna om sin återkomst på sommaren 1738 till fosterlandet, kan man läsa stor ifver att komma i verksamhet samt förhoppningar om att denna snart skulle blifva framgångsrik. Härför ägde han helt visst också de bästa förutsättningar, i det han under sin långvariga vistelse ut-

rikes genom träget arbete icke blott förvärfvat stort anseende, ja redan världsrykte såsom vetenskapsman utan äfven högst väsentligt förkofrat sina kunskaper och erfarenheter som läkare. Med heder hade han bestått profven för doktorsgraden och genom sina epokgörande botaniska skrifter väckt så stort uppseende, att smickrande och hedrande erbjudanden om anställningar i utlandet kommit honom till del, och det hade ju sålunda legat nära till hands att han efter återkomsten blifvit föremål för någon analog uppmärksamhet äfven i fosterlandet. Ingen af de få lärostolarna i naturalhistoria och medicin var emellertid ledig, inrättandet af personliga professurer, som i våra dagar till forskningens gagn då och då förekommer, var på den tiden sällsynt, för att ej säga okändt, och för öfrigt hade ryktet om Linnæus' vetenskapliga betydelse och framstående egenskaper ännu knappast hunnit till Sverige. Insikten om desamma var begränsad till Celsius, Stobæus, Rudbeck, Brovallius och några andra gynnare och vänner, som delade landshöfding Reuterholms fördelaktiga här ofvan relaterade uppfattning om honom. För alla andra var han en okänd storhet, och det ligger följaktligen ett ganska förklarligt missnöje i hans betraktelse öfver sin belägenhet under den första tiden efter ankomsten till hufvudstaden, dit han i enlighet med den blifvande svärfaderns råd begaf sig för att vinna sin utkomst som praktiserande läkare, men ej genast rönte framgång: »Stockholm emottog Linnæum uti September månad såsom en främling. Linnæus ärnade här såsom doktor försörja sig; men som han war allom obekant, wågade ingen i åhr att anförtro sitt kära lif uti en oförsökt Doktors händer, ja, icke

en gång sin hund, att han också tviflade om sin fortkomst i riket. Han, som allestädes utomlands blef ärad såsom en *Princeps Botanicorum*, war hemma såsom en Klimius*), kommen ifrån underjordiska werlden, så att om Linnæus nu icke warit kär, hade han ofelbart åter utrest och lämnat Swerige. Den enda ärkänsla, som han märkte hos sina, war det, att då (Upsaliska) Wettenskaps Societeten war tillsammankallad till Stockholm hos sin Preses Illustris, Riksrådet gref Bonde, den 4 oktober, blef Linnæus enhälligt wald till Ledamot.»

Misstämningen skulle emellertid ej blifva långvarig, ty efter ett par månaders förlopp hade Linnæus slagit igenom. I ett bref den 1 december 1738**) till sin gode vän Carl Fredrik Mennander, nu adjunkt, sedan professor och biskop i Åbo samt slutligen ärkebiskop, meddelade han den vunna framgången: »Jag är oförskylt kommen till en sådan practique, att jag från morgonen kl. 7 intill aftonen kl. 8 knapt får så mycken tijd, att jag kan äta en kort middag. Detta gifwer mig wähl en styfwer i pungen, men förtar så alldeles min tijd, att jag ej en timma hwilo kan finna för mig äller mina trognaste wänner.»

Så oförskyld var nog icke förändringen, men innan detta belyses, må några underrättelser lämnas om miljön för Linnæus' verksamhet under den första tiden efter hans bosättning i hufvudstaden, om hans kolleger af läkarekåren m. m.

Enligt utanskrifterna på bref från Clifford och professor J. Burman i Amsterdam bodde han »chez

*) Syftar på L. Holbergs uppseendeväckande satiriska samhällsroman *Niels Klims Underjordiske Rejse.*

**) Afskrift i K. Biblioteket.

monsieur Guillaume Maister», hvilken ej kan ha varit någon annan än engelske handelsagenten William Maister eller Meister, inflyttad till Stockholm antagligen i början af 1730-talet och en af de rätt talrika utlänningar, som vid denna tid begagnade sig af Sveriges efter de långvariga krigen återknutna merkantila förbindelser med utlandet för att främja den svenska handeln och sjöfarten, men väl hufvudsakligen skörda egen vinst. Härutinnan tycks också Meister haft framgång, ty år 1741, då han kallas »brukspatron och grosshandlare», köpte han det s. k. Flemingska huset i hörnet af Slottsbacken och Österlånggatan och 1754 var han direktör för det bolag, som anlade oljekvarnen vid Valdemarsudde på Djurgården, hvilken han sedermera blef ensam ägare af. År 1738 bodde han jämte sin landsman och kompanjon John Reid i hörnet af nyssnämnda gata och Ferkens gränd, i kvarteret Luna. Huset, antagligen detsamma som än i dag (med n:r 33 vid Österlånggatan) finnes kvar, fastän väl något förändradt särskildt i yttre hänseende, ägdes af snörmakareåldermannen Martin Jäger, som bodde där med sin familj och ett par gesäller. Det hade sålunda då en vida hyggligare uppgift och prägel än i våra dagar, då det upptages af »Hotell Sala», ett af dessa talrika härbergen i staden mellan broarna, hvilka såsom tillhåll för allehanda slödder, sjömän och isynnerhet lösaktiga kvinnor åtnjuta dåligt anseende och vålla polisen åtskilligt med besvär. Enligt benägen uppgift af kommissarien i Nikolai polisdistrikt är »Hotell Sala» till och med ett bland de sämre, och det är ju en rätt talande illustration till hur tiderna förändrats och hur det äldsta Stockholms anseende sjunkit att finna,

hur samma hus, hvari Linnæus några månader hade sitt hemvist, nu är beryktadt såsom en af tummelplatserna för vissa ruskiga yttringar af det moderna storstadslifvet och för deras kontroverser med ordningsmakten.

Om hur Linnæus kom att få sin bostad hos Meister föreligga ej några uppgifter, men det är möjligt, att engelsmannen hade någon kommissions- eller bankiraffär med utlandet och att Linnæus kommit i beröring med honom för sina penningeangelägenheter, bokförsändelser o. s. v. Den till hans vänner i Holland uppgifna adressen tyder härpå, men han kan ju också hafva fått anvisningen på Meister efter hemkomsten till Sverige och under vistelsen i Falun, af sina vänner och bekanta vid kopparverket, ty Meister & Henwood, såsom firman hette före Reids ankomst till Stockholm, bedref liksom de öfriga samtida engelska agenturfirmorna Grainger & Wordswood, Campbell & Dodson, Worster & Everard m. fl. jämte import af kolonialvaror m. m. utan tvifvel äfven exportaffärer med svenska gruf- och bruksprodukter, m. m.

Att Linnæus valde sin bostad i staden mellan broarna och i den trakt af denna, som var den till skick och utseende oansenligaste, berodde utan tvifvel därpå, att han där kunde beräkna billigare hyra än i de förnämligare kvarteren vid Nygatorna och Riddarhustorget eller de främre delarna af Norrmalm o. s. v. Men därtill kom att blott ett par stenkast från hans bostad vid Österlånggatan låg Skeppsbron, bland hvars förmögna köpmansfamiljer han väl hoppades erhålla praktik, som ju också kunde utsträckas till de talrika småborgarne vid Österlånggatan och dess gränder och till sjöfolket, som

STOCKHOLM FRÅN MÄLARSIDAN, I BÖRJAN AF 1730-TALET.

EFTER ETT KOPPARSTICK MED ANLEDNING AF KUNG FREDRIKS ÅTERKOMST FRÅN HESSEN; I K. BIBLIOTEKET.

längre eller kortare tid uppehöll sig i den närbelägna hamnen och dess omgifningar. Från dessa synpunkter var nog det obetydliga huset vid Ferkens gränd ej så illa valdt, allrahelst han blott hade få konkurrenter i grannskapet. De mest ansedda och eftersökta af hans kolleger, såsom de här ofvan nämnde Nordenheim och Ribe, äfvensom assessor Victorin och doktor Wallrave m. fl., bodde på Norrmalm. Vid Stora Nygatan hade visserligen den mycket skicklige stadsfysikus Boij sin bostad, men han hade på grund af sjuklighet måst väsentligt minska sin praktik och var också snart ur räkningen, ty han afled på nyårsdagen 1739. I gamla rådhuset vid Stortorget bodde assessor Soem, vid Smedjegatan, nära Norrbro, assessor Alstrin, vid Köpmangatan lifmedikus Wolluhn och vid Stora Nygatan lifmedikus Barthold Anhorn, men denne tillhörde kung Fredriks »aparte hofstat» och hade väl ingen praktik utom hofvet, och de fyra förstnämnda torde hufvudsakligen ha verkat i de västra och södra delarna af staden. Linnæus var så godt som den ende läkaren i de östra kvarteren, oafsedt sin gode vän och studentkamrat Petter Leetström, hvilken efter i Harderwijk vunnen doktorsgrad slagit sig ner vid Baggensgatan, och man kan också vara öfvertygad om att han ej försummade att begagna sig af de därmed förenade möjligheterna att blifva uppmärksammad och anlitad.

Jämte de riktiga doktorerna fanns det emellertid åtskilliga andra hälsovårdare, med hvilka konkurrensen kanske var svårare och som Linnæus följaktligen måste taga hänsyn till, nämligen dels flera fältskärer, som voro medlemmar af Kirurgiska societeten och åtnjöto högt anseende, såsom stadsfältskären Salomon Schützer,

stabsfältskären Pierre Doumong vid Stora Nygatan, Hieronymus Riese vid Västerlånggatan, Samuel Norell vid Kinstugatan m. fl., och dels kvacksalfvare, underdoktorer och välgörare i humbugsmedicin. Stockholm, som ännu i vår så upplysta tid ingalunda är främmande för ögondiagnostiker, homöopater, händerspåläggare och andra helbregdagörare, Wiltons blodpiller och många andra illustrationer till vetenskapens hårda kamp mot dumhet, vidskepelse och okunnighet, var nämligen under frihetstiden rikt begåfvadt med analoga företeelser, och man kan godt antaga, att de svårigheter, som mötte Linnæus och andra läkare i sträfvandena att göra sig gällande, till väsentlig del berodde af dem. Oafsedt den hos allmänheten då liksom nu rådande benägenheten för att hellre skatta åt kvacksalfveriet än begagna sig af den exakta vetenskapens resultat, främjades nämligen de på läkekonsten parasiterande krafternas verksamhet genom ett energiskt reklam- och annonsväsen. Tidehvarfvets tidningar gjorde sig visserligen ej skyldiga till så stora utsväfningar i den vägen som deras nutida efterföljare, men man tryckte ungefär lika friskt som i våra dagar plakat och avertissementer om diverse kurer och läkemedel, och bland dessa dokument finnas ännu några bevarade, som ställa trafiken och dess innebörd i bjärt belysning. Sålunda lät den med Linnæus samtida och från Leipzig inflyttade »berömde tandkonstnären» Johann Friedrich Darmstädter år 1736 trycka ett tillkännagifvande*), som bland annat innehöll, att han behandlade alla slags

*) I K. Biblioteket. — Darmstädter omnämnes ej i J. Wesslers eljes mycket fullständiga, värdefulla bok *Sveriges aflidna tandläkare 1700—1900.* Stockholm 1901.

tandåkommor samt tillhandahöll »ett Panacé eller perlevatn», som på det högsta rekommenderades dem »som äro belagda med Sommer-Fläckiar eller Finner». Vidare får man veta, att han kurerade röda och flussiga ögon, att han försålde hårbalsam, maskkakor och liktornsplåster samt »en nyuppfunnen hufvudstärkande mössa, som af många höga och nedriga Ståndspersoner är för probat befunnen och af ett sådant wärckiande, at hennes dygder är för Menniskones Hufwuds Sool achtadt blifwen. Ty then person, som en sådan bär under sin mössa eller Peruque, bibehåller så sitt Minne, at man sig själf förundra skall». — Till slut följer: »Om personer finnas, som laborera med Veneris siukdomar, så lofwar han them uti stillhet at tiena.»

En kollega till Darmstädter var »doktor» Domenicus Scarpeta, som bodde på »Wijnkällaren Hålländska Thyn» i hörnet af Österlånggatan och Skottgränd och således var nära granne till Linnæus. Längre fram förekommer han vid Skomakaregatan, invid Stortorget, och vid Baggensgatan. Han var son af en venetianare, som på 1720-talet lyckliggjorde Stockholm med sin ej blott tandläkekonsten utan äfven åtskilligt annat omfattande praktik, och i sina med faderns ungefär likalydande avertissement eller cirkulär anbefaller äfven han en »Hufwudstyrckiande Krydde Påssa» samt ett »angenämt Balsam at bruka för små Barn emot alla Matkar, hwilken om thet strykes på Lärfft så stort som en Daler och bindes på Nafwelen, så får man med Förundran se huru alla matkarna utan att taga något inn, blifwa afdrefne»; o. s. v.

Märkvärdigare samt ännu mer företagsam och följaktligen också farligare var »Staarstickaren» (starropera-

tören) Bernard Ostermeyer-Hvittfelt, som ej blott var ögonläkare utan äfven behandlade en mängd andra sjukdomar och under många år under förra hälften af 1700-talet for land och rike omkring och äfven då och då gästade Stockholm. År 1721 i februari erhöll han k. privilegium som »okulist», med villkor att »ej beblanda sig med andra curer, invärtes eller utvärtes, ehwad krämpo the hafwa må, dem han eij grundeligen lärdt eller förstår». Denna föreskrift satte han sig emellertid ganska grundligt öfver, att döma af en af honom omkring år 1730 utfärdad, nu mera mycket sällsynt kungörelse.*) »Den ger oss denna handling», skrifver en framstående fackman i en redogörelse för den svenska ögonläkekonstens historia**), »en bedröflig inblick ej blott i ögonläkekonstens utan äfven i läkarekonstens ställning i allmänhet i vårt land på den tiden, och den ställer det sätt, på hvilket kungörelsens utfärdare uppfyllde det ofvannämnda villkoret eller att blott syssla med kirurgiska göromål i klar belysning. I själfva verket framgår det af kungörelsen, att herr Ostermeyer-Hvittfelt i sin praktik befattade sig med, snart sagdt, hvad som helst. Han botade bröst- och lungsjukdomar, vattusot, magsjukdomar, fallandesjuka, hudsjukdomar, gikt och reumatism; svagsinta gjorde han kloka, personer, som af invärtes sjukdomar legat till sängs i åratal, bragte han på benen, de som haft slag gjorde han friska, döfhet botade han, förlorad lukt och smak återställde han, bråck och all

*) I K. Bibliotekets samlingar finnes ett väl bevaradt exemplar.

**) A. Key. *Inbjudning till åhörande af den offentliga föreläsning, hvarmed ... Johan Widmark kommer att ... tillträda sitt ämbete.* Stockholm 1892.

slags fråssa botade han med sympatikurer, de mest underbara medel hade han för hvarjehanda åkommor; hans 'purgations-pilla' uträttade 'otroliga underwärck' och hans 'hufvudstyrckande kryddemössa' konserverade till och med för slag. 'Allahanda sjukdomar hos fruntimmer' sköttes af hans hustru, då fruntimmernas blyghet hindrade dem att vända sig till honom; hon gaf hvarjom och enom råd, och paret synes sålunda tillsammans ha sträckt sin verksamhet till så godt som alla grenar af medicinen.»

Då sådana filurer som de nu omtalade och antagligen åtskilliga till af samma ull voro i verksamhet och deras braskande kungörelser icke blott spredos på torg och gator och anbragtes i kaffehus och barberarstugor o. s. v. utan äfven upplästes från predikstolarna, kan det knappast förvåna, att Linnæus, ung, okänd och främmande för reklamens hjälpmedel som han var, hade svårt att blifva uppmärksammad och erhålla praktik. I likhet med många andra unga Stockholmsläkare under tidernas lopp, men kanske oftare nu än fordom, var han hänvisad att sitta och vänta, till dess patienterna skulle komma. Då detta föga öfverensstämde med hans lifliga naturell och verksamhetslust, kan man vara viss om, att han ej lät tiden gå i sysslolöshet utan ägnade sig åt författarskap och botaniska forskningar och beredde sig omväxling och förströelse genom att orientera sig i den stadsdel, dit ödet fört honom, förnya bekantskapen med hufvudstaden i öfrigt och taga kännedom om de förändringar, som ägt rum under hans bortovaro.

Österlånggatskvarteren, i våra dagar föga tilltalande till följd af det här och hvar framträdande för-

fallet och vanvården i byggnadshänseende och det sociala elände, som i dem lokaliserats, voro väl ej heller på Linnæus' tid utmärkta af någon större elegans eller skönhet, men där funnos dock flera vackra och prydliga, ibland riktigt förnäma hus, hvarom en och annan än i dag bevarad portal och andra detaljer bära vittne, och de beboddes till stor del af hedervärdt småfolk, handlande och allehanda handtverkare, bland hvilka skräddarne tyckas ha varit i pluralitet, lägre tjänstemän och betjänte i ämbetsverken, skeppare o. s. v. Mycket talrika voro »vinkällarne», såsom de bättre och förnämligare näringsställena kallades, till skillnad från de likaledes talrika krogarna. Linnæus, som var ungkarl och antagligen intog sina måltider utom hemmet, hade enbart vid Österlånggatan att välja på Draken, Dufvan, Riga, Stjärnan, Tre Kongar och Holländska Thun, och i gränderna till Skeppsbron funnos flera värdshus, som visserligen mest voro afsedda för »sjöledes ankommande», hvilka där »genast kunde få kvarter och blifva spisade», men säkerligen ej afvisade andra kunder, såsom Gamla Stettin i Varggränd, Sju Stjärnor i Drakens gränd, Nordstjärnan i Nygränd och Förgylta Falken i Skottgränd. Om han däremot af sparsamhetsskäl spisade hemma och liksom under Uppsalatiden mest lefde på matsäck och torrskaffning, så försåg han sig antagligen med de härför erforderliga förnödenheterna hos handelsmännen i grannskapet, såsom kryddkrämaren Anders Fahlberg och hökaren Zachris Backman, bägge vid Österlånggatan. Emellanåt hände det väl också att han köpte sig en flaska vin, ty i en af sina självbiografier bekänner han, att »han åt gjärna god mat

och drack goda drycker, men var aldrig däruti öfverflödig», och då funnos vinhandlarne Suck & Son och Georg Yhlen nära till hands. Ville han få ett bad, så behöfde han blott gå till Martin Schultz vid Västerlånggatan, som var en af Stockholms fyra privilegierade »stadsbadare», och sina behof af papper och böcker kunde han tillfredsställa vid Stora Nygatan, som på den tiden var Stockholms speciella bokhandelsgata. Där lågo nämligen Johan Mathias Langs samt Weidemanska och Kiesewetterska boklådorna. I den sistnämnda hade han glädjen att se sina egna i Holland utgifna arbeten, *Hortus Cliffortianus, Flora Lapponica, Classes plantarum*, *Musa Cliffortiana* och *Critica botanica,* som nu hittat vägen äfven till Sverige och om hvilka annonser funnos införda i Stockholms Post-Tidningar under oktober och november månader 1738.

De förändringar, som ägt rum i hufvudstaden under Linnæus' vistelse utrikes, voro visserligen hvarken många eller stora — i gamla Stockholm hade man ej så brådtom och var ej så angelägen om att få bort allt gammalt som i våra dagar — och ibland kanske ej heller vidare tilltalande. Men en och annan nyhet iakttog han nog både med tillfredsställelse och gillande, såsom t. ex. den på Skeppsbron år 1734 planterade allén och den ombyggda eller reparerade bron mellan Blasieholmen och Skeppsholmen, som då han reste utomlands var mycket skröplig och måst bättras på, sedan kung Fredrik under sina aftonpromenader till fröken Taube riskerat att bryta benen af sig. Med beundran iakttog han nog också, hur arbetena på den präktiga nya slottsbyggnaden under hans frånvaro raskt fortskridit, och under promenaderna bland

trädgårdarna på malmarna, hvilka nu liksom åtta år tidigare utöfvade sin särskilda dragningskraft, undgick det honom säkerligen ej att härjande eldsvådor öppnat nya perspektiv och till förgängelsen vigt månget kanske pittoreskt, men fallfärdigt ruckel.

Ehuru Stockholm emottog Linnæus som en främling och han ej där hade många bekanta, behöfde han dock icke lefva som en enstöring. Det är ju högst sannolikt, att han sökte upp de ofvannämnda ledamöterna i Collegium medicum, hvilkas föreläsningar om den upphängda kvinnspersonen han bevistat under sitt första Stockholmsbesök, äfvensom att han trädde i beröring med andra läkarekonstens utöfvare. Under samtalen med dessa dryftades utan tvifvel hälsotillståndet i hufvudstaden och tidens gångbara sjukdomar, bland hvilka frossan tycks ha intagit en mycket framskjuten plats. Själf hade Linnæus ägnat denna särskild uppmärksamhet och framlagt sina åsikter om den i sin i Harderwijk ventilerade doktorsafhandling *Hypothesis nova de Febrium intermittentium causa,* och bland kollegerna i Stockholm hade stadsfysikus Boij speciellt sökt bekämpa den, men själf funnit sin metod riskabel. »Öfvertygad om att tredjedagsfrossan snart kunde öfvervinnas», heter det nämligen i hans biografi*), »om man just när paroxysmen påkom, kastade sig uti ett kallt bad, försökte han kuren äfven med sig själf, men beklagligtvis till sin skada, ty han blef sedermera sjuklig och dog 2 år därefter, ehuru frossan med tjenliga medel långt förut blifvit häfven.» — Äfven andra märkligare sjukdomsfall kommo troligen på tal, och bland dessa må särskildt omnämnas ett, som väl egent-

*) *Sacklén, Sveriges läkarehistoria.*

ligen var inbilladt, men väckte så stort uppseende, att hela Stockholm talade därom, och som visar att äfven på den tiden funnos svältkonstnärer. Det var en ung son till klensmeden Zackarias Besk på Södermalm, som efter en hetsig feber i april 1736 på en gång förlorade all aptit och »fick så stor vämjelse för all mat och dricka, att han när dess föräldrar honom trugade något att äta och dricka (på thet han efter deras mening ej måtte försmäkta) thet samma straxt emot sin wilja genom kräkning åter ifrån sig gifwa måste, och däraf ganska svag och sjuk blef. Men höll han sig alldeles ifrån mat och dryck, så war han frisk och sund».*) På detta sätt fortgick det i ett år och sex veckor, hvarpå gossen åter började äta och däraf befann sig väl. Så länge det ynckeliga tillståndet fortfor, gjordes förböner i Stockholms flesta och förnämsta kyrkor, när allt var öfver, hölls tacksägelse i Catharina kyrka, och det var nog mången, som delade krönikörens uppfattning att ett under hade skett och instämde i hans lofsång:

"Herrans namn ske evigt pris!
Som förmår på mäktigt vis
Göra under med sin hand
Båd' i städer och på land."

Snart efter ankomsten till Stockholm återknöt Linnæus utan tvifvel bekantskapen med apotekaren Warmholtz, sin gynnare från 1731, och det är också antagligt, att han redan nu trädde i beröring med Ægidius Ziervogel, som innehade hofapoteket Hvita Svan vid Svartmangatan och inom kort räknades bland

*) *Rudling* a. a.

hans närmare vänner och umgänge. Till detta hörde väl äfven ett par af hans bekanta från Uppsala, nämligen den förut nämnde doktor Leetström samt regementspastorn vid Konungens lifgarde, magister Israël Björck. På dennes bröllop den 19 juni 1729 med domprosten Celsius' dotter Margareta hade han haft åtskilligt att beställa*) och strängat sin lyra, och i makarnas hem fick han väl nu tillfälle att återupplifva Uppsalaminnena, tala om sina framtidsutsikter och erfara hvad som händt i Stockholm, medan han var i utlandet. Det är ju antagligt, att Björck såsom präst i första hand meddelade honom ett par mycket uppseendeväckande tilldragelser på det andliga området, nämligen djäfvulens grasserande här och hvar men särskildt hos en slaktare på Luntmakaregatan och hur ett femtiotal personer i september 1734 hade afrest till Köpenhamn för att därifrån begifva sig till Asien eller Amerika och där »uppsöka ett wisst ställe, hwarest de med mera frihet än uti Stockholm tänkte hålla sina Gudstjänster och hemliga sammankomster» **). Men pastorn berättade nog också om mer världsliga händelser, såsom kung Fredriks återkomst från sina hessiska arfländer, då hufvudstaden emottog honom med stor ståt, illuminering och granna dekorationer på en mängd offentliga och privata byggnader, hans förhållande till fröken Taube, hvilket åstadkom så stor förargelse, partifejderna vid riksdagarna o. s. v.

Allt detta var ju ganska underhållande, men knappast ägnadt att mer än flyktigt fängsla Linnæus'

*) Enligt bref till Kilian Stobæus den 23 juni s. å.

**) *G. Bonde. Historiska upplysningar om tillståndet i Sverige under konung Fredric den förstes regering.* Stockholm 1779.

åt helt andra intressen lagda håg och sinne samt ännu mindre skickadt att skänka honom existensmedel. Antagligen hade han några besparingar från vistelsen i Holland, där särskildt förbindelserna med Clifford varit ganska lönande, men de kunde ej räcka länge, ej låta honom sätta det egna bo, hvarefter han längtade, och i sitt bryderi fattade han därför ett raskt beslut, som skulle visa sig vara det riktiga och om hvars originella både innebörd och utförande följande anteckning i all sin korthet lämnar en målande föreställning: »Sedan Linnæus såg att han på intet sätt kunde få någon Praxis medica, begynte han frequentera de allmännaste spisqwarteren, hvarest han såg de unge Cavaillerer, som blifvit blesserade in castris Veneris, sitta abstemios, då han tillstyrkte dem att wara wid godt mod och att dricka ett qwarter Rhenskt win, med försäkran, att han ville kurera dem inom 14 dagar, då änteligen tvenne, som fruktlöst medicinerat, wågade sitt lif uti hans händer, och dem strax curerade; hwaräfter han inom en månads tid fick under sin cur den mästa ungdomen. Härigenom begynte hans kredit att stiga under de då gängse koppor och frossor, så att han redan i Mars månad fått den ansenligaste practiquen». — I en annan anteckning meddelas, att de botade ungherrarne till sina kamraters förvåning åter började tappert dricka *(heroice bibebant)* och att de försäkrade, att Linnæus var en utmärkt skicklig bröstläkare, hvilket gjorde att de andra följde deras exempel och blefvo hans patienter.

Det var väl inför detta resultat som Linnæus afsände det här ofvan omnämnda brefvet till Mennander, medan bekantskapen med Stockholmskavaljererna

föranledde honom att göra några betraktelser, som sedermera omsatta i skrift*) skänka en visserligen föga uppbygglig men roande och från kulturhistoriska synpunkter värdefull inblick i ungkarlslifvet under den glade kung Fredriks egid:

»*En Stockholms cavallier.*

Stiger upp kl. 8 à 9, coafferar sitt hår, kläder sig.

Kl. 10 går på caffehus, dricker ett par tassar caffe, pratar;

kl. 11 expedierar i staden sitt;

» 12 går på Riddarhustorget att höra något nytt;

» 1 spisar, alltid med 1 à 2 qvarter win;

» 3 går på caffehuset att taga sig caffe älr ett glas dricka;

kl. 4 gjör någon visite;

kl. 5 går på Castenhof älr någon kiällare, dricker ett glas rhenskt vin;

kl. 7 går till Lars på Hörnet at taga en hjärpe.

Sen spelas till in på natten; går hem Gud vet hvar;

Ändtligen fås dropper, frossa eller hectique.

En engelsman räcknade således efter hwad han giorde hwar timme och hwar dag hela året, som war nästan samma; satte straxt pistolen för hufvudet sejandes: en sådan är ej wärd lefwa.

Accedunt e terra Holmiam florentissima ætate, facie rosea, labellis suavissimis Cupidinem ipsum provocantibus, ast absoluto anno exaridi, excussi, pallidi.»

*) I *Lachesis naturalis.* — Se noten sid. 31.

(De komma från landet till Stockholm i sin mest blomstrande ålder, med rosiga kinder och tjusande, själfva kärleksguden utmanande läppar, men efter ett års förlopp äro de förvissnade, saftlösa, bleknade).

Af den dråpliga skildringen kan man till en början draga ett par slutsatser af intresse för det eleganta ungkarlslifvets lokalisering, nämligen dels den tydligen framskjutna roll kaffehusen och källrarna spelade, dels att Riddarhustorget var den mondäna mötesplatsen, motsvarande 1800-talets Carl XIII:s torg och våra dagars Kungsträdgården, för promenerande och flanörer samt dryftande af dagsnyheterna och allehanda skvaller, och dels att Castenhof vid Norrmalmstorg och Lars på Hörnet*) voro kavaljerernas med förkärlek frekventerade förfrisknings- och matställen. Af större intresse äro emellertid meddelandena om det lif kavaljererna förde ty de visa, att herrarna i barockens Stockholm moraliskt sedt ej voro stort bättre än i våra dagar och att de i lekamligt hänseende kanske voro åtskilligt sämre eller skröpligare. I alla händelser är det uppenbart, att de lefde lika friskt undan som sina nutida efterföljare, och de kortfattade men talande uppgifterna af Linnæus, hvilken tydligen kom som en räddande ängel särskildt beträffande de otrefliga sviterna af strapatserna »in castris Veneris», kunna fullständigas från

*) Hvar detta var beläget är ej lätt att afgöra, men det är sannolikt att uppgiften gällde källaren Draken i hörnet af Österlånggatan och Drakens gränd, som på 1730-talet innehades af Lars Beckström, hvilken tycks ha varit den ende af den tidens källarråd, som bar nämnda dopnamn. — Det är äfven möjligt, att *Lars* är felskrifning för *Claës* och att L. menat det bekanta och under 1700-talet af den eleganta världen mycket besökta värdshuset Claës på Hörnet vid Roslagstullsgatan.

andra håll. Sålunda bevaras i Stockholms rådsturätts arkiv några intressanta urkunder, benämnda »Lägersmåls-diarier», som skänka en ofta drastisk föreställning om kavaljerernas snedsprång och motgångar på det erotiska området*), och den glade och lefnadsfriske löjtnanten vid flottan, sedermera amiralen Carl Tersmeden har i sina memoarer, en af de få samlingar från perioden som bevarats och blifvit offentliggjorda i tryck**), skänkt många bekräftelser på Linnæus' iakttagelser angående deras extravaganser i vin och spel. Sålunda gaf t. ex. Tersmeden en gång middag på Stallmästaregården för ett tjugotal personer, bland hvilka antagligen funnos några af de kavaljerer, som sedermera anlitade Linnæus' bistånd, men också märktes några äldre herrar, och att det då liksom eljes gick rundligt och hett till, torde framgå af den glada värdens skildring: »Vi blefvo pro dignitate serverade med allt hvad rart fanns, och Erland Broman (den ryktbaraste af tidehvarfvets rummelkurrar) åtog sig värdskapet, så att efter den tidens bruk alla voro vid muntert humör. Men archiebischoffen, som var en nyss införd och rar dryck, behagade så väl, att herrarne, i synnerhet riks-

*) I de talrika målen om barnuppfostringshjälp figurerade t. ex. 1738 och 1739, eller just de år då Linné mest sysslade med kavaljerspraktiken, en mängd fänrikar, löjtnanter och k. sekreterare med adliga namn. Oftast blefvo de befunna skyldiga, hvadan det nutida bruket "att svära sig fri" tycks ha varit okändt. Ibland föranledde kontroverserna tydligen rätt stora öfverraskningar, såsom t. ex. då Annika Jönsdotter hade stämt en notarie Dahlström, men ett par af hennes väninnor meddelade doktor Nordberg, den bekante kyrkoherden i Clara, att en herre vid namn Gyllengrip var den rätte fadern.

**) Utg. af *N. Sjöberg*. Stockholm 1912.

rådet Sparre och stallmästar Wibel, som de starkaste, forcerade de andra och 2:ne stora bålar till slut tömdes, och gubbarna ganska glada gjorde mig mycken heder. Då riksrådet Sparre kl. 5 for bort med ett halft rus, formerades åtskilliga partier i synnerhet quinze, men jag som värd drog mig ifrån allt spel, dock intresserade med Steern vid quinzebordet, hvilket, ehuru det gick häftigt, ej gjorde vår skada större, än 13 dukater till mans. Och jag måste ändå, att komplettera min hedersdag, gifva dem supé till aftonen, hvilket allt, ehuru ståteligen serveradt, ej kostade mera för hela dagen än 714 dlr k:mt, det jag straxt betalte och ganska nöjd for kl. 12 hem. Falcken, som hade litet rus, moraliserade under hemresan öfver denna depens, som han trodde ej skulle behaga mina föräldrar. Men jag försäkrade, att det skedde med min farbroders *) samtycke och således ej mina föräldrar emot.»

Det var således bekantskapen med Stockholmskavaljererna och behandlingen af deras speciella åkommor, som förmedlade Linnæus' första framgång såsom läkare, och man kan vara viss om, att den praktiken, som emellertid snart utvidgades till andra områden, gaf honom åtskilligt att tänka på. Redan hans egen här ofvan återgifna skildring om ungherrarnas bedröfliga tillstånd, tyder ju på, att medlen mot hvad på den tiden kallades »franzoser» och andra till facket hörande sjukdomar voro föga effektiva och att hufvudstadens läkare blifvit efter sina utländska kolleger, om

*) Herman Tersmeden, adlad, friherre och slutligen grefve med namnet Cedercreutz, nu statssekreterare, till sist riksråd.

hvilkas metoder däremot Linnæus förvärfvat kännedom. Man finner också hur han vände sig till specialister i utlandet för att ytterligare vidga denna, och som exempel härpå anför en framstående forskare, som ägnat den medicinska delen af hans lifsgärning ingående studier*), ett under hans Stockholmstid till den inom facket berömde professor Sauvages i Montpellier skrifvet bref, hvari han begärde råd angående behandlingen af en bland de besvärligaste och mest gångbara åkommorna. Det svar, han erhöll på denna skrifvelse, medförde angenäma följder både för kavaljererna, som blefvo botade, och för Linnæus, som såg praktiken och inkomsterna ökade, medan dessa ytterligare växte genom hans anseende äfven som bröstläkare. Hans sålunda stigande rykte gjorde honom uppmärksammad också på samhällets höjder, och en riksrådinna, hvars retsamma och envisa hosta han lyckades häfva med dragantpiller, förmedlade hans anlitande i själfva Kungshuset på Riddarholmen. »Sagda förnäma dam spelade nämligen en gång kort med drottning Ulrika Eleonora, och då måste hon taga ett piller ur sin dosa. På drottningens fråga hvad det var, omtalade hon detta och nämnde sin förträfflige läkares namn; drottningen hade ock hosta, Linnæus tillkallades, hans ordination hade önskad framgång och härigenom blef han känd och mycket anlitad äfven inom de högsta samhällslagren.» **)

*) *O. Hjelt. Carl von Linné såsom läkare och medicinisk författare* i *Carl von Linnés betydelse såsom naturforskare och läkare. Skildringar utgifna af K. Svenska Vetenskapsakademien.* Stockholm 1907.

**) *Fries. Linné.* I. Sid. 254.

Bland de många framstående personer, Linnæus sålunda kom i beröring med, må i främsta rummet nämnas Carl Gustaf Tessin, den ryktbare statsmannen, konstvännen och mecenaten, som vid den nu pågående riksdagen såsom landtmarskalk och en af hattpartiets ledare intog en bemärkt och inflytelserik ställning. Linnæus' bekantskap med honom förmedlades af kapten Mårten Triewald, den skicklige mekanikern och nitiske patrioten, som Linnæus redan före bosättningen i Stockholm hört talas om*) och hvars mångsidiga, med hans egna öfverensstämmande intressen bildade en föreningslänk, snart öfvergående i vänskap och samarbete. Det finns ingen uppgift om hur de bägge herrarna blefvo bekanta, men kaptenens fader, smedsåldermannen och hofslagaren Mårten Triewald, ägde och bebodde ett hus vid den efter honom uppkallade gränden mellan Kornhamnstorg och Järntorget, och det är ju möjligt att Linnæus förvärfvat familjen bland sina patienter och därigenom kommit i beröring med »den witre kaptenen, som medelst Experimental-Physikens införande i riket blifwit allmänt älskad». I alla händelser hade de två funnit hvarandra redan i november 1738, ty det var då som Linnæus första gången blef kallad till Tessin och att detta skedde på Triewalds initiativ framgår af följande utsago i de egenhändiga anteckningarne: »Att Linnæus blef af grefve

*) I maj 1729 företog Linnæus tillsammans med Johannes Humble en färd till Dannemora för att bese grufvorna och botanisera, och då såg han "dett som rarast war, den Eld Machin, som Triewald upprittat, i full gång (och) som gick älr drifs af watnets och atmosphæræ tryck, h:ken är den endaste, som warit och är i Sverige".

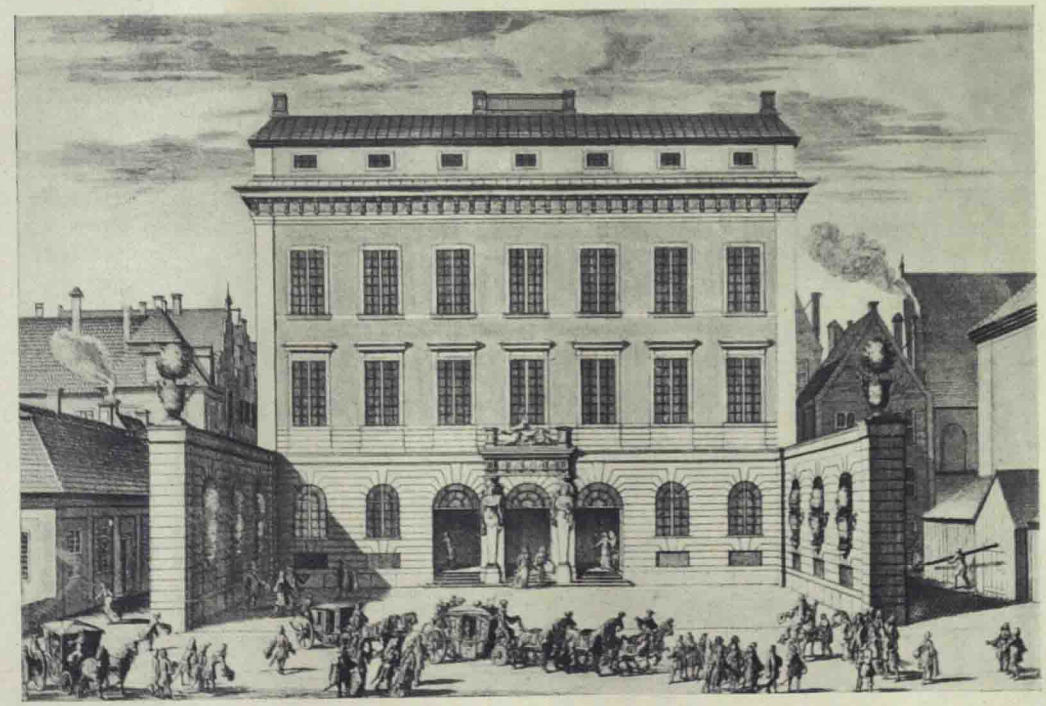

TESSINSKA PALATSET, NORRA FASADEN.

EFTER GRAVYR I E. DAHLBERGS SUECIA ANTIQUA ET HODIERNA.

Tessin först känd och så mycket gynnad, bidrog förnämligast kapten Triewald.»

Tessin, som mer än någon annan svensk på den tiden och i liknande samhällsställning torde ha följt med och intresserat sig för hvad som tilldrog sig i den vetenskapliga världen, var väl nyfiken att få lära känna den unge naturforskaren, som väckt så stort uppseende i utlandet och om hvars tillvaro i Stockholm och svårigheter som läkare han kanske hört talas. Han besjälades därjämte af önskan att betrygga hans ställning, och redan vid första sammanträffandet frågade han honom, »om han hade något att söka wid Riksdagen, som han war försäkrad att Riksens Ständer skulle anse för ett nöje att gynna en Swensk, som så mycket distingueradt sig utomlands. Och fast Linnæus sade sig intet hafwa att söka, bad han honom ändå betänka sig till dagen efter och då komma igen». Linnæus följde uppmaningen och ingaf en den 24 november 1738 daterad ansökan till riksdagens sekreta utskott, »däri han förmäler om des anwända flit uti Historia naturali samt på des utrikes resor utgifna 14 wärck uti botaniquen, hwilka wid Leidska Akademien*) uti publique föreläsningar brukas, som ock at honom innan afresan i England och Holland stora förmåner blifwit budna, begärandes at med något gratial blifwa understödd, till dess någon public beställning för honom kunde yppas». Detta gaf uppslag till förhandlingar och öfverläggningar, som på svenskt riksdagssätt skulle kräfva mycket talande och skrifvande, men till slut resulterade däri att k. maj:t den

*) Universitetet i Leyden.

14 maj 1739 i enlighet med riksdagens hemställan förständigade Bergskollegium att af dess till disposition stående medel till Linnæus utbetala ett gratial af 600 d. s:mt årligen. Enahanda belopp hade Triewald åren 1728—29 åtnjutit med skyldighet att hålla föreläsningar i mekanik, och Linnæus utfäste sig, »att till ungdomens nytta och undervisning hålla föreläsningar om vintern öfver Kongl. Bergs Collegii Cabinett och om sommaren i Botaniquen». Till den för Linnæus så hedrande utgången hade under öfverläggningarna i sekreta utskottet bidragit biskop Erik Benzelius, presidenten, friherre C. Cronstedt, underståthållaren A. von Drake m. fl., men i främsta rummet Tessin, som äfven på annat sätt visade honom sitt intresse och sin välvilja och med hvilken han allt framgent var förenad i ömsesidig beundran och tillgifvenhet.

Allt hade sålunda gått Linnæus väl i handom, och i ett bref till Mennander den 30 mars 1739 *) kunde han också meddela, att patienterna ökats, så att de uppgingo till mellan 40 och 60 dagligen, att han sökt det nyss omtalade anslaget samt att en viktig förändring förestod i hans lokala tillvaro. Tessin hade nämligen erbjudit honom bostad och kost i sitt palats vid Slottsbacken, nämligen »den kammar, som han sjelf bebodt, då han war ungkarl, samt fri taffel, at hafwa sällskap wid måltiderna, då han woro mer allena». Det var gifvet att han med glädje och tacksamhet mottog anbudet, och med förändringen började ett nytt skede i hans lif, rikt på arbete och framgång, som kräfver sitt eget kapitel.

*) I K. Biblioteket.

IV.

Hattarnas arkiater.

TESSINSKA palatset, det näst kungliga slottet förnämsta af Stockholms få kvarvarande oförändrade minnen af Nicodemus Tessin d. y:s arkitektoniska verksamhet, öfvergick vid dess upphofsmans död år 1728 till hans son Carl Gustaf. Denne torde emellertid ej hafva tagit detsamma i besittning förrän omkring fyra år senare, eller efter återkomsten från sin tvåårigа utländska resa för slottsbyggnadens räkning, men då inrättade han sig i palatset med all den prakt och elegans, trefnad och förfinade smak, som hans sociala ställning och högt utvecklade konstintressen kräfde. Då Linnæus i sina anteckningar omtalar, att han »upptogs i Tessins hof», var utsagon sålunda träffande i afseende både på palatsets inredning och utstyrsel och på hushållets inrättning. Aristokratiens hofhållningar hade visserligen genom reduktionen och de långvariga krigen fått vidkännas många inskränkningar, men flera af frihetstidens magnater återupplifvade och upprätthöllo de gamla traditionerna, och Carl Gustaf Tessin kan i dessa

hänseenden sägas ha gått i spetsen. Ty både under pauserna i sina utländska beskickningar på 1730—40-talen och sedan han blifvit mer stadigvarande stockholmsbo, förde han ett stort och gästfritt hus. Redan förteckningen på tjänstepersonalen skänker härom en föreställning. Enligt taxeringslängden för 1739, som upprättades några månader före Linnæus' intåg i palatset, utgjordes den nämligen af en kassör, en taffeltäckare, tre lakejer, en löpare, en kusk, en stalldräng, en husdräng, två jungfrur och fem pigor. Detta var ju storståtligt, men på Linnæus, som var van vid att själf bestrida sin uppassning och ingen vän af bekvämlighet, verkade det kanske snarare besvärande än tilltalande; men däremot fann han sig säkerligen mycket väl tillrätta med husets öfriga inrättning, sitt älskvärda värdfolk och de bekantskaper, han gjorde i deras stora umgänge.

Carl Gustaf Tessin hade residerat i palatset ungefär tre år, då han 1735 utsågs till svensk ambassadör i Wien, på hvilken post han stannade till slutet af 1737. Före afresan från Stockholm lät han upprätta ett »general-inventarium» *) öfver de möbler, husgeråd och annat bohag, som lämnades kvar, och denna utförliga förteckning, som skänker en intressant föreställning om ett aristokratiskt hems gestaltning på den tiden, ger också en inblick i den mot huset vid Ferkens grränd så olika miljö, hvari Linnæus nu befann sig. Medan den praktfulla inredningen, de dekorativa tak- och väggmålningarna, de präktiga möblerna, de

*) Tryckt i *W. Legrans (F. U. Wrangels) Tessinska palatset. Ett bidrag till Öfverståthållarehusets i Stockholm historia.* Stockholm 1912.

talrika konstalstren o. s. v. väckte hans beundran, kände han sig dock antagligen ännu mer intresserad af sin värds samlingar af naturalier och curiosa, enligt tidens sed förvarade i schatull, skåp eller kabinett och hopförda eller blandade om hvarandra på ett sätt, som mer tillfredsställde kuriositetsintressets än någon systematisk ordnings fordringar. Man samlade nämligen allt, som var vackert eller märkvärdigt, man var ingalunda kritisk i afseende på föremålens äkthet och verkliga natur, och fastän det i de Tessinska samlingarna ej tycks ha funnits så underbara och öfverraskande ting som apotekaren Sebas månghöfdade hydra, så träffades dock här och hvar i våningen många märkvärdigheter, och skärskildt innehöll det i stora förmaket befintliga och med falldörr och lådor försedda valnötsskåpet åtskilliga intressanta och egendomliga saker. Där omväxlade sålunda en sköldpadda, hopsatt af musslor och med ett musselskal som ryggsköld, med två förgyllda sfinxer, en liten elefant af porslin med en »Datura-växt eller manla», en bomullsväxt med »anatomi af ett människoöga», en liten sjöväxt med ett Rhinoceroshorn, svärd af en svärdfisk med en enhörnings horn, en hvalrosstand med två sjöäpplen och tre stycken bernsten med insekter uti, »en kiäft af träd at lära känna häståldern» med ett par kristalldufvor, ett strutsägg och ytterligare en mängd föremål af vidt skilda slag och hopade i en oreda, som utan tvifvel väckte den entusiastiske naturordnarens undran och ogillande. Men han kände sig nog också road och blef väl ibland äfven, såsom han ofta i sina skrifter uttrycker sig, »stupefactus». Särskildt torde detta ha varit händelsen, när han midt ibland föremål

från djur- och växtvärlden påträffade »syster Hedvigs porträtt i chagrinfoder» *) eller »ett nakot sofvande qwinfolk, måladt migniature af m:lle Beauté, med förgyld ram och glas», m. m.

Vida mer än af dessa märkvärdigheter torde emellertid Linnæus ha varit intresserad af och förtjust i de anstalter för odling af blommor och prydnadsväxter, som funnos inom palatsets trånga men mästerligt använda gårdsutrymme.

Enligt den ännu bevarade, af N. Tessin år 1699 uppgjorda planen för anläggningarna skulle dessa utgöras af en främre trädgård, bestående af en »Parterre en broderie» och en bassäng med fontän o. s. v., en mindre trädgård med en stor »Tapis ver de gazon» m. m. och ett eremitage eller grotta framför det i tomtens sydligaste del belägna vagnshuset. Det hela pryddes med talrika buskager och »Abrisseaux», statyer och urnor samt omgafs af palatsets gårdssidor med deras talrika loggior, nischer o. s. v. Af bilderna i Dahlbergs *Suecia* får man en föreställning om hur Tessins planer utfördes och om det helas utseende i början af 1700-talet. Då antagligen under de närmaste decennierna inga förändringar ägde rum, återgifva dessa bilder gestaltningen också i slutet af 1730-talet, och man finner däraf hur Linnæus här midt inne i gamla Stockholm och i omedelbar närhet till de trånga och mörka kvarter, där han förut hade sitt hemvist, befann sig i en skönhetsmättad miljö, en typisk barockanläggning med blomsterprydda rabatter, buskager, slingerväxter, byster och andra skulpturverk i marmor

*) Hedvig Charlotta Tessin, C. G. T:s äldsta syster.

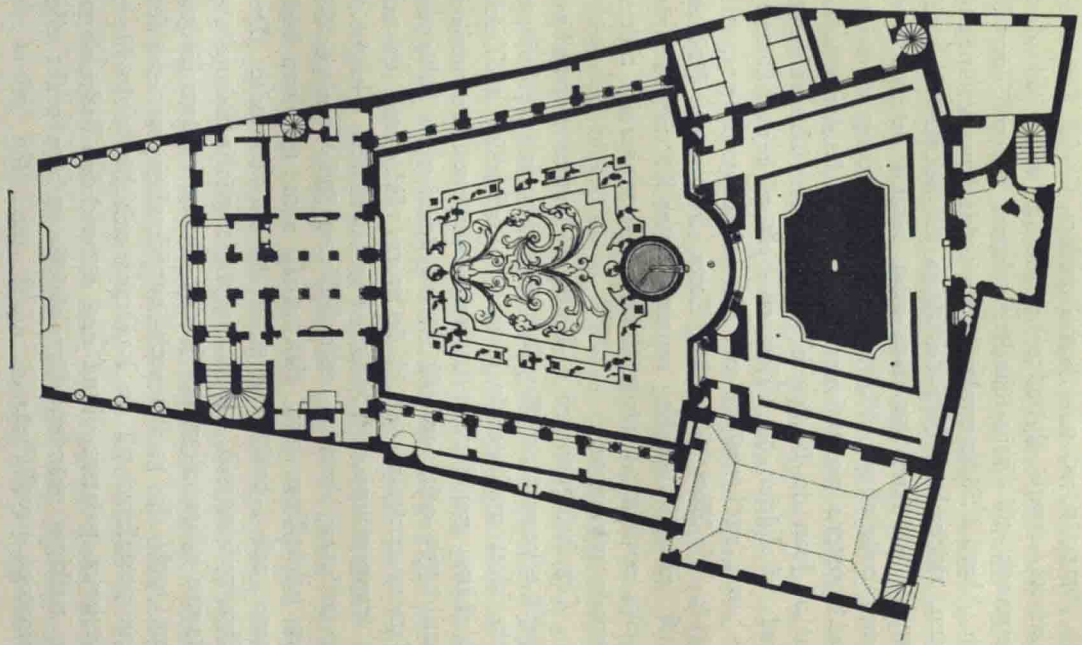

PLAN ÖFVER TESSINSKA HUSET OCH TOMTEN.

EFTER ORIGINAL AF N. TESSIN D. Y. (1696) I NATIONALMUSEUM.

och brons o. s. v. Ännu medan C. G. Tessin var palatsets ägare flyttades emellertid några af dessa konstverk till hans landtegendomar Bo på Värmdön och Åkerö i Södermanland, och sedan han försålt fastigheten, skickades äfven de öfriga till sistnämnda ställe. Men då Linnæus var hans gäst, funnos de kvar, och denne hade alltså tillfälle att till omväxling med trädgårdskonstens prestationer beundra en Bathseba i marmor af Jean de Boulogne, en Neptunus i brons modellerad af Adrian de Vries, en byst af kejsar Commodus, som var »antique och obeskrifveligt vacker», samt statyer af Mars, Hercules, Ceres, Mercurius, Dejanira m. fl., eller en samling representanter för samma mytologiska societet, hvarom äfven kvartersnamnen i trakten lämnade erinringar.

Om belägenheten af Linnæus' kammare har någon uppgift ej kunnat anträffas. Den ofvannämnda förteckningen tycks blott upptaga de rum, som beboddes af Tessin och hans gemål samt betjäningen strax före utrikesresan 1735 och som till största delen voro belägna i palatsets centrala parti, i de stora våningarna en och två trappor upp. Möjligen låg kammaren i något af sidopartierna, kanske utåt Bollhusgränd, som på den tiden visserligen var lika smal som nu, men både ljusare och i besittning af ett bättre anseende. Den resliga nybyggnad, som nu upptager gamla Skomakarekällarens plats, skymmer ju den fria utsikt, som fordom fanns, och de vackra och egendomliga men nu förfallna portalerna till de Banérska och Benterska husen midt emot palatset vittna om, att vid den i våra dagar rätt ruskiga gränden förr rådde en viss prakt eller åtminstone prydlighet.

När Linnæus blef bekant med Carl Gustaf Tessin, hade denne i mer än elfva år varit gift med Ulrika Lovisa Sparre, dotter af riksrådet och fältmarskalken, grefve Erik Sparre af Sundby, som länge varit i fransk tjänst och öfverste för regementet Royal Suèdois samt känd både för tapperhet och kvickhet, och hans maka i andra giftet Christina Beata Lillje. Förbindelsen tillförde Tessin en mängd inflytelserika släktrelationer till dem han förut ägde genom sin moder, som hette Stenbock, och hans maka, hvilken skildras såsom en intagande och rikt begåfvad dam, var väl skickad att fylla de mycket kräfvande fordringarna på värdinnan i Tessinska palatset. Särskildt sedan Tessin intagit sin plats bland de ledande männen inom politiken och blifvit en af cheferna för hattpartiet, utöfvades där en storartad gästfrihet. Mat och dryck spelade ju då som nu en mycket viktig roll i det politiska lifvet, och om middagarna och de andra gästabuden hos Tessin måhända ej utmärktes af samma grundlighet särskildt i dryckeslag som hos de borgerliga partiledarna, såsom t. ex. Thomas Plomgren och Gustaf Kierman, af samtiden kallade »Plomer Öltunna» och »Kierolfer Folkfylla», utan af större förfining, så kan man dock ej tvifla på, att det enligt tidens sed rådde stort öfverflöd och att Linnæus, den opartiske iakttagaren, hade rika tillfällen att studera den materiella förplägnadens inflytande på partiställningen. Tessins politiska umgänge utgjordes emellertid till största delen af hans meningsfränder, d. v. s. medlemmar af hattpartiet, och samkvämen och libationerna torde följaktligen ha utmärkts af större endräkt och hjärtlighet än på andra håll, där äfven mössor voro med för att

tummas och mutas att blifva öfverlöpare. För Linnæus hade detta den fördelen att politiken ej uteslutande lade beslag på gästernas uppmärksamhet, utan att denna också ägnades andra intressen. Förmodligen kom sålunda äfven det bland hattarna på grund af deras glada och sorglösa lifsuppfattning väl ej så tillfredsställande hälsotillståndet på tal, och till följd häraf, heter det i en anteckning, »blifver Linnæus allmänt (skämtevis) kallad af Hattarne deras *Archiater*, hvarigenom Linnæi practique steg otroligt, at han allena hade den så stor, som alla de andra medici tillsammans».

Ehuru det måhända ligger någon öfverdrift i denna utsago, är det dock uppenbart, att Tessins skyddsling hade blifvit en läkare på modet och att hans praktik var både stor och lönande. I en liten i Uppsala universitetsbibliotek förvarad recept- och anteckningsbok med titeln *Linnæi Vade-mecum* träffas nämligen uppgifter om att Linnæus blef anlitad af åtskilliga familjer tillhörande aristokratien och den högre medelklassen, nämligen Oxenstierna, De Geer, Höpken, Ehrensvärd, Kurck, Ekeblad, Gripenstierna, Gathenhielm, Stiernman, Adelsvärd, Ehrenmalm, Groening, Hellman o. s. v. *) Då ej några titlar och dopnamn utan blott familjenamnen jämte sjukdomen, hvarför vederbörande behandlades, samt läkarearfvodet äro utsatta, är det svårt att sluta sig till hvilka patienterna voro. Några kunna emellertid med stor sannolikhet identifieras, nämligen

*) Äfven på baksidan af ett professor T. Tullberg tillhörigt bref från N. Rosén von Rosenstein, Linnés berömde kollega bland läkarne, bosatt i Uppsala, förekomma några anteckningar om patienter, såsom Sture, Löwenhielm, Gyllenkrook, Tersmeden o. s. v.

Anders von Höpken, den med tiden så ryktbare statsmannen, riksrådet och kanslipresidenten, som om ett par månader jämte Linnæus och några andra vetenskapligt intresserade män skulle stifta Vetenskapsakademien, Augustin Ehrensvärd, den berömde skaparen af Sveaborg och arméens flotta och snart en af Linnæus' närmare vänner, k. sekreteraren Anders Gathenhielm, son af den under Carl XII:s krig ryktbare kaparekaptenen Lars Gathe eller »Lasse i Gatan», kammarherren, baron Axel Johan Kurck, m. fl. Bland patienterna träffades naturligtvis ej endast adelsmän utan äfven ofrälse borgare och ämbetsmän, såsom bryggaren Bartel, som bodde »midt emot sjöängen öfver Maria kyrka», kontrollören Pollner och personer med namnen Lindgren, Ödman, Unger o. s. v. För en af dessa finnes antecknadt epitetet »mamsell», men i allmänhet nöjde sig Linnæus beträffande sina patienter af det täcka könet med att till familjenamnet foga det botaniska hontecknet ♀, hvilket ju var lika enkelt som praktiskt, men tillika kanske vittnar om att hans tankar midt i läkarebestyren sysslade med sexualsystemet. Anteckningarna om sjukdomarna gifva vid handen, att smitt- och vattenkoppor, fjärdedags- och hvarannandagsfrossor voro de allmännast förekommande, men kavaljersåkommorna florerade fortfarande, och för öfrigt lämnar den ofvannämnda receptboken en talande föreställning om att det ingalunda saknades andra krämpor och lidanden till omväxling.

Den sålunda snabbt ökade enskilda praktiken skulle emellertid snart få dela med sig för andra anspråk på Linnæus' skicklighet och arbetsförmåga. En dag, antagligen i april, blef han nämligen anmodad att

CARL GUSTAF TESSIN.

EFTER ORIGINAL AF G. LUNDBERG (?), TILLHÖRIGT JUSTITIERÅDET, FRIH. B. LEIJONHUFVUD.

ULRIKA LOVISA TESSIN, F. SPARRE.

EFTER ETT KOPPARSTICK FRÅN BÖRJAN AF 1740-TALET,
I K. BIBLIOTEKET.

aflägga besök hos dåvarande chefen för amiralitetseskadern i Stockholm, amiral Theodor Ankarcrona, hvilken uppmanade honom att söka läkarebefattningen vid amiralitetet, som då var vakant efter stadsfysikus Boij. Det var Tessin, som hos amiralen hade anbefallt Linnæus, bland hvars kvalifikationer för platsen framhölls, att »han kunde bruka inhemska växter, som mindre kostade». Amiralen lofvade, »at om Linnæus wille söka sysslan, han då skulle komma alena på förslaget, hwilket skedde», och den 3 maj kom också utnämningen, hvarigenom han fick »2,700 daler årlig inkomst på ordinarie stat». — Oafsedt den sålunda tryggade ekonomiska ställningen, medförde befattningen såsom amiralitetsläkare äfven andra förmåner för Linnæus. Flottans sjukhus inrymde nämligen dagligen 100 à 200 sjuka, och han fick sålunda ett synnerligen godt tillfälle att vidga sin medicinska erfarenhet, och isynnerhet ägnade han mycken omsorg åt undersökningen af de enkla läkemedlens verkningar. Den erfarenhet han sålunda förvärfvade sig var honom sedermera till mycken nytta vid utarbetandet af hans farmakodynamiska system. Äfven den patologiska anatomien var ett ämne, hvars vikt han under utöfningen af praktiken började inse och hvaråt han ägnade sin uppmärksamhet. Han sökte och erhöll tillstånd att å sjukhuset anställa liköppningar, hvilka förut endast i utomordentliga fall blifvit medgifna eller tillåtna. »Ändtligen har jag», skref han i ett bref till Sauvages den 21 januari 1740, »erhållit rättighet att undersöka liken af dem, som dött å flottans sjukhus, hvilket jag hittills icke kunnat. Om jag lefver ett år, skall jag lemna svar på frågan om den närmaste orsaken till

febrarna, men icke förr; jag skall icke uppställa några hypotheser, utan eviga sanningar». *)

Man kan tycka, att Linnæus nu hade fullt upp med arbete och att hans tankar och krafter ej kunde räcka för mer, men så var ingalunda fallet. De förut nämnda botaniska föreläsningarna togo nämligen nu i maj 1739 sin början för att med några veckors uppehåll vid midsommartiden fortgå hela sommaren, och en dag i slutet af månaden fick han besök af vännen Triewald, som »gick hafwande med en Wettenskaps-Academies inrättande på modersmålet i Residencestaden», ett förslag, som till stor del tack vare Linnæus' lifliga intresse och raska ingripande också inom kort blef verklighet.

Föreläsningarna höllos i Auditorium illustre på Riddarhuset och voro mycket talrikt besökta. I inledningsorden **) till den första af dem uppehöll sig Linnæus bland annat vid Skaparens mening med människans tillvaro här på jorden, nämligen att »admirera, wörda och tillbedja Mästarens verk», och tillade därpå följande betraktelse, som kan ge åtskilligt att tänka på äfven i våra dagar: »Men sedan menniskians kiättia wek från naturen till konsten, från menlösheten till wåldet, blef det annor regering. Man tänkte då ej mehr på detta sälla paradijs lustgård, utan endast hur man inrätta skulle sin oeconomie med arbete, swett, konst och uträkningar och hur den ena brodern skall

*) Brefvet återgifves af *Hjelt*, hvars ofvan anförda arbete legat till grund för meddelandena om L:s verksamhet såsom amiralitetsläkare.

**) Återgifna i bil. IX i *Fries' Linné* efter det hos Linnean Society förvarade originalmanuskriptet.

regera den andre, då hwar wille herska och kiöra Phaëtons wagn. Sedan hwar och en wille taga in hela jordklotet, som dock är mehr än tillräckligt för alla, fick menniskian helt andra sysslor, än dem, hwar till hon först tyckts varit skapad. Wij, klarsyntare än lodiur, uträkna tider och åhr, hwad som warit och komma skall, offta blinda som Mulwadar inom wårt egit näste. Då wij tycks förskaffat oss all wettenskap i werlden, måste wij wäl offta tilstå, att wij eij weta, hwadan wår föda tagen är, af hkn wij födas och fetas, mehr än de oskälige diuren.» — Själfva föreläsningen handlade om botanikens eller örtkonstens stora nöje, nytta och nödighet, och sedan därefter programmet för de följande föreläsningarna meddelats, yttrade talaren: »De, som hafwa des utom lust att med mig någon dag i weckan med sackta spatserande besöka åcker och äng, blomsterrika parker och lunder kring Stockholm, skulle jag giöra all den handräckning, som jag förmår åstadkomma. Gifve Gud jag förmådde upamma älr upmuntra 10 mina landsmän till denna liufwa och nyttiga wettenskap: [då] woro jag försäkrad, att hon skulle bära så nyttig fruckt för riket, som trots någon annor wettenskap.» — Inbjudningen, som säkerligen emottogs med glädje och tacksamhet, följdes omedelbart af ett tillkännagifvande, att: »De Herrar, som i morgon äffter aftonsången med mig willia se på några inhemska växter och deras egenskaper, täcktes möta mig wid Horns tull äffter aftonsången præcice kl. 4, där wäderleken och regn ej förhindrar. Jag skulle intet se, att söndag härmed ohälgas, såsom ing:ting kan wara innocentare än admirera Skaparen af wärket.»

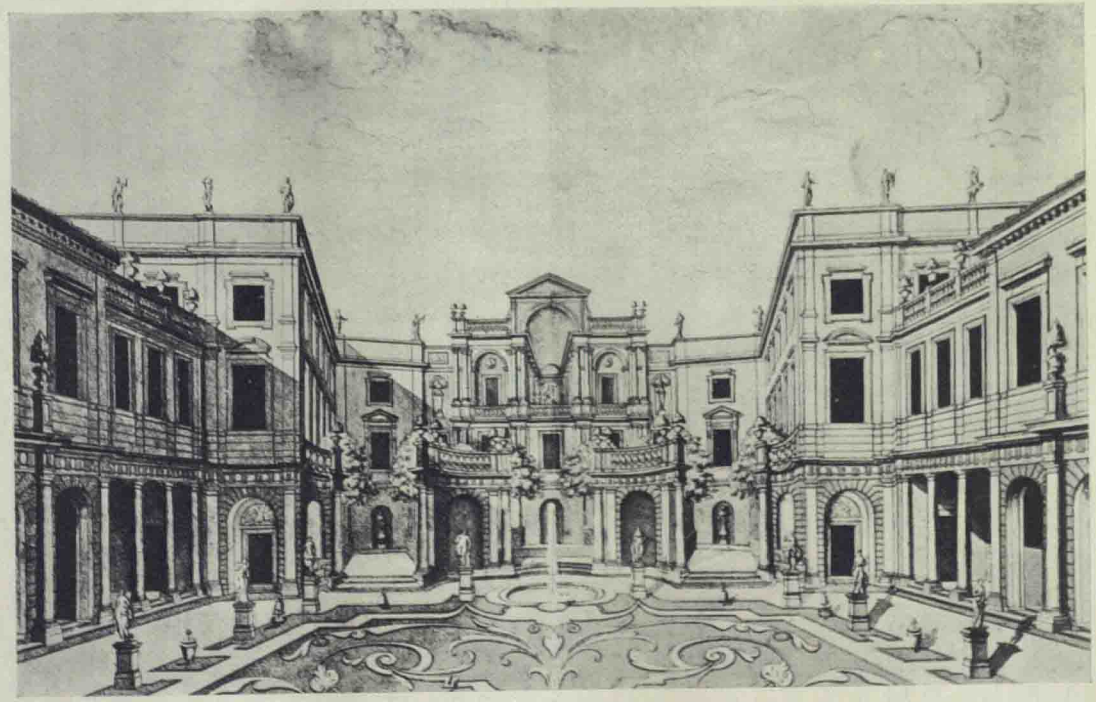

TESSINSKA PALATSET, GÅRDSINTERIÖR.

EFTER ORIGINALTECKNING (AF N. TESSIN D. Y.) I NATIONALMUSEUM.

Att Linnæus valde nejderna utanför Horns tull till mål för den första af dessa exkursioner, som omfattades med lifligt intresse och enligt sägnen väckte stort uppseende, då de talrika deltagarne blomsterprydda och under sång efter slutadt värf tågade genom Stockholms gator, kan väcka förvåning med hänsyn till ifrågavarande trakters i våra dagar allt annat än naturskona tillstånd. Men den som tänker så, glömmer att förhållandena på 1730—40-talen, liksom långt in i nyare tid, voro helt olika mot nu. De västra delarna af Maria församling, nu fyllda med hyreskaserner, hvilka måhända äga berättigande från folkökningssynpunkter, men ingalunda tillfredsställa några skönhetskraf, voro blott glest bebyggda och upptogos i stället af utmarker, d. v. s. naturlig äng, här och hvar omväxlande med berg och vattensamlingar, samt af talrika trädgårdsanläggningar. Här låg sålunda ej långt från Hornsgatan den stora malmgården Zinkensdam, som ett par år före Linnæus' Stockholmsbosättning af fältmarskalken, friherre Hugo Johan Hamilton hade försålts till en kassör Robsahm och var märkvärdig för sin vidsträckta park och sina vackra blomsteranläggningar. Ej långt därifrån, vid slutet af Vollmar Yxkullsgatan, låg en annan större trädgård, som på Tillæus' karta kallas den grefliga Hornska och nu ägdes af assessorn, sedermera presidenten J. J. Vult von Steijern, som »icke missunnade beskedligt folk att där promenera», och vid hörnet af Björngårdsbrunnsgatan och Hornsgatan låg den vackra f. d. Sutherska trädgården, som på Linnæus' tid ägdes af Christopher Polhem, den ryktbare mekanikern. Vid Hornskroken var apotekaren Johan Michael Wirrwacks, som kort förut blifvit ägare

af apoteket Enhörningen, just i färd med att uppföra det af prydliga planteringar och en stor anläggning för medicinalväxter omgifna vackra stenhus med flyglar, som ännu finnes kvar och med många andra sådana i hufvudstadens utkanter och omgifningar delat äran att kallas »drottning Christinas jaktslott».*) Kom man utanför tullen, till trakterna vid Årstaviken, Liljeholmen, Räkningeholmen (nu Rejmersholm), Långholmen o. s. v., där nu talrika fabriksanläggningar och anstalter för storstadstrafiken, fångvården m. m. ej blott utrotat nästan all ursprunglig vegetation utan äfven grundligt omdanat landskapets orografi, så möttes man af samma naturskönhet och idylliska lugn som i hufvudstadens öfriga omgifningar. Löfängsfloran, ännu förekommande här och hvar i de angränsande Brännkyrka och Salems socknar, sträckte sig på Linnæus' tid ända in på Stockholms knutar, och det var sålunda på goda grunder, som han räknade nejderna vid Horns tull till de blomsterrika parker och lundar.

De följande utflykterna ägde rum i andra af hufvudstadens omgifningar, och när turen kom till Kungsholmen försummade Linnæus säkerligen ej att hälsa på vännen Triewald, som bodde vid Handtverkaregatan och där hade en vacker trädgård och en stor mullbärsplantering samt på Mariebergs ägor ett sommarnöje eller »lustplats», hvilken kallades Silvieberg och efter några år af honom försåldes till franske ambassadsekreteraren Mondamair.

*) Sägnerna om den lärda och vittra drottningens passion för jakt och dennas lokalisering kunna i de flesta fall ej bevisas, och de äro troligen också lika löst grundade som t. ex. berättelserna om drottning Elisabeths af England vana att ömsa nattlinne på så godt som alla gamla värdshus i Londons omgifningar.

För Linnæus själf voro helt visst dessa exkursioner en glädje och rekreation, och de bidrogo antagligen till det goda humör, hvarmed han mottog Triewald, när denne i ofvannämnda välsignade tillstånd infann sig och begärde hans råd. Linnæus omfattade nämligen med stor ifver och lifligt intresse förslaget om en vetenskaps-akademis instiftande och var också den som satte fart i saken, såsom framgår af ett många år efteråt eller 1761 till det då florerande samfundets sekreterare P. W. Wargentin skrifvet bref, som ehuru förut tillgängligt i tryck*) på grund af den tillförlitliga framställningen af förloppet och den för afsändaren karakteristiska stilen här i sin helhet må anföras:

Min herre!

Af mig frågas om första upkomsten af wettenskaps academien; denna lämnas såsom hon wärkeligen skedde.

Så snart jag hemkom från mina resor 1738 blef jag besynnerligen bekant med cap. Triewald; som war wärkelig en artig man, nitälskande om det allmänna, war bekant med de fläste; hade lätt wid att tala och insinuera, och alltid dref fäderneslandets upkomst och att man borde se sig omkring, äfven som engelsmännerne, för hvilka han hade stor kiärlek.

Under wår bekantskap talades dagel. huru en wettenskaps societet borde inrättas i Stockholm, som skrefwo endast om oeconomiske och practiske saker, och det på modersmålet, ty han war ej sjelf studerad och alltså war ej nöjd med wettenskaps societeten i Upsala, ehuru han war deß ledamot, i hwilken han laxerade Pave bref, philologica etc. Han trodde, att jag synnerlig där till kunna bidraga med rön uti natural historien, at wij i hwar handling kunne få nogot däraf infört, han förmente sig altid wid mekaniska saker kunna præstera præstanda, och om wij togo där till några goda hushållare, så skulle den saken vara giord.

*) Såsom bilaga i *Fries' Linné*, d. I.

Han berättade att Baron Cederhielm och Baron Bielke för några åhr, om jag mins rätt för 4 à 5 åhr tillbakas, hållit på med lika sak, men att de desisterat, som de ej woro i stånd att fullföllia en sådan sak.

Hwar ewige gång wij woro tillsamans, eller råkades i staden, talte wij om detta projectet; tills jag äntelig sade honom att man borde begynna och tala mindre. Äfter några dagar berättade han mig, att han talat med Hr. Bar. v. Höpken, som jag ej kiände, och undrade hwad han kunne præstera; men Triewald berättade mig dennas stora ingenium, huru han woro den aldra bäste att uppsätta och regulera statuta och formen till societen, hwilket högst fordrades.

Com. v. Alströmer bodde mitt i staden i sin swärfaders hus *), war en allmänt accrediterad man, och meriterad för så mycket godt han infördt i fäderneslandet. Hade wid denna warande riksdagen stor credit och triumpherade öfwer sine owänner; wij kommo öfwerens att taga honom i wårt sällskap, såsom den där war nitälskande om alla praktiska wettenskaper, god wärd, och hos hwilken wij kunne bequämligast samblas och menlöst om aftnarna förnöja oss under denna inrättning, som ej misshagade mig.

Triewald jag och B. Höpken kommo öfwerens att en afton gå till com. Alström; wij berättade wårt wäsende, som honom hiärtelig behagade, och wij finge där wårt hög quarter.

Wij funno först för godt att taga Bar. Cederhielm och St. Bielke i wår societet, äfter de för några åhr haft samma intention. Men B. Cederhielm war på landet, och aldrig i wår sambling. B. Bielke war med oss ett par gånger. Flere gånger samblades wij hos Alström, till des B. Höpken upsatt koncept till statuta och wij hört detta föreläsas, och ändrade eller tillade hwad som tycktes.

Här på funno wij för godt att kasta lott om ordningen emällan oss 6; Triewald, jag, Höpken, Cederhielm, Alström, Bielke. Lotterna togos numrerade utur en hatt, och där äfter blef den ordning som i acterna synes. Samma afton togo wij lott om första præses och lotten föll på mig, som saluterades straxt, och kallades då president. Hr Bar. Höpken hade påtagit sig sjelfwilligt secreterare tiensten.

---

*) Jonas Alströmer var i sitt första äktenskap gift med den rike och högt ansedde köpmannen Johan Claëssons dotter Margareta.

Wij begynte wåra samblingar uti det rum, som Triewald holt sina föreläsningar på riddarhuset, uti experimental physiquen.

Wij satte oss före heligt att aldrig för wänskap äller något annat intaga någon annor till ledamot än den wij woro öfwertygade kunna bidraga till nyttiga rön för acterne. Wij projekterade hwar sine ledamöter. Jag projecterade Reuterholm, Ehrensverd, Ribe, Sohlberg, Roberg, Celsius O., Moræus, Brandt, men Triewald projecterade Nordenberg, Celsius A., Sandberg, Stobé, Scheldon, Brandt, Polheim och andra.

Ännu war ej förordnat att någon oration skulle hållas wid præsidii aflägganden, utan endast ett kort tahl och complement; men jag som ej kunde tala utan att tala om något, giorde talet om Insecterne, som behagade, och därefter blef mode att orera om något bequämligt argument.

Bar. Höpken dref att wij finge Kongl. stadfästelse, utan att wij andre hade där af besvär.

Gr. Cronstedt antogo wij för räckenskapernas hushållande med våra acter.

Jag blef president först i Junii månad, och alltså kom att wara i 4 månader.

Wij gofwo då försäkrings skrifter att som ärlige swänske män giöra wår förretning. Pr. Meldercreutz blef indragen, men måste och gå ut, för det han ej wille skrifwa en sådan försäkring, ty det ordet ärlige swänske män trodde han betyda hattpartie.

Mer ährindrar jag mig icke i hastighet.

C. Linnæus.

Detta bref, som allt sedan 1838 förvaras bland akademiens stiftelsehandlingar, lämnar så fullständiga upplysningar om det lärda samfundets tillkomst, att här blott må tilläggas, att dagen för den konstituerande sammankomsten var den 2 juni 1739 och att stiftarna omedelbart trädde i verksamhet, som till en början hufvudsakligen omfattade inval af lämpliga ledamöter. Redan den 9 och 16 juni höllos härför sammanträden, och under de nära fyra månader Linnæus

var preses invaldes 30 medlemmar, vid hvilkas antagande hans åsikt tycks ha varit bestämmande. Vid sammanträdet den 9 juni hemställde han nämligen, att »emedan han snart på någon tid wore nödsakad att giöra en resa härifrån Stockholm i en wiss angelägenhet, det ingen då i des frånvaro till ledamot antages», och häremot hade de öfriga intet att invända. Grundreglerna eller stadgarna hade utarbetats af Höpken, och den 5 september konfirmerade k. maj:t de lärda och nyttiga handlingar, som akademien redan börjat utgifva med det lofliga uppsåtet:

1:o) Att rensa deras fäders språk ifrån alla främmande tillsatser och återkalla det uti sin förra renhet.

2:o) Att undersöka och utforska naturens hemligaste gömmor; att känna dess mångfaldiga foster, deras ymniga fortplantande och särskilda skötsel, jämte hvart och etts invärtes krafter och egentliga verkan.

3:o) Att frambringa behändiga och konstiga påfund till hvarjehanda arbetens lättande.

4:o) Att utforska kroppars tyngd, längd och bredd samt deras jämkning mot hvarandra.

5:o) Att hitta på medel till att kunna vara säker i storm och oväder; att icke irra eller förlora sig uti villaste hafvet, bland rusande böljor och farliga klippor: att af stjärnornas skick finna sitt hemvist och sin rätta hamn; att inom fasta murar veta afhålla en ostyrig fiende; att pryda land och städer med beqvämliga slott och hus.

6:o) Att uppodla och förbättra till eget och andras behof alla de gåfvor, som naturen skänkt Sveriges inbyggare i ymnighet; etc.

När detta program, som helt visst innebar åtskilligt annat och mer än laxerande af påfvens bref, stadfästes, hade en viktig förändring inträdt i Linnæus' lif och tillvaro. »En viss angelägenhet», som i juni månad, såsom ofvan nämnts, nödgade honom att på några veckor lämna Stockholm, var nämligen hans inträde i det äkta ståndet. Det hade ju gått honom så väl i händer, att han kunde sätta eget bo. Inom en månad hade han blifvit »*publicus Docens* på *Riddarhuset* med *pension, Medicus* wid *Amiralitetet* med *lön,* och förste *præses* af *Academien* med *distinction*». Hans inkomster kunde beräknas till 9,000 daler kpmt. om året, och sålunda »höll Linnæus före nu wara tid att fägna sig af sitt arbete och därföre begära bröllop». Från vederbörande i Falun mötte intet hinder, och den 17 juni reste han från Stockholm, hvarefter han den 26 i samma månad »på sina Swärföräldrars gård wid Fahlun, Sweden, får äga sin äfterlängtade Brud Sara Elisabeth Moræa».*) Bröllopet firades med gammaldags fröjd och gamman, skrifver Fries, som tillägger, att det ej heller saknades bröllopsverser, hvari en Uppsalavän skämtar smått med brudgummens nya system och hans upptäckt af »en monandrisk lilja» i Dalarna. Ur de på k. akademitryckeriet i Uppsala tryckta verserna må följande anföras:

Herr Doctor I som möda haft
At söka örters halt och kraft,
Så at I hvar sin Maka gifvit;

*) *Fries* omtalar i en not hur J. J. von Littrow, en af Linnés utländska biografer, lämnar den öfverraskande uppgiften, att Linnæus äktade en viss "Madam Fahlun".

Förlåt om jag mig frihet tar,
Och säger det I sjelfver har
Af eder lära smittad blifvit.

Hur länge I och hölt uppå
At örtrens Kärlek veta få,
Ell' huru de sig sammanpara;
Så fick I lust att göra rön
Om ock uti Ert egit Kiön
En dylik eld skull' fintlig vara.

»Efter en månads nöje i Falun reser Linnæus åter till Stockholm, att bewaka sina antagne sysslor», och de nygifta togo i besittning den bostad, han hyrt och iordningställt i det s. k. Räntmästarehuset vid Slussen, mellan Skeppsbron och Järntorgsgatan. Som gift kunde Linnæus naturligtvis ej bo kvar hos Tessin, hvilket han i sin nu tryggade ekonomiska ställning ej heller behöfde, och för öfrigt skulle det Tessinska palatset nu stängas. Efter riksdagens slut hade nämligen herr grefven och landtmarskalken åtagit sig uppdraget att såsom ambassadör begifva sig till Paris, för att under den rådande politiska krisen och med anledning af de två europeiska alliansernas täflan om Sveriges bistånd bevaka fosterlandets intressen, och han afreste under sommaren till bestämmelseorten, ledsagad af sin maka, en stor tjänstepersonal och grefvinnans unga fränka, den vackra och behagfulla Charlotta Fredrika Sparre, hvilken inom Paris-societeten och vid hofvet i Versailles förvärfvade det smickrande namnet »La Rose» och som efter hemkomsten skulle under flera decennier såsom grefvinna von Fersen och moder till två af de tre gracerna vid Gustaf III:s hof spela en framstående roll inom Stockholms förnäma värld. Den unga damen,

hvars fader var grefvinnan Tessins kusin och styfmoder Tessins syster, hade några månader vistats i Tessinska huset, och det var nog med saknad, som Linnæus sade henne och det grefliga paret farväl och önskade dem lycka på resan; men som vanligt hade han mycket annat att tänka på, och för öfrigt upptogos väl hans intressen nu mest af hans egen lycka och det nygrundade hemmet.

Det ännu i våra dagar kvarstående, fastän ombyggda Räntmästarehuset har fått sitt namn efter k. räntmästaren Börje Olofsson Cronberg, som dog år 1673 och vid sidan af sin tjänst idkade handel och hade sitt väl inrättade kontor i huset. Detta tycks på hans tid och under 1700-talet egentligen ha bestått af två fastigheter, upptagande hela eller större delen af kvarteret Achilles. Enligt utanskriften på ett bref år 1740 från Johan Gottfried Gleditsch bodde Linnæus i den del af komplexet, som kallades Lilla Räntmästarehuset och var belägen vid Skeppsbron. Om den våning, han där förhyrde, föreligga inga uppgifter, men man kan med visshet antaga, att densamma med hänsyn till såväl praktiken som herr doktorns kärlek till natur och vida vyer ej var belägen åt gården utan åt hamnen, med fri och vidsträckt utsikt öfver Strömmen och Södermalms af småhus och täppor fyllda höjder, såsom bakgrund till den pittoreska och ej som nu vandaliserade Stadsgården. Uppgiften är af intresse äfven därför att den bekräftar de osäkra meddelandena i mantals- och taxeringslängderna för 1739—40. I dessa omtalas nämligen en doktor »N. Lennæus» såsom boende i huset, och fastän stockholmarnas okunnighet om den riktige Linnæus' person och betydelse kan

göra en sådan felskrifning förklarlig, skulle man dock kunna känna sig tveksam, huruvida det verkligen var han, om man ej visste att någon doktor Lennæus på den tiden icke fanns i vare sig Stockholm eller hela Sverige och om icke den samtida »bakugnslängden» för Nikolai församling innehölle den viktiga anmärkningen, att angående »Medicinæ doktoren N. Lennæus» skulle »efter berättelse vara skrifvit till Uppsala». Det var förmodligen efter prästbetyg och andra papper, hvilka Linnæus under sin utrikesvistelse ej bekymrat sig om, men som han nu såsom bofast i Stockholm behöfde. Men för öfrigt bestyrkes hans tillvaro i Räntmästarehuset till fullo af den bestämda adressuppgiften å Gleditsch's bref.

Fastigheten ägdes på Linnæus' tid af assessorn Olof Ahllöf och beboddes af ett stort antal hyresgäster, tillhörande medelklassen och folk i anspråkslösa villkor: handelsmännen Johan Eyre och Carl Wreth, tolagsbokhållaren A. Ekmark, änkefruarna Steinmayer och Middendorf, magister Serlachius, kanslisten Simon Meissner och auskultanten Jonas Meissner, kaffekokaren Finn Hollsten Hobel, packhuskarlen Christian Kaleski och jungfru Fröberg, »som informerar sig färdighet i syning». Det var sålunda en föga lysande, men antagligen ganska hedervärd societet, som tillika med en rätt talrik samling drängar, kontorspojkar och pigor, utgjorde det nygifta parets närmaste omgifning, och doktorns hushåll bildade ej något undantag från den rådande anspråkslösheten, ty dess enda tjänsteande var pigan Barbro, antagligen en Faluflicka, som gjort fru Sara Lisa sällskap till hufvudstaden.

Sedan de nygifta tagit sitt bo i besittning, blef

det väl en af Linnæus' första omsorger att orientera sin unga maka i Stockholm, med hvilket hon nu antagligen gjorde den första bekantskapen, samt införa henne i sitt umgänge. Hur detta aflöpte kan lämpligen skildras i samband med några erinringar om den rastlösa och mångsidiga verksamhet, Linnæus utvecklade under senare halfåret 1739 och under de omkring ett och ett halft år, herrskapet därefter var bosatt i Stockholm.

Dessförinnan må emellertid meddelas några utdrag ur de få bevarade bref af eller till Linnæus, som hänföra sig till den första perioden af hans Stockholmsvistelse, och innehålla något af intresse för kännedomen om denna.

Den 15 mars 1739 uppvaktade Linnæus sin gamle vän och lärare professor Olof Rudbeck med en skrifvelse*), som mest, liksom i allmänhet hans bref till andra än sina närmaste släktingar, rör sig om vetenskapliga angelägenheter, men äfven innehåller följande meddelande af allmännare intresse: »Många ändringar äro nu i Stockholm och allt i rörelse; nytt allt för mycket, dock allom bekant». Det är tydligen på händelserna vid riksdagen, systemförändringen, Arvid Bernhard Horns störtande och hattpartiets seger, som Linnæus här syftar. Såsom boende hos Tessin och ofta i beröring med medlemmarna af nämnda parti, kunde han ju ej undgå att höra talas om politiken, hvilken han emellertid personligen med sin obenägenhet för bråk och intriger stod utanför. Uttrycket »nytt allt för

*) Aftryckt af *Ährling* i *Carl von Linnés svenska arbeten. I. Bref till svenskar; nr 258.*

mycket» tyder dock på, att han kände sig obehagligt berörd af hvad som passerat.

I maj hade Linnæus glädjen att i Stockolm sammanträffa med sin gynnare och vän domprosten Olof Celsius, ty i ett den 18 i samma månad dateradt bref*) skrifver denne och tackar »kiärligen för sidsta fägnesamma umgänge» och omtalar därefter, hur den värk, hvaraf han förut lidit i vänstra sidan eller höften, efter återkomsten till Uppsala från hufvudstaden hade flyttat sig till högra sidan. Han uppehåller sig därefter vid sin måg, pastor Biörcks oroande sjukdom och anbefaller honom i Linnæus' vård samt ber därpå sin vän, då han någon gång går förbi Kungsträdgården, titta in i orangeriet och se efter hvad ett där i en balja växande träd, som »the ther kalla Ceder», egentligen är. Det kan ej vara af en ceder från Libanon, det ser jag på bladen, tillägger domprosten, som för öfrigt till omväxling meddelar hur han vid sina fäbodar påträffat »squamaria» (vätterosen, *Lathræa squamaria)* samt »wälluktande violer» och vid Uppsala blommande åkerbär *(Rubus arcticus)*. Dessa meddelanden kunna ju synas skäligen obetydliga, men de gladde utan tvifvel Linnæus, som midt uppe i sträfvandena för sin utkomst ingalunda blifvit otrogen sin kärlek till botaniken.

Bland de utländska korrespondenterna under ifrågavarande tid må särskildt nämnas Albert von Haller, den berömde professorn i anatomi och botanik vid universitetet i Göttingen. Denne hade den 24 novem-

---

*) *Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné.* Utg. af Upsala universitet. Afd. I, d. V, sid. 262.

ber 1738 afsändt ett bref, som vållat åtskilliga misstolkningar och gifvit upphof till romantiserade utläggningar af Linnæus' första stockholmstid. Skrifvelsen innehöll nämligen en uppmaning till Linnæus, »af hvilken Flora hoppas mera än af någon annan botaniker», att återvända till ett mildare klimat samt ett löfte af Haller att söka förskaffa honom sin professur i Göttingen, hvilken Haller stod i begrepp att lämna för att bosätta sig i sitt hemland Schweiz. Många af Linnæus' biografer ha med anledning häraf uppgifvit, att han i förtviflan öfver sin bekymmersamma ekonomiska ställning redan efter några veckors vistelse i Stockholm var betänkt på att antaga anbudet och öfvergifva fosterlandet.*) Men Fries har visat, att Hallers bref, som hade skickats till Sverige med en resande tysk präst, ej kom Linnæus tillhanda förrän den 12 augusti 1739, eller omkring nio månader försenadt, då förhållandena hade så förändrats, att han hvarken behöfde eller ville reflektera på erbjudandet. Han sände därför Haller en varm tacksamhetsskrifvelse, och han underrättade honom äfven, liksom andra vänner i utlandet, om den framgång han vunnit och den lycka, som beskärts honom genom att vara gift och ha fått sitt eget hem.

Det hör alltså till fantasiens område, då en af våra skalder, som för öfrigt på ett synnerligen vackert och pietetsfullt sätt i bunden form skildrat Linnés underbara lefnadssaga**), låter i »Linnæus och Triewald» den förre till en början hålla en monolog, däri han i missmod bland annat klagar:

---

*) *Linné. Lefnadsteckning.* Del. I; sid. 252.

**) *H. Sätherberg. Blomsterkonungen. Bilder ur Linnés lif.* Sthlm 1879.

"'En lärjunge af Boerhave i Holland'
Med denna skylt uppå min dörr *), för visso
Jag hade väntat mig ett rikligt tillopp
Af sjuklingar, som sökte råd och hjälp
Hos läkarn ur den store mästarns skola;
Men allt förgäfves! Ingen dristar lämna
Sitt lif uti en okänd främlings händer —»

och därefter förklarar sig besluten att följa Hallers uppmaning. Lyckligtvis kommer Triewald, gör föreställningar häremot och meddelar, att Tessin intresserar sig för Linnæus, hvarpå under dialogens fortsättning och den enes tvekan, den andres öfvertalningar, en betjänt från landtmarskalken anländer med ett bref, innehållande underrättelse att Linnæus blifvit utnämnd till amiralitetsläkare, och allt slutar väl. — Det ohistoriska i förloppet torde framgå af den framställning, som här ofvan lämnats om Linnæus' första visst icke lysande men ingalunda förtviflade stockholmstid. Någon skuld därför faller emellertid ej på den älsklige skalden i fråga; han har blott omskrifvit en gammal tradition, som först Fries' kritiska forskning och omfattande kännedom om allt som rör Linné beröfvat dess tillsatser af dikt och öfverdrift.

*) Det skulle vara af stort intresse att veta, huruvida denna uppgift har någon verklig grund eller blott är en "licentia poëtica", men härom har skalden ej lämnat någon upplysning.

V.

I Räntmästarehuset.

DÅ doktor Linnæus och hans fru efter smekmånaden i Falun i slutet af juli anlände till Stockholm, hade där timat händelser, som väckt stort uppseende och om hvilka deras vänner och bekanta säkerligen ej försummade att lämna långa och lifliga beskrifningar. Den 30 juni hade nämligen en stor fransk eskader under befäl af amiralen, markis d'Antin ankommit och »under oräkneliga salfvors skjutande» *) förankrat på Strömmen. »Många tusende människor både af högre och ringare stånd begåfvo sig flygande till Skeppsbron» för att taga skådespelet i betraktande, »ty några fransyska krigsskepp hade ej förut blifvit sedda i Östersjön och Stockholm», och under hela den tid flottiljen var kvar, var den föremål för stor uppmärksamhet. Särskildt beundrade man amiralskeppet Grand Bourbon, som var »af ogemen storlek och

*) *Rudling* a. a.

skönhet». På detta aflade också kung Fredrik, ledsagad af flera bland rikets råd och andra förnäma herrar, den 14 juli en timmas besök, hvarvid ett »ganska förskräckligt buller och larm blef gjordt med några hundra salfvor och fröjdeskott». Den 21 juli afseglade eskadern, hvilken Linnæus, om han varit hemma, i sin egenskap af amiralitetsläkare och för att få kännedom om sjukvården ombord på fartygen, nog ej hade försummat att besöka. Nu fick han nöja sig med att glädja sig åt efterklangen af smällarna och jublet samt ägna sin uppmärksamhet åt de »franzoser», som de »oförtänkte främlingarna till äfventyrs efterlämnade».

Den ökning i praktiken, som härigenom uppkom, torde emellertid ha varit föga välkommen, ty han hade fullt upp med arbete i alla fall och svårt att få tiden att räcka till. På sjuka, som sökte hans råd och vård, var det nämligen ingen brist, och den unga Vetenskapsakademien tog hans intresse och bistånd starkt i anspråk. *) Det var på honom såsom preses, som arbetsbördan i första hand hvilade, ty sekreterarens göromål hade ej fått den stora mångsidighet och omfattning som senare och i våra dagar, och härtill kom att Linnæus kanske mer än någon af de öfriga stiftarna och den första uppsättningen ledamöter var alldeles särskildt skickad att tillvarataga akademiens intressen och framför allt att leda dess verksamhet in på rätt stråt och i framsynt uppfattning om innebörden af

*) Efterföljande korta skildring af akademiens verksamhet under de första månaderna har hufvudsakligen tecknats efter *Fries'* intressanta och på akademiens protokoll grundade framställning. — *Linné. Lefnadsteckning.* D. I, sid. 265 o. f.

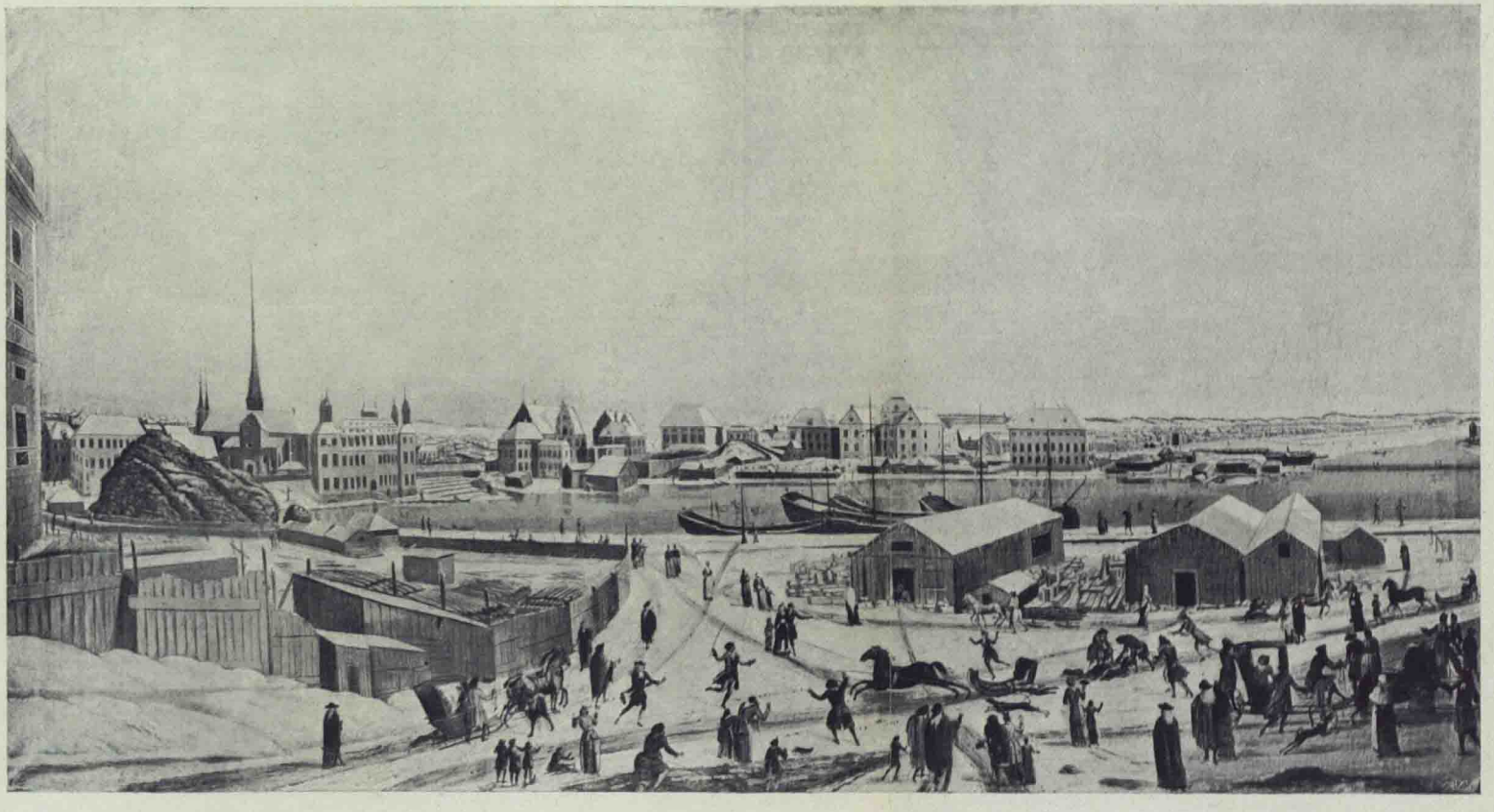

UTSIKT FRÅN SLOTTSBACKEN ÖFVER NORRMALM OCH BLASIEHOLMEN I BÖRJAN AF 1700-TALET.

EFTER OLJEMÅLNING AF OKÄND MÄSTARE, I STOCKHOLMS RÅDHUS.

dess maktpåliggande devis »För efterkommande». Medlet härför skulle i främsta rummet vara akademiens handlingar, som i motsats till Vetenskaps-societetens i Uppsala på latin utgifna publikationer voro affattade på svenska språket och af hvilka första volymen utkom redan år 1739. »En ren kärlek för det allmänna och en förnuftig ömhet för enskylt välgång», skulle enligt det af Höpken skrifna företalet vara det unga samfundets drifkrafter, och ämnen för verksamheten skulle vinnas genom »att undersöka och utforska Naturens hemligaste gömmor, men däremot utmönstra sådana vetenskaper och konster, som dels äro foster af en öfwerglänsande qwick inbillning, dels hafwa sin grund uti en sagolik Ålderdom, dels uti det fåfänga nöjet at se en osäker samling af Anor och Skiöldemärken genom otaliga målade grenar sig utsprida». Man hade sålunda tydligen kommit på det klara med att Olof Rudbecks och Peringskölds m. fl:s lärda funderingar och hypoteser ej vidare motsvarade tidens bildningskraf och den kulturella utvecklingen, liksom ej heller och framför allt de för Frihetstiden så utmärkande sträfvandena att höja landets ekonomiska välstånd, och medan nyssnämnda societet hufvudsakligen vände sig till den lärda världen, blef det sålunda den nya akademiens uppgift att meddela landets egna inbyggare praktiska och ekonomiska rön och iakttagelser. Akademien startade således med ett program, som liknade eller öfverensstämde med den nuvarande Landtbruksakademiens, och man var därföre också betänkt på att antaga benämningen »Oeconomiska Vetenskaps-Societeten», hvilken dock på Anders Celsius' yrkande eller tillrådan utbyttes mot det namn

hvarunder akademien nu i mer än ett och tre fjärdedels sekel utfört ett så fruktbringande och storslaget arbete.

Linnæus intresserade sig särskildt för akademiens handlingar, och det kan ju sägas, att dessa började utgifvas under ovanligt lyckliga auspicier, i det att första bandet inleddes med en afhandling af hans hand, nämligen »Rön om växternas plantering, grundat på Naturen». I samma band införde han äfven »Om renarnas brömskulor i Lappland», och hade sålunda tillgodosett publikationens både praktiskt-ekonomiska och vetenskapliga uppgift. Såväl i afseende på innehållet som formen höjde sig också dessa uppsatser öfver de flesta af de öfriga bidragen, bland hvilka några näppeligen kunna betecknas såsom vetenskapliga, åtminstone enligt nutida begrepp, utan verka nästan komiskt både genom ämnesvalet och titlarnas och innehållets naiva affattning. Såsom exempel härpå må anföras »Om rep och trossars styrka eller sammanhängande kraft, som på allmänt sätt ihopvridas» af adjunkten vid Uppsala universitet Nils Wallerius, »Huruledes en mansperson blifvit botad från Svarta Staren (starren) igenom uphostningsmedel» af lifmedikus E. Ribe, »Om kakelugnar och deras omlagning» af ingenjörs-kaptenen Anders Johan Nordenberg (sedermera Nordensköld) och »Et påfund at storligen öka Claviers och Cymbalers godhet» af kyrkoherden Nils Brelin.

Under sommarmånaderna 1739 höllos täta sammankomster, vanligen två eller åtminstone en i hvarje vecka, vid hvilka »rönen» eller bidragen till handlingarna föredrogos och diskuterades och viktiga ekonomiska angelägenheter afgjordes. Det gällde att betrygga

det unga samfundets tillvaro och bestånd, och i första rummet måste medel anskaffas för bestridande af handlingarnas tryckning. Härtill lämnade de förmögnare ledamöterna frikostiga bidrag, medan Linnæus och andra mindre bemedlade offrade hvar sin dukat och ytterligare en sådan för några exemplar af publikationen, sedan första häftet utkommit. Redan vid denna tid lades äfven grunden till akademiens nu så rika bibliotek och till den storartade institution, som bär namnet Riksmuseum. Linnæus skänkte ett exemplar af sin *Hortus Cliffortianus*, superkargören vid Ostindiska kompaniet H. Turloen ett par kinesiska böcker om *Oryza* och *Bombyx* (risväxten och silkesmasken), Alströmer »några sälsama swampar, som wuxit uti et skep mellan garneringen och utsidan», och från Konstantinopel anlände några petrifikat, guldfiskar i sprit o. s. v.

När Linnæus efter september månads utgång eller närmare bestämdt den 3 oktober nedlade presidiet, hade han sålunda tillfredsställelsen att ha varit med om en verksamhet, som i mycket, tack vare hans initiativ och ingripande innebar vackra löften om akademiens framtida bestånd och förkofran. Han fick också emottaga många uttryck af samfundets tacksamhet och erkänsla, och särskildt steg belåtenheten, då han, »som ej kunde tala utan att tala om något», i stället för att hålla det tal, som enligt grundreglerna skulle ledsaga afskedstagandet, höll »en formel oration om 'Märkvärdigheter uti Insecterna'». — »Detta tal fants wara så sammanfattat», heter det nämligen i protokollet, »at det enhälleligen af Akademiens Herrar leda-

möter beslöts uppå Academiens omkostnad skulle tryckas med latinska bokstäfver.»

I Linnés underbara och på fängslande detaljer så rika historia synes oss denna episod vara särskildt ägnad att belysa hans förvånande, redan vid unga år stora och mångsidiga lärdom, hans genialiska grepp på dunkla och svårlösta problem inom naturforskningens vida värld, hans medryckande personlighet och stora förmåga att popularisera forskningens resultat. Vi kunna sålunda tänka oss honom i katedern på Riddarhusets föreläsningssal, hänförd af sitt ämne, med de lifliga ögonen lågande af ifver, på sitt bildrika, af roande vändningar fyllda språk tala om biologiska iakttagelser, som öppnade nya utsikter för tolkningen af naturens lif och lagar. Han den yngste i samfundet, utgjorde medelpunkten i en krets af män, som väl i anslutning till miljöns benämning kunde kallas lysande: Höpken, Ehrensvärd, Alströmer, Cronstedt, Polhem, Olof och Anders Celsius, Tilas, Nordenbergarne, Ribe, Sheldon, Faggot, Klingenstierna, Meldercreutz, Rosén von Rosenstein, och många till af Sveriges mest framstående män på den andliga odlingens och den ekonomiska verksamhetens fält under denna egendomliga »frihetstid», som likt vår egen kännetecknades af politisk splittring och tvedräkt, men äfven af fosterländska sträfvanden.

Medan Linnæus sålunda stod midt uppe i lärda värf och praktiska bestyr, bland hvilka den enskilda praktiken och tjänsten vid flottan i hög grad och ej minst togo hans tid och krafter i anspråk, var hans unga maka hänvisad att ofta nog vara ensam, och det kan väl hända att dagarna ibland syntes henne långa.

Men den tidens unga fruar voro ej som ofta våra dagars. De hade andra intressen och färre distraktioner. Rösträttssträfvandena med deras tvifvelaktiga nytta och lycka voro okända, liksom de flesta andra yttringar af kvinnans s. k. frigörelse, förströelserna voro ej så talrika, modeangelägenheterna tillmättes ej den stora vikt som nu, men plikt- och ansvarskänslan var större. Kvinnans värld var hemmet med dess många sysslor och bestyr, som frånvaron af alla nutidens bekvämligheter gjorde till betydelsefulla uppgifter, kräfvande både tankar och arbete. Man köpte ej födan färdig i matvarubodar, man behöfde ej bara vrida på en kran för att få vatten, man ringde ej upp i telefon för att få fönödenheter hemsända och ärenden uträttade — för att nu ej tala om all den tid, man sparade genom denna utmärkta apparats obefintlighet för nyfikenhet, skvaller och bagateller.

Det berättas från fru Sara Lisas mognare år och äldre dagar, att hon var en mycket duktig husmoder, som var sin mer opraktiske makes ekonomiska hjälpreda och med kraft och ordning styrde och ställde i kök, visthus och väfkammare i bostaden vid botaniska trädgården i Uppsala och på Hammarby, och som hon var då, var hon säkerligen äfven nu, fastän med de tillsatser af oerfarenhet och sorglöshet, som äro ungdomens privilegium. Hennes uppfostran hade varit unga flickors vanliga på den tiden; hon hade fått vänja sig vid att taga vara på tiden och grundligt ägna sig åt hushållsgöromål, handarbeten och husslöjd, men erhållit blott nödtorftig boklig lärdom, och utan tvifvel hade hon under den långa förlofningstiden fått själf lägga handen vid den rikliga utstyrsel i linne, duktyg m. m.,

som hon enligt tidens sed medförde i boet och hvars uppackning och ordnande blef hennes första uppgift i det lilla hemmet i Räntmästarehuset. Om huru detta var inrättadt och inredt finnas emellertid inga upplysningar, och det är följaktligen numera svårt, ja omöjligt att afgöra huru mycket eller hvad af det bohag, som ännu hos Linnés ättlingar finnes kvar från hemmen i Uppsala och på Hammarby, kan ha varit med redan i Stockholm. Men den första bosättningen omfattade gifvetvis de enklare och mindre dyrbara möblerna och husgerådssakerna, och man kan ju t. ex. gissa på den vackra men anspråkslösa i blågrått målade skänken och de många faten, kannorna och tallrikarna af tenn, kopparkärlen m. m., som bevaras i professor T. Tullbergs på Linné-minnen så rika hem i Uppsala. Det är också troligt, att bruden från sitt förmögna föräldrahem medförde några af de vackra silfverpjäser, som finnas i behåll, medan den blå och hvita fajansservisen från Marieberg, det vackra ostindiska porslinet m. m. härstamma från senare decennier. I doktorns rum funnos säkerligen flertalet af de porträtt af Olof Rudbeck d. ä. och d. y. samt af de många utländska ryktbara botanister, som enligt en anteckning från 1744 prydde väggarna i hans rum i Uppsala och bland hvilka särskildt de två förstnämnda voro »aftagne så lika, att man tyckte dem fattas endast måhl».

Ett kan man emellertid vara viss om, nämligen att fru Sara Lisa gjorde sitt bästa för att hålla huset i ordning samt putsadt och fint och att herr doktorn, när han kom hem från sjukbesöken i staden eller ronderna i Skeppsholmens baracker, fann den trefnad, han så ofta saknat under ungkarlstiden. Det var något

annat att sitta i eget bo och pröfva på Sara Lisas och Barbros kulinariska rön och påfund än att frekventera de allmänna spiskvarteren och se hur kavaljererna mådde illa, det var lugnare än att umgås med hattarna i det Tessinska palatsets salonger. Nu kunde han vid sitt eget bord bjuda kapten Mårten och andra vänner på Linnæa-te eller hembryggdt öl, och när han var upptagen af praktiken eller författande, var Sara Lisa verksam i sitt departement eller roade sig med att med väninnor från Falutiden eller nya bekanta i det lilla förmaket spela pock eller trisett*), hvilket senare längre fram i tiden blef hennes favoritspel. Då kunde det väl också hända att Gustaf Gottfried Reuterholm, som sedan ett par år var Stockholmsbo och tjänstgjorde som auskultant i Bergskollegium, infann sig för att se hur hans forna flamma hade det, och när sedan doktorn hade slutat sina göromål, kan man tänka sig, att det lilla sällskapet, innan mörkret föll på, gjorde en titt ut i staden, promenerade upp till Söders höjder för att njuta af den härliga utsikten eller lät ro sig öfver till Skeppsholmen, där doktorn kanske hade någon illa sjuk att se om eller ville öfvertyga sig att allt gick sin gilla gång på flottans sjukhus. Om doktorn ej var allt för upptagen, hände det väl också att han för att roa sin Sara Lisa köpte biljetter till teatern i Bollhuset eller »Kongliga Swenska Skådeplatsen», hvilken ett par år förut hade öppnats med uppförandet af Carl Gyllenborgs med stort bifall emottagna »Swenska Spratthöken», och där nu gåfvos

*) Af det italienska *Tre setti* (3 sjuor); kortspel på tre man hand, hvari den som har tre sjuor vinner.

lustspel af Holberg, Molière, Corneille o. s. v. till omväxling med svenska komedier af Dalin, Erik Wrangel m. fl. Och när de sedan efter spektaklets slut vandrade hem på den knaggliga och skralt upplysta Österlånggatan och kanske mötte stadsvakten, fick väl Linnæus lugna sin förskräckta fru med att de karska knektarna ej voro farliga för anständigt folk och att deras långa med en tång eller gaffel slutande stafvar blott voro afsedda för rusiga krogkunder och andra bråkmakare, som skulle gripas i nacken och föras i finkan. Proceduren måtte ha varit lika ovanlig som effektiv, ty den väckte äfven resande utlänningars uppmärksamhet *), men den hade gammal häfd såsom föreskrifven i en k. instruktion af den 19 november 1667, däri bland annat läses: »Emedhan som wijdh Adelige Gästebuden och andra förnämlige och Solenne samquämen Drängiar och eliest annan lööss canaille sedhan the sigh medh dryck anfylt och öfverlastat hafva, gemenligen then oseedh hafwa pläga, sigh at sammansambla och rotera, görandes på Gatorne Rumor och Oliudh; så skal Wachten strax wara tilstädes, taga sådane olåtiga sällar widh Hufwudet och föra them in i Corps de Guarde til dager blifwer, tå the widare efter förtienst skal afstraffas.»

Förmodligen var det under någon af dessa de första månaderna efter det Linnæus och hans fru sålunda kommit till rätta i hufvudstaden, som de sutto för de porträtt, hvilka utförda af Johan Henrik Scheffel

*) Abbé *Outhier*, som ledsagade Maupertnis på hans färd till Lappland, omtalar den sålunda i sin *Journal d'un voyage au Nord en 1736 et 1737*, Paris 1744, bland de kortfattade meddelandena om uppehållet i Stockholm.

med säkerhet förskrifva sig från år 1739 och enligt sägnen framställa herrskapet i sina bröllopsdräkter. Att Linnæus vände sig till Scheffel med beställningen, kan möjligen ha berott därpå att han hade blifvit bekant med honom hos Triewalds. Gamle Triewald och hans maka hade nämligen liksom Scheffel inflyttat till Stockholm från Tyskland, och med den sammanhållning, hvilken då liksom nu utmärkte den tyska koloniens talrika medlemmar, är det sannolikt, att de kände hvarandra och kanske närmare umgingos. Det kan dock också ha varit den omständigheten att de voro nära grannar, som förde Linnæus och hans maka till den för öfrigt mycket anlitade och högt ansedde mästaren eller konterfejaren, såsom det hette på den tiden, ty Scheffel bodde och hade sin ateljer i Pfeiffska huset vid Prästgatan.*) Det kan förvåna att han slagit sig ner vid denna, en af gamla stadens trängre och mörkare gator, där det nog var ganska klent beställdt med det för måleri önskvärda dagsljuset, men frihetstidens, liksom det karolinska tidehvarfvets, konstnärer hade ej i ateljerhänseende så stora anspråk som våra dagars. Ehrenstrahl verkade ju länge i det efter honom uppkallade, sedermera den bekante källarmästaren Fuhrman tillhöriga huset vid Tyska brunn eller Svartmangatan n:r 20, och af Scheffels kolleger och konkurrenter bodde de tre under kung Fredriks tid mycket uppmärksammade och anlitade k. hofkonterfejaren Georg Schröder, miniatyrmålaren David Richter och porträtt- och historie-

*) Längre fram i tiden tycks Scheffel, som på äldre dagar flyttade till Västerås, hafva bott vid Skeppar Carls gränd, ty år 1755 kom han i tvist med parmmätaren Anders Lind angående naborätten till det vid denna belägna huset nr 22 i kvarteret Orpheus.

målaren Johan David Schwartz likaledes i staden mellan broarna.

De Scheffelska porträtten, hvilka säkerligen fingo en hedersplats bland prydnadsföremålen i de nygiftas hem, äro äfven oafsedt deras konstvärde af stort intresse. Det af den unga frun bekräftar nämligen Gustaf Gottfried Reuterholms ofvan anförda utsago, att hon var »temligen vacker», hvilket i nutida uttryckssätt torde kunna återgifvas med »såg bra ut», och det bestrider det omdöme för barskhet, som af traditionen emellanåt förenats med Sara Lisa Moræas minne, men hvilket, om det verkligen var berättigadt, väl gällde först vid framskridnare år. Det af Linnæus åter, som anses vara ett af de bästa bland de tallösa bilderna af honom, lämnar en god och tillförlitlig föreställning om hans ganska omstridda utseende. I hans egenhändiga anteckningar har han om detta och sitt sätt att vara meddelat: »Linnæus war intet stor, intet liten, mager, brunögd, lätt, hastig, gick fort, gjorde allting prompt, tolte ej sent folk, war sensibel, blef snart rörd, arbetade kontinuerligen och kunde ej spara sig. Han brydde sig litet om exteriören, utan trodde att karlen borde pryda kläderna men ej vice versa», och i en handskrift*), antagligen åtskilligt senare, hvari han säger, att det i *Philosophia Botanica* (Uppsala 1751) införda porträttet är »det likaste», har han tillfogat: »Medelmåttigt lång, snarare låg än hög, tämligen mager, alldeles icke fet med muskulösa lemmar och ansvällda ådror. Stort hufvud, nacken med knölar

*) Äges af professor *T. Tullberg*, som i sitt stora till Linnéjubiléet i Uppsala år 1907 utgifna verk *Linné-porträtt*, meddelat ofvanstående öfversättning af L:s på latin affattade anteckning.

SARA ELISABETH MORÆA.

EFTER ORIGINALMÅLNING AF J. H. SCHEFFEL, PÅ LINNÉS HAMMARBY.

och vid nackbenssömmen en liten insänkning. Ögonen bruna, lifliga, eldiga, genomträngande. Håret i barndomen hvitt, under medelåldern brunt, rakt. Pannan fårad. En låg vårta på högra kinden och en dylik på högra sidan af näsan. Tänderna dåliga, maskätna på grund af från modern ärfd disposition.» — Till jämförelse med dessa beskrifningar, hvilkas tillförlitlighet ju ej kan betviflas, må anföras följande af Christian Fabricius, hvilken åren 1763—64 uppehöll sig i Uppsala och ofta var Linnés gäst där och på Hammarby och hvars sålunda på personliga iakttagelser grundade uttalande*) utan tvifvel är tillförlitligt: »von Linné var tämligen liten och som han gick något böjd, såg han mindre ut än han i själfva verket var. Han var eljest väl byggd, men mager, och när jag lärde känna honom, hade redan den tilltagande åldern fårat hans panna. Hans ansiktsuttryck var öppet, nästan alltid gladt och visade stor likhet med porträttet framför *Species plantarum.***) Hans ögon voro de vackraste, jag någonsin sett. De voro visserligen ganska små, men de ägde mycken glans och något genomträngande, som jag aldrig funnit hos någon annan. Jag erinrar mig väl icke, hvilken färg de hade, men det träffade mig ofta blickar, såsom om han ville genomtränga min själ.»

Ehuru dessa beskrifningar skildra Linnæus' utseende under en senare period, öfverensstämma de dock i så många hänseenden med det af Scheffel målade porträttet, att detta torde få anses vara mycket likt och sålunda skänka en tillförlitlig föreställning om hur

*) *Deutsches Museum.* 1780. B. 1, sid. 433.

**) Härmed menas enligt *Tullberg* säkerligen det kopparstick, som utfördes af *Preisler.*

Linnæus såg ut under sin Stockholmstid. Enligt den främste kännarens af de otaliga Linnéporträtten åsikt är det visserligen kanske något förskönadt*), men konstnären har ej behöft några af de finter eller förbättringar, för hvilken hans liksom de öfriga samtida konterfejarnes konst ej var främmande, för att få fram originalets inre kännetecken, den rika intelligensen och det goda hjärtelaget. Scheffels porträtt utmärkas ju ofta af en viss stelhet och bristande individualisering, väl beroende på hans massproduktion, men äfven därpå att rokokons herrar och damer ofta och särskildt i högtidsstass synas som stöpta i en och samma form. Men i detta fall framträder personligheten trots puder och peruk distinkt och lefvande, och det behöfs ej Linnæa-rankan i handen för att man i den liffulla bilden skall kunna identifiera den unge läkaren och naturforskaren, som efter blott ett års vistelse i Stockholm från en obemärkt ställning hade ryckt fram i främsta ledet bland hufvudstadens mest omtalade och uppmärksammade män.

I slutet af februari 1740 började Linnæus de föreläsningar i mineralogien, som skulle ytterligare öka hans sålunda snabbt vunna berömmelse. Ursprungligen tycks det ha varit hans mening att föreläsa i zoologi, ty i inledningen till första föreläsningen, som hölls den 20 februari, antydde han detta men tillkännagaf äfven det ändrade programmet: »Pan tillstädjer mig nu ej att examinera Djurriket, ty en dehl hafver han gömt i hafvets diup, en dehl commenderat ut till de södre länder öfwer wintren, en dehl giömt i vrår och hohl, en dehl kiört till skogs, en dehl alldeles dödat. Floræ hela

*) *T. Tullberg:* a. a., sid. 25.

liufwa blomsterarmé ligger i winterquarter och sofwer som biörnen; må jag altså wända mig till Plutonis undersåtare, som hwarken blekna för wintrens kiöld äl:r kutra för sommarens wärme». — Såväl ämnet som dess afhandlande väckte lifligt intresse och samlade talrika åhörare, såsom framgår af följande meddelande i ett bref till Tessin den 11 april: »Förliden sommar och (i) höstas läste jag publice Botaniquen, i vinter och ännu continuerar jag i Mineralogien öfver Bergs-Collegii stensamling med 300 åhörare eller så många, som Triewalds rum på Riddarhuset kan knappast emottaga; (jag) hade aldrig förmodat, att hvarken så många af våre landsmän derföre skolat haft lust, eller att jag så, i denna delen, kunnat gjort dem så åstundadt nöje, som de sig märka låta.»

Bland de trehundra åhörarne — en församling, som på den tiden var ovanligt talrik, i det att till och med universitetsprofessorerna blott sällan kunde glädja sig åt liknande uppmärksamhet — är det troligt, att Linnæus återfann många af de stockholmare, hvilka under sin studenttid i Uppsala bevistat hans år 1733 hållna föreläsningar eller kollegium i proberkonsten. Han hade nämligen redan på den tiden, äfvensom under sin vistelse i Falun år 1734, sysslat med denna konst, liksom med andra mineralogiska studier, och var således väl hemma i ämnet, då han nu fullgjorde den föreläsningsskyldighet, som förbunden med detsamma tillkom honom i samband med det här ofvan omnämnda af riksdagen beviljade anslaget. Den tillfredsställelse, han kände öfver föreläsningarnas uppmärksammande, torde emellertid hafva varit blandad med en viss grämelse öfver att ej helt kunna ägna

sig åt naturhistoriska forskningar. I det nyss anförda brefvet till Tessin skrifver han visserligen, att han »lefver mycket nöjdt, väl och rikeliga» i det välstånd, hvari Gud och herr grefven hade satt honom, men efter omtalandet af den mineralogiska framgången på riddarhuset tillägger han: »Att få så använda all min tanka på Historiam naturalem, som fordom, förhindrar mig nog praxis medica, till hvilken Nådige Hr Grefven mig recommenderat, dock har jag fått en tractat färdig, att nu i sommar tryckas i Holland*), och en annan, som snart är fulltryckt i Stockholm**), hvilken skall beprisa min store Mæcenatis namn, då vi tystna. Botaniçes Professionen i Upsala är nu ledig genom Prof. Rudbecks död. På förslaget lärer jag utan allt tvifvel komma; men hvilken af de tre blifver utvald står till lyckan. Ett enda ord af Hr Grefven till Cancelleren Hans Excellence Gr. Gyllenborg vore mäktigt sätta Eder tjenare der till; jag vågar mig detta tillönska, men ej begära, att jag ej må missbruka den nåd mig vederfaren är, eller visa mig i största lycka oförnöjd.»

De nyss nämnda publikationerna voro ingalunda de enda alstren af Linnæus' författarskap under denna tid, ty han riktade Vetenskapsakademiens handlingar med flera rön och smärre afhandlingar, såsom *Anmärckning öfver lapska limet*, beskrifningar öfver den tretåiga hackspetten (*Picus pedibus tridactylis*) och snösparfven, *Anmärkning öfver de diuren, som sägas kåmma neder utur skyarna i Norrige* (fjällemmeln) o. s. v., och han skref uppsatser för almanackorna, såsom *Huru siöfarande*

*) Förmodligen den tillsammans med *A. van Royen* år 1738 utarbetade *Floræ Leydensis prodromus*, som utkom i Leyden 1740.

**) Den Tessin tillägnade 2:dra uppl. af *Systema naturæ*.

böra wachta sin hälsa (1741) och *Högstnyttige huscurer för frossan* (1742). Men dessa uppsatser vittna genom sin ringa omfattning, om hur föga tid han kunde ägna åt den verksamhet, som intresserade honom mest, och fastän han i brefvet till Tessin förklarade sig vara nöjd, finnas uppgifter och anteckningar bevarade att så i själfva verket ej var fallet. Om ej med motvilja, så dock af tvång, eller till följd af ekonomiska skäl hade han ju ägnat sig åt läkarens kall, och fastän detta, oafsedt glädjen att kunna vara lidande medmänniskor till hjälp, skänkte honom ej blott inkomster och oberoende utan äfven många möjligheter att tillgodose hans forskningslust, längtade han efter att få helt och hållet följa denna och främst af allt att verka i botanikens tjänst. »Tantus amor flórum», det valspråk, som varit hans ungdoms- och studieårs rättesnöre, hade ej förlorat något af sin fängslande innebörd, och den genom Rudbecks frånfälle yppade utsikten att möjligen blifva professor i Uppsala gaf den gamla kärleken ny näring. De månader, som nu följde, skulle emellertid medföra mycken ovisshet, många intriger, åtskilligt med akademiskt bråk och flera besvikningar af de först hysta förhoppningarna, innan dessa förverkligades, och det fordrades helt visst Linnæus' förtröstansfulla syn på lifvet för att han ej skulle fälla modet.

Det var den 23 mars 1740 som Rudbeck afled, och redan den 28 april insände Linnæus sin af merituppgifter ledsagade ansökan till den lediga professuren. Såsom medsökande anmälde sig adjunkten Nils Rosén (sedermera von Rosenstein) och medicine doktorn Johan Gottschalk Wallerius, af hvilka den förstnämnde, som i nio år hade vikarierat för Rudbeck och gjort sig

känd såsom mycket framstående läkare, var den farligaste medtäflaren. Han erhöll också af det akademiska konsistoriet första förslagsrummet, Linnæus det andra och Wallerius det tredje, och det vägde några veckor mellan de bägge förstnämnda, allrahelst Tessin ej uraktlåtit att efterkomma Linnæus' här ofvan omtalade begäran utan varmt förordat honom hos kanslern. Denne uttalade sig också i en skrifvelse till k. maj:t den 24 maj mycket fördelaktigt om Linnæus, men kunde ej heller underlåta att framhålla Roséns förtjänster samt öfverlämnade afgörandet åt k. maj:t. Resultatet blef att den sistnämnde den 10 juli utnämndes, och härmed var ju saken afgjord. I en föregående skrifvelse hade emellertid kanslern, med anförande af att professor Roberg, innehafvaren af den andra af medicinska fakultetens två professurer, på grund af sin höga ålder snart kunde väntas taga afsked, framhållit, att, om Rosén, som rätt vore, finge Rudbecks professur, borde Linnæus blifva Robergs efterträdare, ock kunde sedan ett byte ske mellan de två nya professorerna. Detta mycket förståndiga förslag, hvarigenom Rosén skulle blifva professor i praktisk medicin och Linnæus i botanik eller hvardera komma på sin rätta plats, gick också i fullbordan, men först sedan ofvan antydda långvariga och uppseendeväckande fejd ägt rum. Om dennas förlopp må här under hänvisning till Fries' utförliga och intressanta redogörelse*) blott nämnas, att Robergs professur redan före Roséns utnämning genom kanslerns kraftiga ingripande blifvit ledig och att Linnæus, som till en början var ensam sökande, hade stora utsikter att blifva nämnd. Men ärendets afgörande förhalades,

*) *Linné. Lefnadsteckning.* I. Sid. 287—304.

i konsistoriet voro åsikterna delade om Linnæus borde aflägga disputationsprof eller ej, i slutet af augusti uppträdde Wallerius såsom sökande, mellan kanslern och konsistoriet växlades flera skrifvelser, och ärendet hänsköts till k. maj:t, som beslöt, att Linnæus skulle vara befriad från disputation, men att öfriga sökande, d. v. s. Wallerius och medicine doktor Abraham Bäck, hvilken i december också anmält sig, skulle aflägga sådant prof. Sedan konsistoriet bestämt att detta skulle ske innan utgången af februari 1741, utspelades en ny och mycket liflig akt i det på spännande och sorglustiga episoder rätt rika akademiska skådespelet.

Den 27 februari ventilerades nämligen Wallerius' disputation, *Decades binæ Thesium Medicarum*, och den högtidliga akten artade sig såsom en fullkomlig skandal. Afhandlingen innehöll hufvudsakligen en mängd hätska anmärkningar och angrepp mot Linnæus, hvars namn på de 38 sidorna förekom ej mindre än 60—70 gånger med bifogadt klander, och sedan förste opponenten, medicine studeranden Eberhard Rosén, broder till dekanus, hållit på öfver en timme utan att göra min af att sluta, började de talrikt närvarande studenterna, som väntat sig en mer underhållande prestation, att genom stampningar gifva sin otålighet tillkänna. »Rosén (Nils), hvilken för första gången skulle såsom dekanus upprätthålla ordningen, synes», skrifver Fries, »redan nu hafva blifvit irriterad, och under disputationens fortgång ökades denna hans sinnesstämning allt mera, så att han gång efter annan bröt ut emot både åhörarne och extra opponenterna. Först bland dessa uppträdde professor Beronius, om man i egentlig mening kan benämna honom opponent; snarare visade han sig som

en sträng straffpredikant, som tog författaren i upptuktelse för att han ej 'hade observerat de regler, som Christelig kiärlek och goda seder föreskrifva'. Fåfängt afbröt Rosén, allt mer och mer upphetsad, honom gång efter annan, under förklarande, att allt hvad Beronius anförde vore '*scommata**), ineptier, puerile och en Theologo oanständiga saker' och glömde sig slutligen så, att han gaf Beronius epitetet '*opponens impudentissimus*', hvaröfver en del af studenterna högljudt gåfvo sitt missnöje till känna. Äfven Wallerius, som i början varit lugn, började 'med särdeles förställt manér agera sin sak föga bättre, med stampande, skriande och oskickelige åtbörder'. Studenterna voro ock partiska; somliga ropade '*maxime*', '*recte*', då den ene af dessa kontraparter talade; andra åter '*minime*' och stampade. Beronius åter synes hafva bibehållit ett orubbligt lugn, fortsatte utan att fråga efter att dekanus befallt honom tiga, med att läxa upp författaren samt vände sig därefter till studenterna och höll med 'makalöst eftertryck' till dem ett med citat ur *Orbis eruditi judicium,* eller Linnæus' nedannämnda publikation af den lärda världens uttalanden, späckadt tal, hvari han uppmanade dem att ej låta sig förleda till att om Linnæus hysa några ofördelaktiga tankar, då han tvärtom vore en heder för vårt land. Därjämte omtalades hans sträfsamma, under fattigdom framlefda studentdagar samt hans i allo hedrande vandel och Guds underliga försyn, hvilket tal studenterna tysta och med blottade hufvuden afhörde.»

Härmed var det dock icke slut, ty efter Beronius uppträdde magister Carl Klingenberg, som förklarade

*) Spefulla uttryck, "anstötelige och læderande expressioner".

sig ej vilja opponera på grund af sakkunskap utan såsom Linnæus' vän och hvars anförande och kontroverser med dekanus framkallade »ett fasligt gny och oväsende». Studenterna, som redan förut skockat sig i auditoriets främre del (»i choret»), stego upp på bänkarna, hoppade, stampade och skreko, allt under det att latinska otidigheter flödade. »Jag har aldrig», säger en vid tillfället närvarande, »hördt ett sådant owett på latin; säges ock, att det aldrig wid Acad. Ups. förr passerat så groft.» Slutligen gick det så långt att åtskilliga af åhörarne söndersleto disputationen, hvadan golfvet efter aktens slut var öfversålladt med trasor af densamma. Förbittringen var å ömse sidor stor; »in summa här är en sådan osämja, att ingen kan tro». Det hela hade blifvit en komplett akademisk skandal, till hvilken nästan alla de vid disputationen närvarande voro i större eller mindre grad skyldiga.

Uppträdena medförde också ett efterspel med klagomål, förklaringar och förhör inför konsistorium, skrifvelser med påminnelser och skrapor från kanslern o. s. v., men sedan konsistoriet ändtligen den 2 april upprättat förslag till professuren, hvarvid Linnæus erhöll första rummet, professor Spöring i Åbo, som ej hade sökt och antagligen ej ville hafva platsen, det andra och Wallerius det tredje, samt k. maj:t i enlighet med kanslerns förord den 5 maj utnämnt Linnæus, föranledde spektaklet ej några andra åtgärder än kanslerns varning att något dylikt ej vidare finge förekomma.

Medan allt detta pågick i Uppsala, skötte Linnæus, den indirekta anledningen till bråket, sina göromål som vanligt i Stockholm. Ett extra arbete fick han med anledning af de under striden gjorda angreppen och

yppade försöken att afstänga honom från professuren, ty i slutet af 1740 eller början af 1741 lät han utan att utsätta sitt namn trycka den lilla skriften *Orbis eruditi judicium de Car. Linnæi, M. D. scriptis*, som innehållande ett flertal uttalanden och omdömen af samtidens förnämsta naturforskare i utlandet om hans utgifna skrifter blef ett utmärkt vapen mot hans motståndare. Utan densamma, säger Fries, torde utgången måhända blifvit den, att Uppsala universitet gått miste om äran att bland sina lärare få räkna Carl Linnæus.

Detta hade emellertid kunnat inträffa äfven af andra orsaker, ty oafsedt sin anställning vid flottan och den enskilda praktiken, som Linnæus numera kunde beräkna såsom en betryggande faktor för sin utkomst, hade han gjort sig så känd i Stockholm och i de ledande riksdagskretsarna, att lefvebröd i statens tjänst stod till hans förfogande, äfven om Uppsala skulle försmå honom. Medan befordringsärendet i lärdomsstaden ännu var oafgjordt, väcktes nämligen vid riksdagen (1741) förslag om att han på statens bekostnad skulle i botaniskt-ekonomiskt syfte företaga resor till de södra landskapen, och på riddarhuset ifrågasatte grefve Henning Gyllenborg i samband härmed, huruvida ej »denne uti så ganska nyttige wettenskaper lärde mannen», i stället för att blifva professor i Uppsala, »på långt nyttigare sätt kunde tiena riket medelst ungdomens underwisande och sådana nyttigheters upptäckande här i landet», som med de föreslagna resorna afsetts. Det framhölls vidare, att den lediga professuren (Robergs) »ej är egentligen den, uti hvilken han kunde giöra publico den nyttan, som man af honom med skäl kan förvänta», o. s. v. Följden blef en

hemställan att Manufaktur- och Handels-deputationen måtte åläggas utreda de ekonomiska förutsättningarna för förverkligandet af förslaget, som därefter, sedan friherre Carl Otto Hamilton framhållit, att Linnæus, »om man i des fädernesland ej wille employera honom, på andra orter med sin goda fördel skulle blifva antagen», blef af ridderskapet och adeln bifallet. Den kort därpå följande professorsutnämningen gjorde emellertid att detsamma icke hänsköts till de andra ståndens ompröfning; men med det kanslersbref, som innehållande besked om utnämningen den 23 maj upplästes i konsistoriet i Uppsala, följde en afskrift af kanslerns beslut af den 14 i samma månad att Linnæus i enlighet med Riksens Ständers befallning skulle företaga en resa till Öland och Gottland och med anledning häraf åtnjuta tre månaders tjänstledighet från professuren.

När de akademiska fäderna fingo dessa meddelanden, var Linnæus redan på väg till sommarens arbetsfält. Den 15 maj hade han nämligen afrest från Stockholm, och man kan väl föreställa sig hans glädje att åter få ägna sig åt liknande värf som under ungdomsårens Lapplands- och Dalafärder. Men ännu större glädje kände han öfver att ändtligen stå vid sina önskningars mål, en professur vid det gamla ansedda universitet, där han visserligen såsom student haft att kämpa med fattigdom och bekymmer, men där han också vunnit sina första framgångar och vid hvilket han var fästad med varm tillgifvenhet. Och medan hans vänner i fosterlandet säkerligen ej försummade att lyckönska med anledning af utnämningen, sände han meddelanden om denna till bekanta och gynnare utrikes. »Genom Guds nåd är jag nu befriad från det

eländiga praktikträlandet i Stockholm», skref han sålunda den 19 maj till Sauvages; »jag har erhållit den plats, som jag länge önskat mig; konungen har utnämnt mig till medicine och botanices professor vid Upsala universitet och därigenom återgifvit mig åt botaniken, hvarifrån jag varit biltog under tre år, som jag måst tillbringa bland sjuka i Stockholm. Om lif och hälsa förunnas mig, skall Ni, som jag hoppas, nu få se mig uträtta något i botaniken.» — »Han höll ord», tillägger Fries. »Under mer än ett tredjedels sekel blef Upsala genom Linnæi verksamhet medelpunkten för naturalhistoriens, särskildt botanikens, studium.»

Om Linnæus' verksamhet och hemlif i Stockholm under de tretton månader, eller från april 1740 till maj 1741, som frågan om hans anställning i Uppsala dryftades och afgjordes, finnas blott få och knapphändiga meddelanden bevarade. I hans egenhändiga anteckningar träffas sålunda endast ett par uttalanden, som hufvudsakligen hänföra sig till utsikterna för erhållandet af professuren och till den förestående Ölands- och Gottlandsfärden, och af andra källor är det egentligen endast några anteckningar i ett par almanackor för året 1741, som äro af intresse, i det att de lämna några upplysningar om Linnæus' och hans frus umgänge under den senare delen af deras Stockholmstid.

Den ena af dessa almanackor, hvilka bägge förvaras i universitetsbiblioteket i Uppsala, har med stor sannolikhet tillhört någon medlem af Reuterholmska familjen, antagligen Gustaf Gottfried eller hans näst äldre bror Axel. Jämte uppgifter om några böcker, som tydligen utgjorde ägarens lektyr och äro af in-

tresse såsom upplysande för tidehvarfvets litterära smak — franska memoarer, Le Sage's »Le Diable Boiteux», Cervantes' »Don Quixote» o. s. v. —, innehåller den nämligen förteckningen på medlemmarna af ett sällskap, som starkt påminner om det i Gustaf Gottfrieds dagboksanteckningar figurerande Falukotteriet och hvars ledamöter liksom detta buro namn, hämtade från herdedikten o. s. v. eller helt enkelt voro bildade genom omkastning af släktnamnets stafvelser. Sålunda var Esbjörn Reuterholm *Hermoluret*, hans bror Axel *Celadon* och systrarna Hedvig och Dygdig *Hermione* och *Dorinde*. Linnæus och hans maka voro *Cleon* och *Seminte*, i hvilkas första bokstäfver finnes en antagligen afsiktlig erinring om bärarnas egna initialbokstäfver C. L. och S. E. M. Bland de öfriga medlemmarna må nämnas *Deriton* — assessor Daniel Tilas, sedan 1740 gift med Hedvig Reuterholm, *Ermine* — Elisabeth Rosenstedt, dotter af hofrättsrådet Henrik Rosenstedt, *Coridon* — Charlotte Åkerhielm, gift med kornetten Jacob Anrep — *Iphicrate*, *Dorimene* — Cajsa Boije, *Tullie* — Anna Gyllenborg, *Casebido* — Carl Niclas Broström, *Galathée* — Anna Elisabeth Gerner, *Celinde* — Carl Leijonskiöld, *Zenocrate* — Gabriel Lilliehöök af Fårdala samt ytterligare ett tiotal unga damer och kavaljerer i familjerna Gerner, Meijerhelm, Ehrenstam, Lagerhielm, Aminoff, Adler m. fl.

Fries, som antagligen först uppmärksammat förteckningen, har framkastat en förmodan*), att densamma skulle hänföra sig till något ordenssällskap, hvars medlemmar buro herde- och herdinnenamn, och detta är ej alls omöjligt. Sådana sammanslutningar, syss-

*) *Linné. Lefnadsteckning.* I; noten sid. 263.

lande med vittra öfningar och allehanda andra förströelser, men äfven med diverse ceremonier och mer eller mindre mystik eller hemlighetsmakeri, voro ju typiska för tidehvarfvet, och medlemmarna af familjen Reuterholm tyckas med alldeles särskildt intresse ha omfattat ordensväsendet. Sålunda voro både Axel och Gustaf Gottfried medlemmar af den några år senare af C. F. von Eckleff, det besynnerliga och från frimureriets ungdomsdagar i Sverige bekanta kanslirådet*), stiftade Tankebyggareorden, där fru Nordenflycht, »herdinnan i Norden», med förkärlek strängade sin lyra, och hos deras brorson Gustaf Adolf, den mot århundradets slut sorgligt ryktbare excellensen, öfvergick ju ordensintresset till ett farligt och vidrigt vurmeri. Det är emellertid troligt, att den Reuterholmska sällskapskretsen i början af 1740-talet ej samlades under några ordensformer utan helt enkelt var en sammanslutning af samma art som Falukotteriet i Gustaf Gottfrieds dagbok. Man har ju litet svårt att tänka sig sådana män som Linnæus, Tilas och Johan Ihre, den sedermera så berömde språkforskaren, hvilken förmodligen på grund af sitt gifte med en af fröknarna Gerner var med i sällskapet, deltaga i mystiska eller blott ceremoniösa ordensförhandlingar, medan de däremot nog gärna voro med om dans och andra sällskapsnöjen, såsom ett välbehöfligt afbrott i deras trägna arbete.

*) Om honom läses i *E. Schröderheims Skrifter till Gustaf III:s historia*, 2:dra uppl. Sthlm, 1892, Sid. 79: "En besynnerlig man: samlade taflor, utan att känna deras merit, böcker utan att veta deras innehåll, gaf sig en air af förmögenhet och dog insolvable, var magnifik och osnygg, talte aldrig annat än frimureri, och lefde de sista åren uti yttersta crapule."

Den andra af de ofvannämnda almanackorna har tillhört Linnæus själf och innehåller för de första månaderna år 1741 några anteckningar, som äro af intresse därför att de skänka en inblick i hur han tillbragte sina lediga stunder, då han var hvad man kallar gräsänkling. Hans maka vistades nämligen af en glädjande anledning, som strax skall omtalas, vid ifrågavarande tid hos sina föräldrar i Falun. Det gick emellertid ingen nöd på den öfvergifne maken. Den 6 januari var han på middag hos bankofiskalen Göran Adolf Rutensköld, en af hans goda vänner på riddarhuset, med hvilken han blifvit närmare bekant antagligen på grund af gemensamma naturhistoriska intressen. Särskildt tycks bankofiskalen, som för öfrigt med tiden blef hofrättsråd och lagman, ha varit road af ornitologien, ty år 1744 författade han för Vetenskapsakademiens handlingar en beskrifning öfver rackelhanarna. — Aftonen samma dag tillbragte Linnæus hos Triewald, den 10 var han på middag hos riksrådet Cronstedt, den 11 hos doktor Leetström, och den 14 hos hofapotekaren Ziervogel, och där kan man antaga, att han hade särskildt trefligt. Apotekaren, som var gift med en dotter till lifmedikus Ribe och en förmögen man, förde nämligen ett gästfritt hus och ägde synnerligen stora och värdefulla zoologiska samlingar.*) Den 15 fortsatte doktorn sin middagsrond hos sekreteraren Forsling och den 23 hos »Kiärman», hvarmed han antagligen menar Gustaf Kierman, den här ofvan omnämnde, sedermera så ryktbare Stockholmsborgmästaren, som nu stod vid början af sin till sist så olyck-

*) Dessa ärfdes sedermera af hans son Fredrik Ziervogel och skänktes af honom till Vetenskaps-societeten i Uppsala.

ligt slutande politiska bana och med hvilken han blifvit bekant i hattarnas läger hos Tessin. Den 27 och 28 januari gästade han ånyo Cronstedt och Ziervogel, och då kan man tänka sig, att riksrådets påfund och apotekarens samlingar fingo träda i bakgrunden för de intressanta saker, Linnæus själf hade att meddela, eller den ofvan antydda glädjande tilldragelsen, d. v. s. fru Sara Lisas lyckliga nedkomst den 20 januari kl. 7 på morgonen med en välskapad son. Underrättelsen tycks ha kommit den lycklige fadern tillhanda först den 26 — så många dagar tog posten på den tiden mellan Falun och Stockholm —, och samma dag skyndade han sig att gifva sin glädje och tacksamhet uttryck i följande svarsbref:*)

Min Aldrakiäraste Mor och hustru.

Så otroligt jag wäntade på posten, så rörd blef jag af des tidning då jag fick det jag wäntade, nemligen den hugneliga underrättelsen at den Nådige Guden täckts höra min bön, och Min kiäraste hustru förlossat utur ett så swårt och farligt äfwentyr. Hwarföre jag med den hembär inför den Store Guden all den wördsamma taksäjelse en meniska kan åstadkomma.

Ehuru hårt det går mig till hiertat, att ditt arbete, Min kiäraste Mor, warit så mycket swårt, kysser jag doch den högstes Nådiga hand, som ej warit swårare, som förundt mig dock äga dig wid lifwet, som wälsignat oss med en wälskapad och utan lyte född son; Den Nådige bönfaller jag, han täcktes förläna dig krafter och hälsan igen, och låta wår son ock lefwa till glädie och nöje här i werlden, så är dock all denna swårighet oss bägge en winst.

Hoppas ock att Min wän mig förlåter, som måste bekiänna mig wara skyldig till all din wånda, fast ej af onska. Då qwinnan föder barn hafwer hon sorg och smärta, ty hennes tijd är kommen, men när det är förbij, hoppas jag du förgiäter din smärta och glädies att en meniska är född i werlden.

*) Äges af prof. *T. Tullberg.*

Det giör mig hiärteligen ont att Min k. hustru så dyrt måst kiöpa det ärbara Modersnamnet; jag hade önskat kunna bära hälfften med dig, men har ej kunnat; lät dig dock nöja med Guds nåd.

Min wän kan wähl tänka hwad merit och obligation du har hoos mig, som för mig så mycket utstådt, och des utom gifwit mig ett så stort frodigt och wähls kapat barn, och det mehr är en son, N B en Carl. Gud gifwe jag på något sät för dig kunne beskrifwa min fägnad.

För Gud skull och all kiärlek låt mig hwar postdag wetta genom Bror Johannes huru Min k. Mor och Min son mår. Lät ingen postdag gå förbij, du kan tänka hur jag wäntar och längtar däröfwer om jag ej får det wetta.

Woro det mig möjligt på något sätt, kan Min Mor wähl tänka jag reste straxt at få se min son och min egen sons mor; kan jag intet för, skall jag säkert afhämta dig, då Gud hielper att jag får dig neder.

Jag har låtit notificera din barnsäng till Riksrådinnan, Rutenschiölds, Kopparslagarens, Ziervogels etc. hwilka alla fägna sig der öfwer högeligen, önska k. Mors restitution och dig mycken hälsning tillsända.

K. Mor achta dig nu för alterationer och kall lufft, att du ej skadas af någon försummelse.

Förb:r Min kiäraste hustrus trognaste man

Stockholm 1740. Jan. 26. Carl Linnæus.

Hälsa min Carl Iilla.

De i skrifvelsen namngifna vännerna, som omedelbart fingo del af den hugnesamma nyheten, äro lätta att identifiera, och »riksrådinnan» var säkerligen grefvinnan Cronstedt, medan med »kopparslagarens» tydligen menas Mårten Triewalds föräldrar. Gamle Triewald var visserligen till yrket egentligen smed och hofslagare, men Linnæus, som hade så väl reda på skillnaderna mellan olika djur och växter, var emellanåt ej så noga med mänskliga titlar, och i dessa klang- och jubeldagar

tyckte han väl att kopparslagare och hofslagare var ungefär detsamma.

Af brefvet framgår, att den nyfödde skulle heta Carl, och denna faderns önskan tillmötesgicks raskt, ty dopet ägde enligt tidens sed rum redan två dagar efter gossens ankomst till världen, såsom synes af följande anteckning i Falu kyrkas dopbok:*)

1741 Jan. 23 Christnades Herr Doctor Linnæi barn och nämndes *Carl.*

Manfolks Faddrar voro:

Herr Doct. och Assessoren Joh. Moræus.
Herr Rådman Daniel Moræus.
Herr Johan Moræus.

Fruentimmers Faddrar:

Herr Doct. och Assess. Moræi K. Fru.
Sahl. Rådm. Hans Israelssons Enka H:u Sara, samt
Jungfru Anna Christina Moræa.

Vittnena voro således den unga moderns föräldrar, farbror, bror och syster samt mormor, eller gumman på Korsnäs, hvilken G. G. Reuterholm i sin dagbok kallade »en gammal god käring».

I samband med denna födelsehistoria må påpekas, att en af Linnés biografer, medicinalrådet Sven Hedin i sitt bekanta och i flera hänseenden värdefulla, men emellanåt ej fullt tillförlitliga arbete »Minne af von Linné, Fader och son» säkerligen lämnat en oriktig framställning om förhållandena under den första tiden af Linnæus' äktenskap. Han skrifver nämligen: »Carl von Linné den yngre föddes i Fahlun den 20 januari 1741. Nästan hela den tid, som Linnæus saknade det egna hem och de beqvämligheter, hvilka en knapp

*) Enligt benäget meddelande af kyrkoherden i Falun, kontraktsprosten *G. Eklund.*

inkomst af en liten syssla och en inskränktare läkarepraktik nekade, förblef hans älskade maka i sin faders assessor Moræi hus och hade den glädjen att där gifva dagen åt sin förstfödde son och att se honom fostras och trifvas. Större var likväl den glädje, då hon vid sin älskade mans utnämnande till professors-sysslan i Uppsala fick inträda i sin egen boning och i ordets hela vidd vara lycklig moder och husmoder.» — Häraf får man ju nästan den föreställningen, att Linnæus och hans unga fru under det första året af deras äktenskap skulle ha lefvat så godt som skilda eller att den sistnämnda blott någon kortare tid uppehållit sig i hufvudstaden. Att så ingalunda var fallet, torde framgå af de ofvan lämnade meddelandena om Linnæus' visst icke inskränkta praktik och goda inkomster, af uppgifterna om herrskapets umgänge o. s. v., och det sannolika är, att fru Sara Lisa, oafsedt kortare besök i föräldrahemmet, blott vistades i detta under de närmaste veckorna, eller kanske ett par månader före sin nedkomst och med anledning af denna. Troligt är också, att hon ganska snart efter det hon åter kommit på fötter, i enlighet med Linnæus' i brefvet uttalade afsikt, jämte sin lilla gosse afhämtades i Falun samt därefter tillbragte vårmånaderna 1741 i Stockholm. Däremot är det högst sannolikt, att hon med barnet under sommaren, då Linnæus utförde resan till Öland och Gottland, uppehöll sig hos föräldrarna samt återvände till hufvudstaden i god tid för att hjälpa till med bestyren för flyttningen till Uppsala.

När Linnæus den 15 maj eller själfva pingstdagen på förmiddagen bröt upp från Stockholm för att enligt Riksens höglofliga ständers förordnande på öarna i

Östersjön »se efter gräs och växter, som till färgerier äro tjänlige, undersöka ler- och jordarter, som till hel- och halfporsliner, tobakspipor etc. kunde brukas, eftersöka medicinalväxter» o. s. v., ledsagades han liksom under Dalafärden af några unga män, hvilka skulle vara honom behjälpliga vid undersökningarna. De voro notarien i Bergskollegium Per Adlerhielm, auskultanten i samma kollegium, Linnæus' svåger Johan Moræus, brukspatron H. J. Gahn, medicine studerandena G. Dubois och S. Wendt samt Fredrik Ziervogel, hofapotekarens son, hvilken efter faderns snart timade död också blef hofapotekare, men först längre fram öfvertog hans apotek. Sällskapet anträdde färden i den behagligaste vårtiden, skrifver expeditionens ledare, som var särskildt belåten, därför att han genom reseuppdraget undgick att såsom amiralitetsläkare vara med på flottan under det förestående kriget med Ryssland. »Solen sken klar och luften var något kulen. Våren, som ej bör mätas efter kalendarium utan efter klimatet och värmen, var så vida kommen, att lönnen utslagit sina blommor men ej blad; att björken nyligen utspruckit och blommade som bäst; alens stiplar voro nyligen utbrustna och granen hade på sina yttersta kvistar små röda smultronlika knoppar, som voro de hanblommor, men ännu ej mjöliga; lind, ek och asp stodo ännu sofvande i sin vinterdvala. Blommor voro inga andra än Draba prima, Caltha, Glechoma, Leontodon, Hepatica, Anemone secunda, Oxalis, Adoxa, Salices. Ibland fåglarna hade göken nyss begynt gucka och ladusvalan såg man i dag den första.» *) —

*) *Carl Linnæi Öländska och Gothländska resa.* Stockh. o. Uppsala. 1745.

Så följa dag för dag anteckningar och meddelanden, vittnande om Linnæus' vakna blick för naturens skönhet och rikedom på glädjeämnen, snart omväxlande med intressanta forskningsresultat och mångsidiga upplysningar inom det ofvan angifna programmet, och den 29 augusti var han efter väl förrättadt värf åter i Stockholm. Resan hade gått väl, men ej varit fri från äfventyr och faror, ty »på Öland i Alungrufvan hade Linnæus så när mistat sitt ben, wid Blåkulla war han i sjönöd, och på öfwerfarten från Gottland i stor lifsfara under en stickande storm». — Blåkulla var Blåjungfrun, den lilla i Kalmarsund belägna ön, som »käringar och sagor dedicerat åt Pluto, men ej åt Neptun, fastän den senare tycktes taga henne mer i protektion ifrån öknamn; de säga allmänt, att alla trollpackor hit skola resa (sannerligen en rätt besvärlig resa) hvar skärtorsdag; men den, som en gång varit här på orten, lärer aldrig mer resa hit, och nog finnes orsaken till fabeln: ty om någon ort i världen ser hiskelig ut, är visserligen denna en af de grymmaste».

De få veckorna efter återkomsten till Stockholm och till den 6 oktober, då Linnæus enligt anteckning i den ofvannämnda almanackan »flöttade till Upsala», voro säkerligen upptagna af träget arbete för att få allt i ordning med anledning af den förestående förändringen: tjänstegöromålen vid amiralitetet, antagligen nu väsentligt ökade genom de många sårade i kriget, afslutandet af den enskilda praktiken, sammankomster i Vetenskapsakademien, afskedsbesök hos gynnare och vänner o. s. v. Man kan också föreställa sig, att Linnæus höjde en suck af lättnad, när allt var öfver och han ändtligen med de sina fick säga hufvudstaden

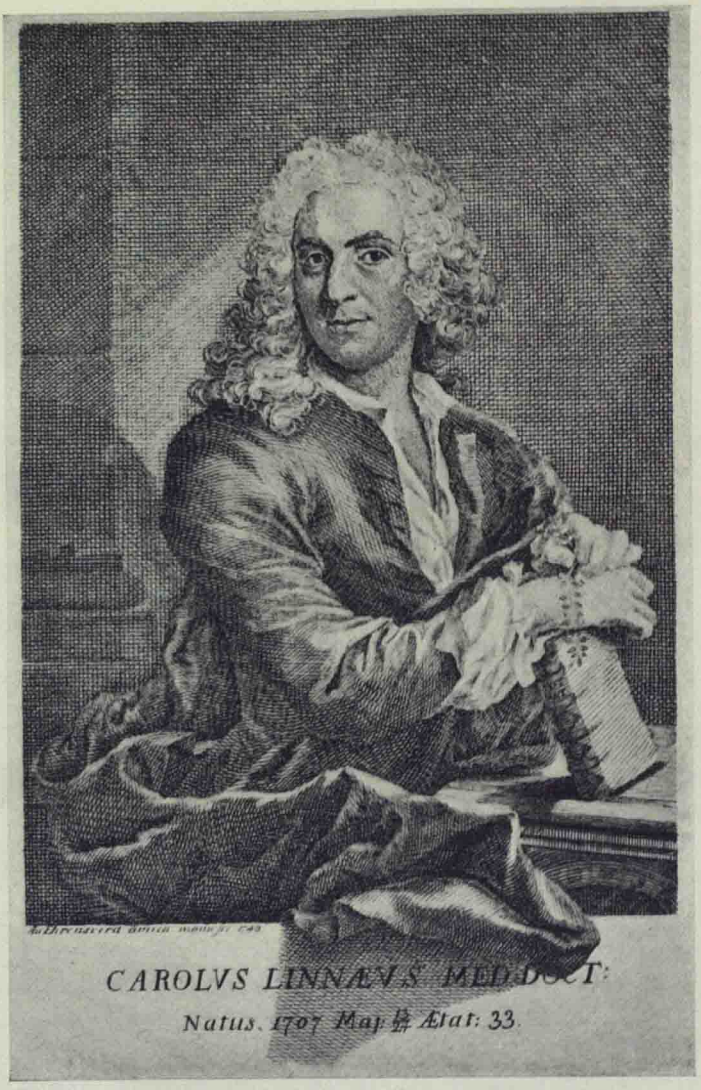

EFTER KOPPARSTICK AF A. EHRENSVÄRD ÅR 1740, I K. BIBLIOTEKET.

farväl. Den förändring i hans yttre förhållanden och den verksamhet, som nu förestodo, hade ju varit länge hägrande önskemål, men detta hindrade ej att det kanske blandade sig något vemod eller saknad i afskedet, liksom äfven en känsla af tacksamhet. Trots bekymren och svårigheterna under den första tiden och det mödosamma arbetet under den följande, som ej egentligen föll inom de fack, för och åt hvilka han visste sig äga särskild kallelse och hoppats få ägna sitt lif, hade ju de tre åren i Stockholm varit rika på framgång och lycka. Från en obemärkt ställning hade Linnæus snart nog vunnit anseende och erkännande, han hade förvärfvat många vänner, och nu då han lämnade Stockholm, medförde han vidgadt vetande och erfarenheter, som skulle bli honom till stort gagn under den långa professorstiden i Uppsala och väsentligt bidraga till hans framskjutna och högt ansedda ställning inom de medicinska vetenskaperna. Det finns nämligen intet tvifvel om, att den omfattande praktiken i hufvudstaden eller »praktikträlandet», såsom han skref i brefvet till Sauvages, bildade grundvalen, ja jämte hans stora och ovanliga beläsenhet skänkte så godt som hela materialet till de föreläsningar om dieten eller i allmän hälsolära, som han med vissa mellanrum upprepade gånger höll under sin professorstid. I Uppsala idkade han nämligen ej någon verksamhet som praktiserande läkare, och fastän han naturligtvis följde med vetenskapens utveckling i de medicinska skrifter, som kommo universitetsbiblioteket eller honom personligen tillhanda, är det uppenbart, att de nämnda föreläsningarna i mycket voro grundade dels på studieårens i Lund, Uppsala och särskildt i Holland rön och lär-

domar, dels på de egna iakttagelserna och erfarenheterna under Stockholmstiden.

Såväl i hans *Lachesis naturalis* som i kollegieanteckningarna efter föreläsningarna om dieten*) förekomma också några direkta uppgifter eller antydningar härom. I sina utförliga och märkliga uttalanden om brännvinet skrifver han sålunda bland annat: »Jag, såsom *medicus*, wil ej serdeles inlåta mig hwarken i theologiska sedoläran eller politiska hushållningen men allenast til slut nämna, hwad jag själf erfarit. Jag såg, då jag wid kongl. amiralitetet war *medicus*, at den tiden, brännwinet war förbudet, blefwo båtsmännerne ej halfparten så mycket sjuke under wistandet på warfwet ej heller för excesser till en tiondedel så mycket straffade; hwilket jag äfwen hörde och märkte wid de andra regementena. Wi böra bedja den Högste, at wi få behålla wårt ringa wett och ingalunda sjelfwa af flättja giöra oss til oförnuftiga djur, då wi likare warda den ondes beläte än Guds.» — Någon gång anför han namngifna personer såsom exempel på sina satser eller lärdomar. Så i afdelningen *Juventus facit vires senectuti* (ungdomen ger ålderdomen krafter), då han på tal om fetma och efter att ha erinrat om hur egypterna »tycka mycket om frodiga och wackra qwinfolk, hwarföre de hålla dem stilla i warma kläder, smörja dem med olja och föra dem i badstufwa, hwaraf de bli feta», återupplifvar minnet af Sophia Elisabeth Brenner, den ryktbara skaldinnan: »I Stockholm war en fru så korpulent, at hon måste sittja på 2 stolar, om hela *logica* skulle bli understödd.» Det vill

*) Utgifna af *A. O. Lindfors*, Uppsala 1907. Se noten här ofvan sid. 31.

häraf synas som om den värda frun var lika kompakt som hennes diktning; men hon var ingalunda ensam om den kroppsliga välmågan, ty i en annan afskrift finnes antecknadt, att en lika fet dam var Magdalena Rudbeck, en af den store Olofs sondöttrar.

Men äfven då Stockholm ej direkt nämnes, är det mycket antagligt, att många af de i föreläsningarna omtalade intrycken och iakttagelserna voro förvärfvade där, och särskildt torde detta vara fallet beträffande de uttalanden, i hvilka Linnæus gisslar sin tids lyx och fåfänga och som ofta af synnerligen roande innebörd mottogos med jubel af föreläsarens talrika åhörare. Som exempel härpå må anföras ett par betraktelser om klädedräkten, hvilka uppenbarligen äro grundade på studier i en storstad, som ju Stockholm var äfven på Linnæus' tid, åtminstone i jämförelse med Uppsala. Han uppehåller sig bland annat vid hufvudbonaderna, i afseende på hvilka hans samtida tyckas ha varit ungefär lika kollriga som våra dagars människor. Hattarna voro nämligen af oräkneligt många slag och brukades mest för prydnads skull; men detta gäller ej endast fruntimren, ty han tillägger: »Hatten bruka wi att betäcka hufwudet med, men en sprätthök bär honom under armen, och mjället (pudret i peruken) ryker om hufwudet på gatan. Wore wäl at på slutet ej blefwe i modet at taga af sig böxorna och bära under armen.» — Med skärpa yttrar han sig om damernas urringade klädningar eller sätt att uppträda barhalsade: »Utom Europa får man aldrig se hela ansichtet bart på fruntimmer, men här hos oss är ej ansichtet stort nog, utan att de blotta sig ned till *Scrobiculum cordis* (hjärtgropen), och hafwa således

halfwa kroppen till ansichte, som både är stygt och skadeligt för retelse att förleda manfolken med. Sådana mademoiseller jämra sig wid den minsta pust wäder i husen, men i kyrkan eller eljest ute, der de wilja wisa sina sköldemärken, kunna de sitta med bara bröstet och det med godt tolemod; och at dess bättre leda dit manfolks ögon, hänga de gullkedjor, perleband och diamantkors på bröstet och om halsen.»

Mot öfverflöd och fråssande i mat och dryck serverar Linnæus likaledes beska anmärkningar, tydligen grundade på iakttagelser från hans praktik, och med njutningsmedlen går han strängt till rätta. Det är af stort intresse att finna, hur flera frågor och angelägenheter, som i vår tid stå på dagordningen, ej minst i Stockholm, dryftades och voro föremål för hans uppmärksamhet. I anteckningarna efter hans föreläsningar om dieten träffas sålunda mer eller mindre utförliga skildringar af och uttalanden om missbruket af rusdrycker, kaffe, tobak o. s. v., ofta präglade af hans sällsporda förmåga att afhandla ämnet från vidt skilda sidor och gifva sina åsikter en ofta originell och roande form. I sin vidräkning med kaffemissbruket anför han således en mängd af dess olägenheter och hälsovådliga följder, men lämnar äfven i rättvisans namn några uppgifter om kaffets nytta. Huruvida dessa hålla streck inför nutida erfarenheter må lämnas därhän; men de äro i alla händelser af intresse såsom upplysande för hvad man tänkte om kaffet på den tiden, då den nu så oumbärliga drycken ännu var jämförelsevis ny i vårt land och hufvudsakligen spridd blott bland de burgnare samhällsklasserna. »Coffe är godt», sade han, »1) för dem, som finna sig illa disponerade

efter starka drycker, dagen förut intagne; 2) för dem, som äro däste af en stark middagsmåltid; 3) för dem som hafwa god föda men intet arbete, hwaraf de eljest blifwa tunge i kroppen, ty det giör en munter och en sömnig hjärna wakande; 4) för dem, som plågas af migraine eller wärk i halfwa hufwudet, hwilken på wissa tider igenkommer; 5) för dem som plågas af matkar; 6) för fruentimmer, som intet hafwa sin ordinarie räkning; 7) för dem som äro för mycket fete och corpulente och åstunda att blifwa magre; 8) uti ett slags colique, som kallas cardialgie eller dalkarlarnes 'bäler', är ett par tassar coffe utan socker hastigt druckne offta ett prompt medicament.»

Ett ämne, som Linnæus gärna uppehöll sig vid och som han ju till följd af sin praktik hade särskild anledning att syssla med, var de erotiska och sexuella förhållandena. I föreläsningarna om dieten träffas således under rubrikerna »Venus — Kärlek» och »Conjugium -- Giftermål» rätt vidlyftiga uttalanden eller betraktelser, som äga stort intresse såsom tidsbilder, men emellanåt äro affattade på ett så tydligt språk, att de ej lämpa sig för återgifvande. Själf hade föreläsaren en känsla af ämnets ömtålighet, ty han inledde sina meddelanden om kärleken med ett påpekande af att »denna materia är en af de förtretligaste att publice tala om, ej för argumentets utan för åhörarnes skuld, ty för dem som ha capricer från ungdomen, förekommer det något sällsamt, men man bör höra på denna saken med förnuft». — Till detta vädjade han särskildt i afseende på äktenskapet, hvarpå det mestadels berodde »om det går en människa wäl eller illa». Han framhöll därföre att det var nödvändigt att både

physice och *moraliter* gifta sig väl och lämnade några mycket förståndiga råd, hvilka han sammanfattade sålunda: »När man gifter sig bör man ta 3 ting i ögnamärke, hans och hennes *dona* 1) *naturæ*, 2) *educationis* et 3) *fortunæ*. *Dona naturæ* äro 3 slag a) *sanitatis*, b) *ætatis*, c) *pulchritudinis* (hälsa, ålder, skönhet). *Dona educationis* äro *vel animæ vel status* (själens och ståndets), *dona fortunæ* a) *divitiæ*, b) *prosapiæ* (rikedom och släkt).» — Ur de af stor människokännedom och lefnadsvishet kännetecknade förklaringarna öfver eller närmare utredningarna af dessa giftermålsfaktorer må följande anföras: »*Dona educationis* bestå uti sinnelag, konster och manér. a) *Dona animi*: den är lycklig, som får en flicka, den där har en *animum candidissimum*, det är en, som är kysk och dygdig, som wet att med förnuft umgås med sin man. Äro de af lika sinne, går det wäl. b) *Dona status*, at hon är af lika stånd och heder. Det tar ej lag, om en fröken tar sig en oborstad slyngel, eller en herre tar sin piga. Detta såwäl som slögder, de ha lärt, hör ej til diæten. Bör doch nämnas, at om en literat i synnerhet får en sådan, som ej förstår hushållningen, måste han försumma sina embetssysslor. *Dona fortunæ*. Hit höra a) *divitiæ*. Att gifta sig *par amour* är fuller, som sades, artigt och naturligt nog, men som ordspråket lyder: 'det kostar ett par nötter under eget bord sätta sina fötter'; så måste mannen skaffa sig husgeråd och andra nödwändigheter, hwilket för en, som kommit nyligen till syssla, tycks vara något betänkeligt. Desutan tyckes skola bli galet för en fattig karl, som tar en fattig flicka för skönhet, ty *sine Cerere et Baccho friget Venus* (utan mat och dryck fryser

kärleken). b) *Prosapiæ*. Det är svårt att blygas för sitt swärfolk, när hans eller hennes swärfolk komma till besök.»

Af Linnæus' meddelanden och betraktelser öfver seder och lefnadssätt får man öfverhufvud den uppfattningen, att redan hans samtida svenskar hade hunnit långt ifrån den karolinska enkelheten och strängheten. — »Carl XII:s soldater uppföddes med hård mat, kiöld, arbete; nu på coffehus, weklige» — och eftersom stockholmarne väl då liksom nu föregingo med exempel, var det måhända på dem, som han i första hand tänkte, då han på följande sätt i *Lachesis naturalis* karakteriserade sina landsmän: »*Suecus Simia* (svensken är en apa), ty han äter som Engelsman, dricker som Tysk, kläder sig som Fransman, bygger som Italienare, rökar som Holländare, snusar som Spanior, super brännvin som Ryss.»

VI.

Professorns Stockholmsförbindelser.

MÅNGAHANDA och viktiga göromål väntade i Uppsala den nye professorn, som också, sedan han den 25 oktober hållit sin inträdesföreläsning »Om resor inom fosterlandet» *(De peregrinationibus intra patriam)* och blifvit högtidligen installerad i ämbetet, med rastlös ifver grep sig an med den till professuren hörande undervisningen och en mängd praktiska bestyr. Redan första terminen, då han föreläste om »Sjukdomarnas historia», hade han glädjen att samla talrika åhörare, och sedan han och Rosén med kanslerens bifall i januari 1742 verkställt det förut omnämnda bytet af professurer och han på sin lott fått bland annat botaniken, hvarmed följde prefekturen öfver botaniska trädgården, samt hunnit sätta sig in i förhållandena, ingaf han till konsistoriet »en remonstration om Academiträdgårdens öde» och visade »oumgängligheten af ett *orangerie*, hvaraf blef resolveradt, att Trädgården skulle

ånyo anläggas och ett fullkomligt orangeri upbyggas samt Domus præfecti nedrifvas och åter upbyggas». Öfverintendenten, baron Carl Hårleman lämnade »en präktig dessein till Trädgårdens anläggande, hwilken blifwer utwidgad, genomgrafwen och jämkad; dammar, kwarter och gångar anlagde; det gamle stenhuset, som var upbygdt af Olof Rudbeck, Fadren, utan alt trä med jernposter och jernbjelkar, och hwilket nu liknade ett uglenäste, blef åter adopteradt till wåningsrum för Professorn.»

Allt detta tog rundlig tid i anspråk, men år 1743 var orangeriet färdigt med sina bägge flyglar och trädgården iståndsatt med många utländska växter, och följande år kunde Linnæus skrifva, att han »drifwer Botaniquen härligen och arbetar på nödwändiga böcker, utom hwilka Professionen icke kunde stiga som sig borde, samt inrättar Trädgården efter sitt System». Han var tydligen i sitt esse, ty i en annan anteckning, antagligen från sommaren 1744, heter det: »Nu hade Linnæus anseende, den tjenst hwartill han war född, tillräckeliga pengar, dem han till en del fått med sitt gifte, en kiär Hustru, wackra barn *) och hedersnamn; bodde i ett skönt hus, åht honom af Academien bygdt ganska beqvämligt; och såg Trädgården dagligen nalkas sin fullkomlighet. Hwad mer kunde då en man sig önska, som ägde alt, intill och med ett nöje, som omöjligt kunne upnöra, så länge i hans

*) Hans svärfader, assessor *Moræus* hade den 29 nov. 1742 aflidit, och de vackra barnen voro utom *Carl*, äldste sonen, *Elisabeth Christina*, f. 1743, och *Sara Magdalena*, f. 1744. Sedan tillkommo *Lovisa*, f. 1749, *Sara Christina*, f. 1751, *Johannes*, f. 1754, och *Sofia*, f. 1757. — Sara Magdalena och Johannes afledo i späd ålder.

Sambling funnos så många Stenar, i hans Herbarier och Trägård så många Wäxter, i hans skåp så många upsatte Insecter, och i hans Lådor så många på papper klistrade Fiskar? Alt detta, utom hans eget Bibliotéque gaf honom nog sysselsättning och äfven tidsfördrif.»

Den lycka och trefnad, Linnæus sålunda vunnit, skulle blifva bestående, och under de mer än trettiosex år, som förflöto mellan flyttningen från Stockholm och hans frånfälle, förblef han Uppsala trogen och utvecklade en arbetsflit, med resultat, som äro enastående i vetenskapens historia. Frånsedt de med Ölands- och Gottlandsfärden analoga resorna i Västergötland och Bohuslän 1746 och i Skåne 1749, företog han blott undantagsvis några längre utflykter från lärdomsstaden, såsom till Åkerö i Södermanland för att gästa Tessin och till Leufsta, den framstående entomologen, baron Carl De Geers präktiga herresäte i norra Uppland, men gjorde under årens lopp rätt talrika besök i Stockholm, dit han kallades af mångahanda anledningar och där hans vänner och bekanta till omväxling med de personliga sammanträffandena äfven hade att glädja sig åt många vittnesbörd om hans underbara flit och underhållande förmåga såsom brefskrifvare.

Bland dessa Linnæus' Stockholmsförbindelser under den senare perioden af hans lif intaga, om man utgår från samhällets höjder, de med den kungliga familjens medlemmar främsta rummet. Medan han under sin Stockholmstid, såsom ofvan nämnts, kommit i blott tillfällig eller snart öfvergående beröring med drottning Ulrika Eleonora och säkerligen ej haft att glädja sig åt

någon uppmärksamhet från kung Fredrik utom möjligen i samband med stiftandet af Vetenskapsakademien, som ju erhöll den föga vetenskapligt anlagde monarkens stadfästelse, blef förhållandet annorlunda vis à vis kronprinsparet Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika. Hans bekantskap med dem inleddes vid de första besök, som de aflade i Uppsala, och utvecklades längre fram, särskildt mellan Linnæus och den intelligenta, för allt vetande lifligt intresserade furstinnan, till ett af ömsesidig aktning och beundran kännetecknadt förhållande.

Om de första sammanträffandena meddelar Linnæus år 1744 följande: »Då Hans Kongl. Höghet, Prins Adolph Fredrik (första gången) besöker Academien, och då alla Professorerna presenteras af Cancelleren Gref Gyllenborg, framställas Professorerna Andreas Celsius och Carl Linnæus såsom *Lumina Academiæ*, för sin innom och utom riket bekanta lärdom. Och äfwen samma åhr, då Hennes Kongl. Höghet af Rector och 4 Professorer, ibland hwilka Linnæus war en, feliciteras till sin ankomst hit, blifwer Linnæus ensam antydd, att följa med till Ekholsund, att där få speciel audience hos Hennes Kongl. Höghet.» — Vid nästa besök i början af juni 1746, då det höga paret »regalerade en hop af Professorerna med guldmedailler», fick Linnæus »till tekn af besynnerlig nåd» två stycken sådana och hade äfven nöjet att förevisa botaniska trädgården för prinsessan, såsom framgår af dennas bref den 19 juni till hennes moder, drottning Sophia Dorothea, däri hon bland annat skrifver: »Jag har varit och sett Linnæus' botaniska trädgård, som är högst märkvärdig, ty där finns en samling växter

från alla jordens länder. Där finns en mängd från China, hvaraf flertalet äro giftiga, på så sätt att om man sticker med en nål i ett blad och därpå med samma nål en hund, så faller hunden stendöd på fläcken. Det egendomliga är att i bladet finns en mjölkliknande vätska, som innehåller det skarpa giftet.» *) — För öfrigt hade prinsessan tydligen mycket tråkigt i Uppsala den gången, ty hon tillägger: »Man inbjöd mig äfven att bese Akademien och att vara närvarande vid promoverandet af femtio magistrar, hvilket i sanning var föga roande, ty akten varade från kl. 11 f. m. ända till 4 e. m. Jag tillstår, att jag till slut trodde att jag skulle dö af ledsnad.»

Den uppmärksamhet, kronprinsessan sålunda redan nu visade Linnæus, torde ha berott på hans ryktbarhet i utlandet, men äfven på de meddelanden, hon erhållit af Tessin, hvilken som bekant fungerade såsom ombud för Adolf Fredrik vid hennes förmälning samt nu och åtskilliga år framåt stod i högsta gunst.

Sedan Lovisa Ulrika blifvit drottning och börjat omsätta sina vetenskapliga intressen i hopbringandet af allehanda samlingar, anlitade hon Linnæus att hjälpa till vid deras ordnande äfvensom att utarbeta beskrifningar, och bestyret härmed förde honom ofta till Stockholm och Drottningholm och i nära beröring med drottningen, till bägge parternas nöje och tillfredsställelse. Bägge ha också härom efterlämnat några upplysande meddelanden. Om samarbetets begynnelse, i slutet af juli eller början af augusti 1751, skrifver så-

*) De märkvärdiga växterna torde enligt benäget meddelande af professor *R. Fries* ha tillhört familjerna *Euphorbiaceæ* eller *Apocynaceæ*.

lunda Linnæus: »H. Maj:t Drottningen får nöje för naturkunnigheten och skaffar sig de ståtligaste samlingar af Conchylier och Insecter ifrån Indien, så att de täflade med de största i världen. Linnæus får befallning att komma dit till Drottningholm att beskrifva allt detta, och nödgas sålunda att genombryta en wettenskap om Conchylierne, där aldrig någon banat redig wäg; så att ock han skulle gå denna wäg, som han aldrig tänkt sig. Han fick då det nöjet dagligen conversera med en så stor och dråpelig Drottning samt en så mild konung. Han måste blifwa Hofman, han som aldrig det ärnat.» — Drottningen å sin sida skildrade hans besök och den gemensamma verksamheten och trefnaden i ett bref den 6 augusti till sin moder: *) »Jag finner mig mycket väl här och njuter af det allra största lugn. Jag bemödar mig om att hafva angenäma och nyttiga sysselsättningar, och bland andra taga de med medaljerna tiden mest i anspråk. Jag har vidare varit i tillfälle att i Holland inköpa två mycket vackra naturalie-kabinett, af hvilka det ena tillhört en man vid namn Skot, det andra Thenkaten. **) Samlingen af fjärilar och andra insekter från Indien är utomordentligt vacker och snäcksamlingen mycket fullständig. Jag roar mig med att ordna dem tillsammans med en professor från Uppsala, som är en

*) Liksom det följande affattadt på franska och efter originalet i Riksarkivet publiceradt af *F. Arnheim* i *Luise Ulrike die Schwester Friedrichs des Grossen. Ungedruckte Briefe. T. 1.* Berlin 1809.

**) Hvem Skot var är ej bekant, men »Thenkaten» var antagligen den kände holländske samlaren *Lambert ten Kate*, f. 1674, d. 1731.

stor kännare och vetenskapsman. Det är en mycket underhållande (amusant) man, som har hela världens kvickhet utan att äga dess sätt och som på grund af dessa två skäl roar mig öfvermåttan. Om kvällarna är han ålagd att promenera med konungen, och det går ej en dag utan han hittar på något sätt att hålla alla vid godt humör.»

Äfven i ett bref den 5 september 1752, hvari Lovisa Ulrika bland annat omtalar ett Linnæus' besök på Drottningholm, hvarom han själf i sina anteckningar ej lämnat något meddelande, uttalar hon sig på ungefär samma sätt: »Vi ha under hela veckan haft förfärliga stormar, som beröfvat mig nöjet att promenera. Jag har därför tillbragt tiden med att låta ordna mitt insektskabinett, och Linnæus, professor från Uppsala, är den som haft utförandet om hand. Han är mycket underhållande och han har mycket snille, men man får ha öfverseende med hans sätt, som är litet bondaktigt. *) — Jag ämnar låta gravera bilder af hela samlingen, såväl insekter som snäckor, koraller, petrifikater, mineral- och marmorsorter, som är högst betydande och kanske ett af de största kabinetten i Europa. Det är en mycket roande sysselsättning att examinera de otaliga varieteter, som finnas i naturen och som alla hafva sin nytta.»

Lovisa Ulrika hade tydligen funnit Linnæus vara ungefär lika »dråplig» som han henne, fastän i annan bemärkelse, men det är ej godt att säga hvad hon egentligen menade med hans »manières rustres».

---

*) "C'est un homme fort amusant et de beaucoup d'esprit, mais il faut lui passer ses manières, qui sont un peu rustres."

Enligt den ordagranna öfversättningen skulle han ha uppfört sig bond- eller tölpaktigt, men fastän han ej var någon världsman i detta ords vanliga betydelse, är detta högst osannolikt. Förmodligen syftade drottningen blott därpå, att han med sin impulsiva natur, sin fritalighet och obekantskap med etiketten ej fann sig riktigt tillrätta med denna, utan tillät sig en del friheter, hvilka ej voro hofmannamässiga, men som just jämte hans många underhållande egenskaper kanske spelade en ej oviktig roll vid hans af drottningen vitsordade stora förmåga att roa hofkretsen. Tyvärr lämna hvarken hans eller drottningens meddelanden några upplysningar härom, men släkttraditionen har bevarat ett par episoder, som fastän antagligen af åtskilligt senare datum än Lovisa Ulrikas ofvan anförda betraktelser lämna en föreställning om hur hemmastadd och ogenerad han var vid hofvet. *) »Drottning Lovisa Ulrika hade gärna önskat få en af döttrarna till hofvet, men till det förslaget sade fadern ett bestämdt nej. Då drottningen något stött frågade om han trodde, att hon icke kunde uppfostra flickor, lär han rent ut ha sagt henne, att den saken trodde han hon ej rätt förstod sig på. Vidare berättas det, att då han vid något tillfälle vistades på Drottningholm, han en gång nedkallades för att leka blindbock med drottningen och hennes uppvaktning. Vid sådana tillfällen var det naturligtvis förbjudet att taga drottningen. Linné tyckte dock, att han kunde bättre använda sin tid än att leka och lagade därför att han blef blindbock, att

*) *T. Tullberg. Familjetraditioner om Linné* i *Festen till Carl von Linnés minne i Upsala den 10 januari 1878.* Upsala 1878.

han kunde se något litet och tog sedan drottningen så fort han kunde. Hon ropade genast: 'Det är jag!' Men utan att det ringaste låta afskräcka sig häraf, klappade han henne på hufvudet och sade: 'Klappa kulla, sitt i bänk', såsom bruket var, då man tagit någon, och tillade: 'Den, som sig i leken ger, måste leken tåla.' Han slapp sedan leka blindbock.»

Linnæus hade i alla händelser kommit väl till rätta vid hofvet, och att han där med vaken blick följde hvad som tilldrog sig och gjorde iakttagelser öfver sederna och lifvet, kan man sluta sig till af några uttalanden i *Lachesis naturalis*. Visserligen ger han ej i dem några bestämda vare sig orts- eller tidsuppgifter, men då han aldrig uppehöll sig vid något annat hof än det svenska — i Stockholm, på Drottningholm och Ulriksdal —, får man väl antaga, att hans iakttagelser voro därifrån och att hans anmärkningar gällde detsamma. De äro beska nog, men utan tvifvel äfven träffande dessa anmärkningar, såsom t. ex. då han säger, att »vid hofven frågas ej, om kläderna äro varma, utan (efter) modet och om de äro nya, brafwa», eller då han skildrar lifvet: »Wispa nu hit, nu dit, flattera, hökla (hyckla), liuga, bocka, dantsa, sjunga.» Någon gång begagnar han erfarenheterna från hofkretsen till jämförelser om växlande åskådningssätt eller om små orsakers skilda verkningar i olika samhällslager, såsom i följande drastiska anteckning: »Fröken släpte en f— i hofvet, bleknade, altererades, gick hem och dog. Holländska skepparen röres inte där wid.» — Att den unga damen lade det lilla missödet så hårdt på sinnet, må förvåna, då man betänker, att den tidens människor, äfven af de högre

UTSIKT FRÅN KASTELLHOLMEN VID MIDTEN AF 1700-TALET.

UR F. U. WRANGELS "DET FORNA STOCKHOLM".

samhällsklasserna, ja ej ens den i etikettsfrågor så noga kronprinsen, sedermera kung Gustaf III, voro främmande för en rätt ogenerad tillämpning af lefnads- och sedereglen »naturalia non sunt turpia».*

Medan Lovisa Ulrika i sina bref till mor och syskon i Berlin ej vidare omtalar Linnæus, träffas däremot i hans anteckningar tid efter annan meddelanden om längre eller kortare besök på Drottningholm och Ulriksdal, äfvensom om många ynnestbevis från hans höga gynnares sida. År 1753 skref han sålunda: »På slutet af sista och begynnelsen af detta åhr blef åter Linnæus kallad till Hofwet, då han beskref H. Maj:ts egen Naturalie-Samling på Ulriksdal och Gref Tessins Stensamling i Stockholm; fick ock då i föräring en skön guldring med en rubin uti af Hennes Maj:t och af Gref Tessin ett gulduhr samt den dyra boken *Rumhpii Herbarium Amboinense,* af 100 plåtars värde. Men största fägnaden war för Linnæus att H. Maj:t Lovisa Ulrika, den makalösa drottningen, frågade efter Linnæi ende son, huru han artade och hogade sig för Natural-Historien, och då hon det förnam, lofwade sig wilja, då han blefwe fullwuxen, bestå honom fri resa på sin depence öfwer hela Europa, hwilken höga nåd hjerteligen fägnade Linnæus.» — Han tillägger, att han hela dagen fick vara i deras majestäters sällskap och att det ej talades om annat än naturalier, »som af öfwerheten nådigt hördes och betraktades. Gref Tessin war ock intagen af denna wetenskapen, besynnerligen af stenar och snäckor, och hans Grefwinna älskade Botaniquen. Således tycktes Linnæus försatt sin wettenskap

* Se t. ex. *A. L Hamiltons Anekdoter till svenska historien under Gustaf III:s regering.* Sthlm 1901.

i landet ifrån ett intet till det högsta, då hon af de största och sjelfwa De Konglige älskades och cultiverades. Hwad större prof af flit!»

I april samma år var han åter i Stockholm för att af kung Adolf Fredriks egen hand dubbas till riddare af Nordstjärneorden, en utmärkelse, som han satte stort värde på, ty det var »en nåd, som i Sverige aldrig tillförene skett någon Doctor, Archiater*) eller professor. Ja, ingen kammarherre hade ännu fast af adelig stämma blifvit med denna stjärnan benådad».

För de följande decennierna träffas i de egenhändiga anteckningarna blott ett par kortare meddelanden om förbindelsernas fortvaro, nämligen sommaren 1766 och 1770, då Linnæus eller Linné, såsom han efter sitt adlande kallades och skref sig**), uppehöll sig på Drottningholm för att ordna af drottningen nyförvärfvade samlingar. Men dessa besök voro ingalunda de enda, ty i hans brefväxling, särskildt med den förtrogne vännen Abraham Bäck, förekomma talrika uppgifter om kortare eller längre uppehåll på det vackra lustslottet, och bland dessa må särskildt nämnas det på sommaren 1754, då Linnæus »okallad» infann sig och vistades ett par veckor på slottet för att granska och beskrifva samlingar, som drottningen erhållit från Medelhafvet. När Linnæus ej hade tid att personligen träda i förbindelse med sina kungliga gynnare, var det oftast Bäck, som tjänade såsom mellanhand för att framföra hans hälsningar och råd angående samlingarna,

*) Arkiaterstiteln erhöll han redan år 1747.

**) Äfven efter adlandet skref han sig ofta *Linnæus*, men använde, såsom t. ex. i de talrika brefven till Wargentin, Vetenskapsakademiens sekreterare, vanligen *von Linné* eller ofta blott *Linné*.

öfverlämna böcker och skrifvelser o. s. v., och i brefven till honom finnas många uttalanden af Linnæus' tacksamhet, hans stora beundran för drottningen m. m., men äfven någon gång, jämte begäran om framförandet af hans ursäkter för att han ej själf kunde komma, antydningar om att Drottningholmsbesöken ej alltid voro odeladt angenäma. Linnæus tyckte nämligen emellanåt, att han ej så ostördt som han önskade fick ägna sig åt arbetet eller göra hvad han ville. Sålunda skref han i ett bref den 10 juli 1752, då det likväl är att märka, att han till följd af sjukdom var nedstämd till lynnet: »Hela min speculation går nu ut på att evitera hectique; kommer jag till Drottningholm, ej nog restituerad, hoppas jag at jag ej blifwer olyckelig; där får jag ej rida, ej fara bort, om jag finner mig illa; då är jag förlorad utan appellation.» Och den 24 i samma månad, då han var så matt, att han måste då och då lägga sig för att hämta krafter, undrade han, om det ej vore »nyttigt ömsa klimat och resa till Drottningholm, allenast om jag finge resa hem, där jag ej stode uht, ty på Drottningholm kan man ej hafwa den commoditet som hemma».

Emellertid trifdes Linnæus, såsom redan påpekats, öfverhufvud väl i den kungliga miljön, och liksom hans besök och uppehåll där säkerligen voro uppmärksammade af hans samtid, ha de i senare tid ej blott sysselsatt hans biografer utan äfven skänkt skönlitterära författare stoff till skildringar, hvilka Linné-forskningen måhända ej vill godtaga, men som mycket väl kunna haft sin motsvarighet i verkligheten. Detta är särskildt fallet med Z. Topelius' om rik förståelse af Linnés personlighet vittnande framställning i »Fältskärns berät-

telser», där förf. i några fängslande kapitel låter blomsterkonungen om ej direkt uppträda på Drottningholm och China dock göra sitt inflytande gällande hos den gode kung Adolf Fredrik och hans enligt Topelius' skildring äfven i afseende på vredesutbrott makalösa gemål.

Äfven när Linnæus ej hade tid att lämna sitt hem i Uppsala eller på Hammarby, hvilken gård han inköpte år 1758 och där han med förkärlek uppehöll sig de senare lustren af sitt lif och så ofta föreläsningarna och de andra göromålen i lärdomsstaden medgåfvo, ägnade han mycket arbete åt höga vederbörandes intressen. Härom bära de ofvannämnda praktverken öfver deras samlingar vittnesbörd, medan anteckningar och sägner bevarat minnet af den erkänsla, som från Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas sida kom honom till del vid flera tillfällen, då han ej genom personliga besök kunde emottaga deras ynnestbevis och presenter. Sålunda erhöll han till julen 1764 en försändelse från konungen, hvilken väckte hans stora glädje. Den bestod nämligen af ej mindre än sexton stora kistor med i sprit inlagda och utmärkt väl bevarade växter från Sydamerika, och sin förtjusning häröfver tolkade han i bref dels till Bäck, dels till kungens kammarherre, grefve Arvid Stenbock. I brefvet till denne läses bland annat: »Aldrig har någon Hans Maj:ts undersåtare i hela riket haft så kräslig juhl, som jag. Aldrig har någon Potentat gjort så präcktig collation, som K. Majestät för mig.»

För detta originella julkalas hade Linnæus, liksom för åtskilliga andra ynnestbevis från de kungligas sida, åtminstone indirekt att tacka Tessin. Det var ju denne, som först gjort honom uppmärksammad på

högsta ort och som haſt sin hand med i de utmärkelser, hvilka kommo honom till del, o. s. v., och det är följaktligen lätt förklarligt, att Linnæus' erkänsla, om hvars yttringar under hans Stockholmstid här ofvan lämnats några meddelanden, också efter bosättningen i Uppsala skulle på mångfaldigt sätt gifva sig uttryck. I själfva verket hade bekantskapen mellan honom och hans inflytelserika gynnare snart fått karaktären af ett vänskapsband, som i styrka och värma tilltog med åren och som från Linnæus' sida ej påverkades af de lyckans växlingar, Tessin snart nog fick erfara. Många vittnesbörd om dessa ömsesidiga känslor af vänskap, aktning och beundran träffas i Linnæus' anteckningar och bref*) och i Tessins dagbok. Man finner sålunda, hur Linnæus ganska regelbundet uppvaktade med nyårslyckönskningar, hur han tillägnade sin »Mæcenas» tionde upplagan af *Systema Naturæ* och andra skrifter, hur han under besöken i Stockholm och på Åkerö ordnade Tessins samlingar, som han beskref i den år 1753 i folioformat utgifna skriften *Museum Tessinianum*, hur han skickade den för botaniken lifligt intresserade grefvinnan växter för hennes herbarium och rötter till utplantering och hur han för öfrigt på mångahanda sätt fann utvägar att visa sin tacksamhet och vördnad. Enligt tidens sed, särskildt då det gällde en af rikets råd och högst uppsatta män, äro Linnæus' bref uppfyllda af artigheter och lofprisande, men mellan raderna kan man läsa många vittnesbörd om verklig och varm

---

*) Omkring ett femtiotal af dessa, de flesta förvarade i arkivet på Eriksberg i Södermanland, ha utgifvits af *E. Ährling* i *Carl von Linnés Svenska arbeten.* I. Sthlm 1879.

tillgifvenhet. Öfverskrifterna lyda vanligen »Min nådigste Herre» eller blott »Nådigste Herre», men någon gång, under inflytande af brefskrifvarens alldeles särskilda förtjusning, »Min store Apollo» eller »Mihi semper Apollo», ja en gång fick Tessin till och med heta »Min och Svea välfärd».

Bland brefven må följande återgifvas, såsom icke blott typiskt för afsändarens stil utan äfven därför att det på ett grannlaga sätt tolkar hans känslor med anledning af Tessins nyligen förut timade fall eller onåd:

"Min anniversare högtid får jag åter i dag fira till E. H. Exc:s åminnelse, som fört mig utur armodet, såsom Moses fordom förde Israëls barn utur träldomens Egypten in i det sälla Canaan.

Så länge jag äger någon olja i lampan, skall min tacksamhet aldrig upphöra att af innersta hjerta önska E. Exc. all sällhet och prisa E. Exc. för all den lycka, jag här i verlden fått hugna mig af.

Den Allsmäktige, som regerar allt, göre detta år för E. Exc. sällt, gifve E. Exc. krafter och helsa i tilltagande åren och bevare E. Exc. härefter, som allt hit in till från allt ondt.

E. Exc:s vänner hafva sett med stor hugnad, som ovänner med afundsjuka, huru den Allsmäktige fört E. Exc. med sin mäktiga hand, att sjelfva afgrunden ej kunnat väta ett enda hår på E. Exc:s hufvud.

Om någonsin någon dödlig seglat oskadd öfver de största haf i de starkaste stormar, har visserligen E. Exc. varit den samme. Den Allsmäktiges hand, som förer sine, har dock låtit E. Exc. få hugna sig af en lugn hamn, med behållet skepp och gods, vid hvilken E. Exc. får sitta under sitt Fikona träd och betrakta denna världens sällsamma lopp och prisa den oändlige Guden, som förlänat E. Exc. klarare ögon att se Hans makt och vishet, än någon annan i verlden.

Lycklig den, som får sitta vid E. Exc:s fötter och höra E. Exc:s betraktelser om den store Gudens regering, verldens hopp, menniskors svagheter etc., af hvilka jag skattar mig lycklig hört något

Jag lefver till yttersta andedrägten och förblifver i sjelfva grafven E. H. Exc:s underdån. ödmjuke tjenare.

Carl Linnæus.

Upsala 1763 d. 1 Jan."

Tessin å sin sida besvarade Linnæus' artighet och vänskap med mångfaldiga bevis på aktning, erkänsla och välvilja. Såsom belöning för ordnandet af sin stensamling förärade han honom som redan nämnts ett dyrbart guldur, vid flera tillfällen skickade han honom medaljer, från Leckö kungsgård sände han en gång sex stycken »ståndkrukor» med sällsynta växter, o. s. v. Men det mest talande vittnesbördet och det vackraste minnet af det värde, Tessin satte på sin ryktbare vän, finnes bevaradt i hans dagbok.*)

I maj år 1757 måtte Linnæus ha blifvit af Tessin inbjuden att tillbringa någon tid på Åkerö, ty den 2 juni skref han från Uppsala, att det skulle blifva honom en stor glädje att få se excellensen »såsom uti jordiskt paradis, omgifven med Skaparens mästerstycken, som gifva här i verlden det sanna nöjet», och att han skulle komma i juli månad, då han hade sluppit ur det »akademiska oket». I afvaktan på hans ankomst gjorde Tessin följande anteckning i sin dagbok:

"Jag väntar med längtan efter Hr Professor Linnæus. Jag behöfver hans undervisning. Mitt tröga åldriga begrepp tarfvar eld och värme.

Hr Linnæus liknar en kjäck och drifvande Landshöfdinge, som hälldre resolverar två gånger, än att låta vänta på resolution.

Allt som vår lärde Naturletare hämtat mera visshet, har han sjelf nedbrutit sin byggnad, fast den varit aldrig så ny.

---

*) Af denna, som ännu förvaras på Åkerö, utgaf *Fr. Montgomery* 1824 de för år 1757 gjorda anteckningarna.

En slik man, skarpsynt, outtröttlig och fogelig, är ej lik våra tiders visa män och måste ju hinna till tinnarna af den Vettenskap, som han omfamnat. Det vänte vi ock af dess nya snart utkommande Systema.

Hade jag igen mina ungdomsår, mina ögon och mitt minne, så vet jag visst, att örtkännedomen är en ibland de angelägnaste för en hushållare och en landtman. Dock mitt begär står till Höjden och ej till marken."

Den 9 juli anlände den efterlängtade gästen, och under de dagar, som nu följde till den 21, då han afreste från Åkerö, sysselsatte sig han och hans värd med promenader i den vackra trakten, botaniserande, ordnande af samlingar och förtroliga samtal, hvarom Tessins anteckningar meddela följande:

Den 14 juli. Herr Archiatern Linnæus har i går och i dag haft den godheten att lägga mina musslor efter sitt nya system.

Under en nöjsam aftonstund med wår lärde Herr Linnæus, som med visshet ser djupare ned i jorden än det Portugisiska Fruentimbret, hvars skarpa syn så mycket omtalas, vardt jag varse ett Rågstånd af 68 stammar af ett frö, och i ett enda ax räknades 96 korn.

Den 20 juli. Vår store och i verlden nampnkunnige Linnæus förtjänar att till dess öden blifva bekant. I hans ögon och förstånd ligger all den quicka eld, af hvilken den bör upplysas, som vågar sig in i Naturens mörka irrgångar, att dem utreda till andras vägvisande.

I brist af bättre penna skall jag vid lägligare tillfälle utföra hvad mig om min vän bekant är. Emellertid vill jag här till minnes anmärka de efterrättelser jag af honom själf begärt och fått.

Vår Linnæus (hvars nampn ej behöfver ziras med titlar) har slagit sig igenom alla villomeningar, falska intryck och gamla bofasta irrsatser och är vorden en af de män, om hvilka Seneca talar, då han säger: att det är nödigt att blifva underrättad och att äga dem, hvilkas röst må framföra sanningen, oaktadt alla villfarelser, gny och buller.

Märk! hvad en arbetsam Man kan göra, som tager af sitt eget och ej behöfver låna af andra. En slik Man är värd att upphöjas

och belönas. Jag önskar hjerteligen att kunna säga om honom, som fordom Cicero sade om Marcellus och innevånarne i Rom: Lætari omnes non ut de unius solum sed ut de communi omnium salute sentio."*)

Äfven den så högt värderade gästen var tydligen mycket belåten med vistelsen på »det sälla» Åkerö, ty den 14 september, då han erfarit, att Tessin återkommit från en resa, skref han och tolkade sin tacksamhet: »Jag tog så väl till lifs af E. Exc:s goda, att jag knappast om morgnarne kunde upparbeta mig ur den söta sömnens famn, som eljest på flera år så mycket skytt min säng; jag fick äfven dagligen der mätta mitt sinne i det präktigaste Museo af Mästarens Allvishet, hvars dörrar ständigt stodo mig öppna; men det, som i innersta hjerta fägnade mig, var att jag, liksom insläppt i de Eliseiska slättmarker, fick ständigt åskåda min lyckas och lifs egen fader och se dess ansikte dagligen upplifvas af den sälla landtlefnaden efter en bekymmersam lefnad i stora verlden, liksom en lager, om vårtiden utsatt i luften från sitt qvafda vinterhus, upplifvas af vårdaggen», o. s. v.

Sedan Linnæus lämnat Åkerö, sysslade Tessin, som i sitt mineraliekabinett hade anbragt hans porträtt, bland annat med att till detta dikta en inskrift i stenstil — en vitter idrott, som på den tiden mycket omhuldades och var i bruk äfven under Gustaf III, då den genom Elis Schröderheims och andras förlöjligande parodier föll i anseende. I Tessins dagbok träffas ej mindre än fem olika förslag till inskrifter öfver Linné, om hvilka författaren säger: »Detta måste väl stå i några dagar, innan jag väljer, på det jag må se hvad som

*) Jag håller före, att alla glädjas ej blott öfver en endas utan öfver allas gemensamma välfärd.

sätter sig uppå botten. Härtill synes mig N:o 3 lämpligast». — Detta hade följande lydelse:

Naturen bjuder
att
Riddaren Carl Linnæi namn
må
ristas på
alla de råmärken som Naturens rike
rörlägga
och
en oföränderlig väns hand
lyder
Naturens bud.

Men Tessin måtte ej ha varit riktigt nöjd ens med detta, ty han berättar, hur han hade anmodat kanslirådet Berch, den framstående numismatikern och stenstilsspecialisten, att också författa förslag.

Under utbyte af vänskapsbetygelser sådana som de nu anförda och i många andra former fortsattes förbindelserna mellan Linnæus och Tessin, till dess den senares död den 7 januari 1770 upplöste föreningsbandet. Linnæus blef omedelbart underrättad om dödsfallet af den bortgångnes systerson och arfvinge baron Fredrik Sparre, den längre fram i tiden så ryktbare rikskanslern, och han skyndade sig att uttala sitt beklagande och sin sorg. »Jag vet visst», skref han bland annat, »att jag aldrig hört den svarta afunden nämna Hans dyra namn, utan att det skurit mig i innersta hjertat, jag har der vid aldrig varit tyst hund, utan talat ofta *cum periculo*. När skall den lyckliga tiden dagas, att fäderneslandet får Hans Exc:s like!»

Därefter lyckönskar han Sparre till att ha blifvit ägare af den aflidnes dagbok, »den sannskyldiga Vishetsboken», och säger sig ej önska något högre än att någon gång få »koxa in uti henne, som jag är säker och öfvertygad, att hon måtte innehålla mycket af det argument, uti hvilket jag gjort ansenlig samling, *de Politia Divina* (den gudomliga politiken).»

Förhållandet mellan Tessin och Linné är ett vackert minne om vänskap och förståelse från frihetstidens eljes på split, tvedräkt och afund så rika tidehvarf. Det uppmärksammades också och beundrades redan af samtiden, såsom framgår af den medalj, hvilken Ekeblad, Höpken, Hårleman och Palmstierna år 1746 läto prägla öfver Linné såsom Vetenskapsakademiens förste preses. De fyra herrarne ville nämligen med hedersbevisningen åt Linné förena minnet af den man, som gjort så mycket för hans bevarande åt fosterlandet, och angåfvo därför i inskriften å medaljens frånsida, att bilden var ägnad »åt Tessin och åt odödligheten».

Carl Gustaf Tessin var ingalunda den ende af rikets höga ämbetsmän och dignitärer, som Linnæus hade beröring och knöt förbindelser med. Redan under Stockholmstiden gjorde han såsom här ofvan omtalats i Tessinska huset bekantskap med flera af hattpartiets ledare och kom äfven i vänskapligt förhållande till Anders von Höpken, Cronstedt m. fl. af de män i långt framskjuten samhällsställning, som den unga Vetenskapsakademien skyndade att kalla till ledamöter. Efter bosättningen i Uppsala och under den långa professorstiden där ökades dessa förbindelser i samma mån, Linnæus' berömmelse steg och han allt mer räknades

bland »Lumina Academiæ», och särskildt uppmärksammades han af universitetets kanslerer, riksråden Gyllenborg, Ehrenpreus och Rudenschöld; men hur värdefulla och smickrande dessa förbindelser än voro, hade de dock en mer officiell karaktär och äro följaktligen af mindre intresse än de band, som förenade Linnæus med en mängd personer i Stockholm i anspråkslösare samhällsställning och som bidraga att sprida ljus öfver hans hvardagliga och privata förhållanden. Bland dessa personer må i främsta rummet nämnas Abraham Bäck, hans medsökande till professuren efter Roberg och snart ansedd såsom en af hufvudstadens skickligaste läkare, »archiater under fyra svenska konungar». Bekantskapen kan möjligen ha gjorts redan under studenttiden, ty Bäck, som var norrlänning till börden och född 1713, kom till Uppsala i början af 1730-talet, men i någon närmare beröring tyckas de först ha kommit under täflingen om nämnda professur, och efter Bäcks återkomst år 1744 från sin långvariga studievistelse utomlands öfvergick bekantskapen snart till varm vänskap. Visserligen benämna de båda herrarna under de första åren af sin utomordentligt flitiga, mer än tre decennier och många hundratal bref omfattande korrespondens hvarandra med titlar, ty de s. k. brorskålarna måtte under Frihetstiden ej ha varit så vanliga som i våra dagar; men i början af år 1748 hade de, antagligen vid något Linnæus' Stockholmsbesök, klarat denna formalitet, ty därefter bära äfven öfverskrifterna vittnesbörd om bekantskapens förtrolighet och värme. Dessa belysas också af följande anteckning af Linnæus, hvilken visserligen är nedskrifven så sent som år 1774, men tydligen har retroaktiv innebörd: »Hwar

gång han wistades i Stockholm, i all sin tid, bodde han hos sin bäste och trognaste wän, Archiater Bäck, som hos sin köttslige broder.»

När Linné gjorde denna anteckning, var han som nämnts gammal och, såsom han emellanåt själf på äldre dagar klagade öfver, något minnesslö, och man får följaktligen ej fatta utsagon alldeles efter ordalydelsen. Af ett och annat meddelande till Bäck från midten och slutet af 1740-talet framgår nämligen, att han då vid sina Stockholmsbesök ej bodde hos sin vän, men väl ibland anmodade honom att skaffa sig logis på annat håll. Detta berodde utan tvifvel därpå, att Bäck ännu var ungkarl och ej fått den stora praktik och därmed förenade inkomster, som tilläto honom att förhyra någon större våning. Därtill kom väl att vänskapsbandet ej ännu hade blifvit så starkt eller varmt, att Linnæus ansåg sig kunna följa det i gamla Stockholm vida mer än nu för tiden, då hotellväsendet nått en så betydande utveckling, vanliga bruket att resande fränder och vänner togo in hos släktingar och bekanta. Men från början af 1750-talet tycks det ha varit regeln att han begagnade sig af Bäcks gästvänskap, hvarom bland annat följande uttalande i ett bref den 3 april 1752*) bär vittne: »Tack för gunstig invitation; tack som ej tröttas wid en fattig wän; i morgon reser jag, få se om jag hinner fram i morgon. Gud ske lof, min Bror är i den situationen, at han ej behöfwer blekna för en visite på några dagar.»

Bäck bodde, sedan han år 1755 ingått äktenskap med Anna Charlotta Adlerberg, dotter af kammarherren

*) Liksom i det följande återgifna bref af L. utg. i *Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné.* Afd. I. Sthlm 1911.

Olof Adlerberg och hans fru i andra giftet, född Gyllenborg, i huset n:r 6 i kv. Gropen i Clara församling, d. v. s. i hörnet af nuvarande Hamngatan (n:r 38) och

ABRAHAM BÄCK
Quatuor Regum Sveciæ Archiater.
Reg. Coll. Medici ultra XL. ann. Præfes.
Eqv. Aurat. de Stella Pol.
Reg. Acad. Scient. Holm. Memb. &c. &c.
Natus 1713.

KOPPARSTICK AF FR. AKREL EFTER OLJEMÅLNING AF G. LUNDBERG, K. BIBLIOTEKET.

Beridarebansgatan. Med de goda inkomster han fått och de många ansedda relationer han erhållit genom sitt gifte intog han en bemärkt ställning, och det är sannolikt att han förde stort hus och förhyrde en

rymlig våning, med stall och vagnshus o. s. v., så att han utan olägenhet kunde upplåta rum åt sin berömde Uppsalavän. Med den artighet, som var kännetecknande för tidehvarfvet och rådde äfven mellan förtroliga bekanta, tyckes emellertid denne ofta ha varit rädd för att orsaka besvär. Han skrifver sålunda ibland, att han väl vore tacksam för rum, men önskade få sätta in hästar och vagn på annat håll, och han tycks också ha varit angelägen om att fru Sara Lisa ej följde med vid Stockholmsbesöken. Detta framgår af följande bref i september 1769:

"Min Kiäreste Hr Broder.

Öfwermåttan tack Min hiertans Broder som will hysa mig; det är förtreteligt komma till Stockholm, utan att wetta hwar man får hamna, besynnerligen om aftnorne. Nog wet jag att M. K. Br. är ej rädd om en måltid mat; nog wet jag att Min Bror har råd, doch skall jag skona Min K Br. om middagarne, allenast jag får om aftnorne språka. Om Min K. Broder fägnar mig härligt, så fägnar Min K. Broder mig ej som wän, utan som främmad. Jag är wand wid husmans kost och då mår jag bäst.

Redan hade jag öfwertalt Min Hustru att blifwa hemma; men hon ref ifrån M. K. B:s bref, och då sade hon, att hon skulle föllia med, äfter M. K. Br. så gunstigt inviterar henne; men att jag skall i dag taga parolle af M. K. B., att nästa sommar, om wij lefwa, hälsa på oss igien.

Råder jag, så komma wij till Stockholm tisdags afton, råder hon, om onsdags afton. Få se hwem som råder mäst.

Min hustru och jag få alltid rum i en säng, men aftnorne willa wij språka allena. Kiäre, lätt mig få secr. Wargentin en afton med oss.

Min hustru anmäler sin respect och jag förbl.

Min Kiäreste Hr Broders
ödmiukaste tienare
Carl Linné."

I maj 1772 gjordes åter ett Stockholmsbesök. Bäck hade inbjudit Linné med familj att komma till Stockholm och beskåda Gustaf III:s kröning, och efter många om och men reste fru Linné och de tre ogifta fröknarna. Det var naturligtvis en frestelse, som ej kunde motstås, och när beslutet var fattadt, skref Linné, hvilken till följd af många göromål ej kunde följa med: »Har Min Herr Bror åstundat inquartering, så kommer den nu.» — Sedan damerna afrest, inträffade ymnigt regnväder, och då skref han: »Wåra Stockholms pullor med flera lära ej tycka om detta regnet i deras puder, *sed Dii meliora.* Jag tyckes se min Hustru på wägen i öpen wagn ångra sin resa, til des hon kommer fram.» Men när de efter en veckas vistelse i hufvudstaden kommit åter, förtjusta öfver allt det vackra de sett och öfver Bäcks gästfrihet, komma tacksägelserna och en enträgen inbjudning till vännen och hans döttrar att under sommaren gästa Hammarby.

Om förhållandet mellan Bäck och Linné lämnar den senares talrika bref upplysningar, som visa, att detsamma ej, såsom fallet är med en stor mängd af hans öfriga förbindelser, var grundadt uteslutande eller ens hufvudsakligen på gemensamma vetenskapliga intressen. Visserligen afhandlas sådana i öfvervägande grad, utan tvifvel därföre att de utgjorde det ursprungliga och förnämsta föreningsbandet, men också därför att Bäck genom sin ställning vid hofvet — han var sedan 1748 tjänstgörande hofmedikus och blef följande år lifmedikus — kunde tjäna sin vän såsom mellanhand i hans förbindelser med Lovisa Ulrika. Men brefven innehålla mycket, som ej faller inom det vetenskapliga området utan bildar »ett brokigt många-

handa, och allt, som för stunden väckte glädje eller oro samt lade beslag på tankar och omsorger». Jämte dryftandet af vetenskapliga angelägenheter och akademiska befordringsfrågor o. s. v. förekomma sålunda en mängd meddelanden om lifvet i Uppsala och på Hammarby, underrättelser om glädjande och sorgliga familjetilldragelser, inbjudningar till fadderskap, förfrågningar och betraktelser angående märkligare händelser i hufvudstaden, såsom t. ex. de stora eldsvådorna på 1750-talet och en eller annan politisk tilldragelse af vikt, råd för behandlingen af kritiska sjukdomsfall, framställningar om bistånd med uppdrag och kommissioner m. m. De sistnämnda gällde vanligen från utlandet väntade försändelser af naturalier och öfverlämnandet af dedikationsexemplar till gynnare och vänner af brefskrifvarens böcker o. s. v., men någon gång äfven sådana för en k. lifmedikus antagligen främmande värf som anskaffandet af de två dragoner, hvilka Linnæus såsom ägare af Hammarby var skyldig att uppsätta. Vid ett sådant tillfalle var han riktigt bekymrad, ty han hade lyckats erhålla blott en karl, och denne befanns vara en skomakare, som var liten i växten och därtill en suput.

De anspråk, som Linnæus ställde på Bäcks uppmärksamhet och vänskap, voro sålunda både många och stora, men de emottogos säkerligen med glädje, medan äfven framställningens form ofta nog ej förfelade att verka roande, såsom t. ex. i september 1761, då Linnæus begärde underrättelser om och gaf råd angående ett par till Drottningholm eller Ulriksdal inköpta apor:

"Huru ställer mitt unga Herrskap sig wid Hofwet? Jag tror gambla Gubben skall intet blifwa så ogalen hofbuss, allenast han

intet retas eller förtörnas, ty han tohl aldeles intet skämt. De gambla gubbarne tola intet hasslerie. Men hans Fru knorrar fuller, menar dock intet så illa. Hon är säkert i wälsignat tillstånd; jag skulle tro att hennes nedkomst blifwer först i wårtiden. Då borde hon få warmt rum; ty ehuru hon sielf intet är så kinkig, som wåra andra hoffruer, äro likwähl hennes först framkomne barn ganska ömtolige, at om de hållas kalt, få de snufwa, som länge hänger äfter; det är ock icke underligit, ty de äro helt nakna som wåra, och komne af en söderländsk varm extraction, långt ifrån Lapparnas hemvist. Jag har undrat hwarföre Gubben, hwar gång han caresserar sin kiäresta, sedan hon blifwit wälsignad, är ond på henne och will liksom flyga henne i lufwen; det gör han aldrig, då honan är lätt på foten. Så snart honan har lärt sin unge att gå och klyfwa, håller han sig mer till fadern än henne, och fadern träter på henne, så ofta hon agar sitt barn, som ej sker så sällan. Laga änteligen, att de blifwa så stälde i winter, att de kunna ligga tillsammans och warma hwar andra, ty där af trifwas de bättre, lika som wij, men de måste dock bindas litet ifrån hwar andra, att gubben ej rifwer maten ifrån henne, utan att hon kan då gå ifrån honom, annars dör hon af hunger."

I förbigående må nämnas, att aporna på de kungliga lustslotten voro föremål för Linnés lifliga intresse och att han emellanåt fick särskilda förfrågningar angående deras skötsel och hälsovård. Sålunda begärde Olof von Dalin, hvilken var drottningens ombud i en del mellanhafvanden med Linné, i november 1762 hans råd angående »Menniskio-Cousinerne Markattorne», som »ofta giöra hela Hofwets ro», men då voro besvärade af hosta och snufva. Drottningen var orolig för dem, ty de voro »rätt artiga», och hon undrade, om »Herr Archiatern, som bäst känner både dessa och flera diurs art», ej ansåg lämpligt att förse dem med kläder om vintrarna och akta dem för stengolf, o. s. v.

Förbindelserna mellan Bäck och Linné voro lifligast under 1750-talet och förra hälften af det följande decenniet, men upprätthöllos äfven därefter genom per-

sonliga sammanträffanden och flitig brefväxling, ända till dess Linné efter upprepade slaganfall ej vidare kunde lämna hemmet och ej heller föra pennan. Trots sin tilltagande sjuklighet besökte han dock ännu vid midten af 1770-talet Stockholm och bodde då vanligen hos sin trogne och gode vän, såsom i mars 1774, då han som ledamot af Bibelkommissionen kallades till hufvudstaden, »men ej dröjde där länge utan reste tillbakas till Upsala trädgård och sin Science». Kommissionens arbeten tyckas nämligen ej i någon högre grad ha intresserat honom, och ibland när han kom för tidigt till sammanträdena, plägade han gå till Beckers kaffehus, i det s. k. Zieglerska huset vid Riddarhustorget, midt emot Rådhuset, och dricka en kopp kaffe. Sedan han i början af april åter kommit i ro på Hammarby, skref han till Bäck och tackade för all gästvänskap samt berättade hur han efter hemkomsten »hisnade och skämdes in superlativo gradu», när han bland sina saker fann att han »stulit ett par hwita silkesstrumpor; hin håre wet huru de kommit i min coffer; med första bud skola de återställas äller skickas på posten». — I slutet af november eller början af december var han åter i Stockholm för att blifva porträtterad af Alexander Roslin, den berömde konstnären, som då uppehöll sig i hufvudstaden, och om hvars erbjudande att måla hans porträtt vännen Bäck fick följande meddelande: »Tänk han war så unique i generositet och lofwade aftaga mitt hufwud gratis, då han tager för hwart portrait 7 à 8,000 dlr; och det lofwade han mig första gången jag hade lyckan se honom. Gud gifwe han ej ångrade sig.» — Sista gången Linné gästade Bäck tycks ha

varit i maj 1775, och det sista brefvet, blott innehållande några få orediga rader, är skrifvet den 5 december 1776, men blef ej afsändt. Det anträffades emellertid efter hans död af sonen Carl von Linné d. y., som jämte underrättelsen om faderns den 10 januari 1778 timade frånfälle skickade det till Bäck. Denne öfverlefde sin beundrade och saknade vän i mer än sjutton år, ty först den 15 mars 1795 bortrycktes han af döden.

När Linnæus flyttade till Uppsala, tycks han ha varit särskildt angelägen om att upprätthålla sina förbindelser med Vetenskapsakademien, hvilken, såsom här ofvan visats, till ej ringa del var hans skapelse och för hvars förkofran och verksamhet han så länge han lefde ådagalade det varmaste intresse. Under de närmaste åren efter flyttningen tillställde han nämligen det lärda samfundet i dess helhet med preses i spetsen ett flertal skrifvelser, och därefter adresserade han sig till dess sekreterare, först Pehr Elvius och sedan P. W. Wargentin. Hela samlingen bref*) omfattar ett par hundratal och innehåller jämte värdefulla upplysningar om de vetenskapliga intressenas omhuldande och tillväxt under de senare decennierna af frihetstiden en mängd bidrag till kännedomen om Linnæus' mångsidiga vetande, intellektuella vakenhet och rastlösa flit. Man får nästan den föreställningen, att han fungerade såsom ett slags censor, som tidt och ofta ingrep med råd och anvisningar, föreslog nya medlemmar, uttalade sig om de af andra föreslagnas lämp-

*) Utgifna af *C. Ährling* i *Carl von Linnés Svenska arbeten.* I. Sthlm 1879.

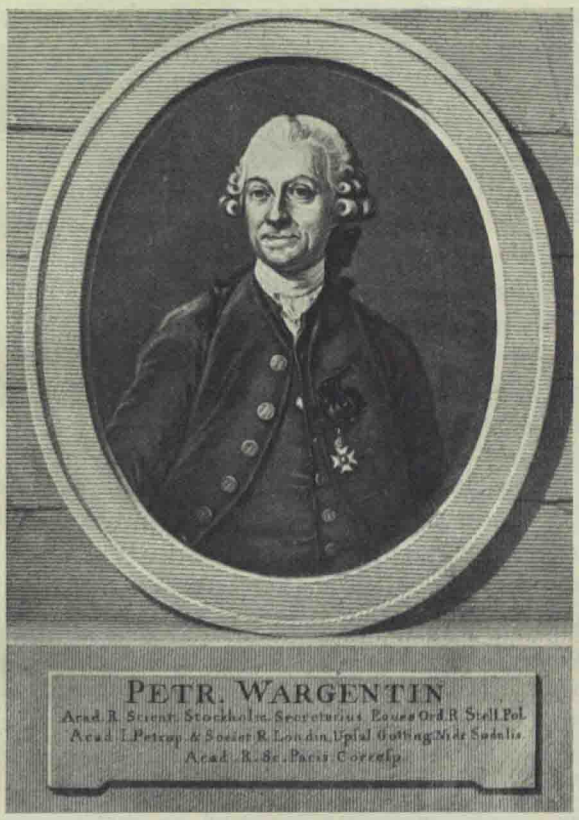

KOPPARSTICK AF FR. AKREL EFTER MÅLNING AF F. BRANDER; SONDÉNSKA SAMLINGEN I K. BIBLIOTEKET.

lighet, afgaf otaliga utlåtanden om till hans granskning insända afhandlingar och rön samt meddelade upplysningar i vetenskapliga frågor. Fastän brefven till sekreterarne voro afsedda att uppläsas i eller delgifvas akademien, äga de ofta en ganska privat eller personlig affattning, hvilket gör att äfven rätt torra vetenskapliga spörsmål äro framställda med den för brefskrifvaren kännetecknande säregna lifligheten och förmågan att skänka dem en roande innebörd. Särskildt är detta fallet i många af brefven till Wargentin, och utan tvifvel erfor denne herre, som vid sidan af sekreterarebefattningen sysslade med Merkurius' gång förbi solen, norrsken och andra himmelska företeelser men hvars porträtt talar om en humoristisk uppfattning om tillvaron, mycket nöje, när han af Linnæus fick uppmärksamheten vänd till mer jordiska ting.

Af särskildt intresse äro de många i brefven förekommande vittnesbörden om Linnæus' nitiska verksamhet till förmån för unga naturforskare och för främjandet af sina lärjungars eller »apostlars» forskningsfärder i främmande länder och tillvaratagandet af deras forskningsresultat. Mången gång lyckades han i dessa hänseenden intressera akademien och erhöll därvid kraftigt bistånd af Wargentin, som han också tidt och ofta ägnade varmt erkännande. Sålunda skref han t. ex. i april 1757: »Hvar gång jag får se min Herres hand, uppfriskas jag med en ny uppmuntran. En så aktad och oförändrad vän, en så nitisk befrämjare af alla vetenskaper är en phoenix i våra tider och liksom uppväxt af gammal aska.»

Det var emellertid icke blott med vetenskapens officiella representanter i Stockholm, bland hvilka jämte

de nu omtalade må nämnas professor P. J. Bergius, den bekante donatorn, assessorn i Collegium medicum Pehr af Bjerkén, bergsrådet Nils Dalberg m. fl., som Linnæus kom i beröring och underhöll förbindelser, utan ock med många dess privata idkare och amatörer. Bland de senare må nämnas hattstofferaren Anders Geringius, hvilken är af särskildt intresse såsom exempel på hur naturalhistorien under 1700-talet och utan tvifvel under inflytande af Linnæus' väckande och vidtomtalade verksamhet omfattades med intresse äfven i hufvudstadens borgerliga kretsar. Geringius, som var bördig från Ösmo socken i Södermanland, kom sedan han genomgått Strengnäs gymnasium i slutet af 1740-talet till Stockholm, där han först ägnade sig åt handel och sedan åt hattmakareyrket. Detta bedref han med sådan framgång, att han snart blef sin egen och med tiden ägare af det hus vid Mynttorget, där han bodde och hade sin butik och som kallades »Förgyllda Granatäpplet».*) Med Linnæus torde han ha blifvit bekant i slutet af år 1759 och antagligen vid något besök i Uppsala eller på Hammarby. I början af januari 1760 tycks han nämligen ha uppvaktat herr arkiatern med en nyårslyckönskan, ty från den 15 i samma månad finnes bevaradt ett svarsbref från denne af följande lydelse:

*) Huset, beläget i kv. Neptunus Större, var den närmast K. Slottet liggande af de tre fastigheter, som år 1855 förvärfvades af Försäkringsbolaget Skandia och å hvilkas tomter detta på 1880-talet uppförde sitt nya och vackra hus. Benämningen »Förgyllda Granatäpplet» torde förskrifva sig från början af 1700-talet, då tomten ägdes och bebyggdes af en hofkonditor Zeyler, samt stå i samband med någon dekorativ detalj, hänförande sig till dennes yrke eller som symbol för sockerbageri.

Högachtade Herre.

För gunstig hogkomst wid Nyåhret aflägger jag skyldig tacksägelse och uprichtigt önskar, att den allsmächtige Guden wille uppehålla M. H:re i detta åhr och många tillkommande tider wid all sielfönskelig sällhet; så twiflar jag ock icke, med mindre den ädlaste wettenskapen där af tillflyter ansenlig förmon.

Jag beklagar att hos mig wid detta tillfället war intet att se, men hoppas doch skall ersättias, om jag får fägna mig af M. H:res visite mitt i sommaren.

Jag förbl.

Min högtärade Herres
hörsamste tienare
Carl Linnæus.

Förmodligen är Geringius den ende hattmakare, som då och senare haft att glädja sig åt så stor artighet från en af vetenskapens furstar.

Som Geringius enligt en anteckning »ägde en artig samling af oeconomiska böcker, chronometrar, svenska chartor, snäckor, porträtt och mynt», är det antagligt, att Linnæus under sina uppehåll i Stockholm ej försummade att äfven personligen besöka honom, men härom föreligga inga uppgifter. — Den vetgirige hattmakaren öfverlefde i många år sin berömde bekante, ty han afled först i april 1804. Hvart hans samlingar togo vägen, ha vi ej lyckats utröna, men det är ju möjligt, att de jämte annat lösöre öfvergingo till sonen Gustaf, aktuarie i Svea hofrätt, ty dottern Ulrika, gift med kryddkramhandlaren Johan Fredrik Scheele, ärfde huset »Förgyllda Granatäpplet».

En vän och beundrare, märkvärdigare än Geringius, ägde Linnæus i kommissarien i Stockholms stads bemedlingskommission Carl Alexander Clerck. Denne var nämligen icke blott samlare utan äfven en fram-

stående, vetenskapligt bildad forskare. Född år 1709 blef han 1726 student i Uppsala, där han inskrefs i Stockholms nation och torde ha gjort den första bekantskapen med Linnæus. Att han såsom uppgifves i biografiska handböcker, skulle ha tillhört dennes lärjungar, är däremot icke troligt, ty Clerck uppehöll sig ej länge i lärdomsstaden utan sökte sin utkomst i Stockholm, där han hamnade i uppbördsverket, i flera år tjänstgjorde som bokhållare och slutade som kommissarie. År 1739 bevistade han emellertid Linnæus' föreläsningar på Riddarhuset, hvilka enligt företalet till hans berömda arbete »Svenska Spindlar» gjorde så djupt intryck på honom, att han med lif och lust började ägna sig åt naturhistoriska studier. För sitt uppehälle måste han emellertid behålla tjänsten i kommissionen, och det är lika förvånande som beundransvärdt att finna, hur han alltifrån början af 1740-talet och till sin död 1765 under sysslande med uppbördsärenden och räkenskaper samt kämpande med ekonomiska bekymmer fann kraft och mod att fullfölja sina linneanska intressen. Men det var nog dessas art och innebörd, som hos Clerck höllo lifsmodet och arbetsförmågan vid makt och läto honom häfda sin ställning såsom en af samtidens främste entomologer, hvars arbeten än i dag, oafsedt deras historiska intresse, tillmätas vetenskapligt värde.

Efter några enstaka meddelanden på 1740-talet uppstod mellan Linnæus och Clerck mot slutet af följande decennium en rätt liflig brefväxling*), som från den förres sida i november 1756 inleddes med

*) *I Bref och skrifvelser af och till Carl von Linné.* Afd. I; d. V. Sthlm 1911.

en underrättelse att Vetenskaps-societeten i Uppsala hade kallat Clerck till sin ledamot, såsom ett erkännande för hans »wakkra Tractat om Spindlar»*) och sedan under årens lopp följdes af talrika skrifvelser, hufvudsakligen handlande om spindlar och fjärilar och således föga njutbara för andra än entomologer. Men Linnæus' drastiska stil förnekar sig ej heller i dessa bref, såsom t. ex. då han i förtjusningen öfver Clercks beskrifningar och utomordentligt väl utförda fjärilsafbildningar i stället för de vanliga »Edel och Högachtad Herr Commissarie» eller »Min egen Gynnare» titulerar honom »Wår tids namnkunnige Insectologe», »Skarpsynte Entomologist» eller »Min egen gullgosse». En gång då han väntade på en samling högst intressanta fjärilar, som Clerck lofvat låna honom och hade skickat med en skeppare Blomberg, uttryckte han sin stora oro, ty sändningen hade ej hörts af, antagligen därför att Blomberg »låg som Jonas i Walfiskens buk wid något werdhus mitt på wägen». — Bland meddelandena om fjärilar, spindlar och andra kryp och skridfän finner man också hur Linnæus sände hjärtliga hälsningar till Clercks makalösa hustru, hvilket tyder på att han vid Stockholmsbesöken gjort hennes bekantskap, och hur han var angelägen om att söka förbättra den framstående entomologens ekonomi. På Clercks begäran anbefallde han honom sålunda hos Tessin till erhållande af dennes förord till den lediga stadskamrerarebefattningen i Stockholm, hvilken Clerck emellertid ej erhöll. Han fick stanna på sin kommissarieplats så länge han lefde, och bouppteckningen

*) Manuskriptet till det ofvannämnda, följande år tryckta arbetet.

efter hans frånfälle visar, att detta var förenadt med stora bekymmer. Tillgångarna i boet utgjordes nämligen så godt som endast af den bortgångnes naturaliesamlingar — ett kabinett för insekter med 48 lådor med glaslock, ett herbarium i särskildt skåp, mikroskop och diverse instrument o. s. v. — samt hans till 2,800 d. kpmt. värderade boksamling, medan skulderna uppgingo till öfver 20,000 d. k. Bland fordringsägarne förekomma rådman Engelbert Gother, som var befryndad med Clerck, med öfver 17,000 d. k. och gästgifvaren Billström i Dalarö med omkring 900 d. k. Denna skuld kan tyda på att Clerck om somrarna idkade entomologiska studier ute i skärgården — en säkerligen välbehöflig rekreation för den anspråkslöse mannen, hvars uppmuntran för sträfvandena i vetenskapens tjänst tycks så godt som uteslutande ha varit af ideell art, nämligen den ofvannämnda kallelsen till medlem af Vetenskaps-societeten samt ledamotskap af Vetenskapsakademien 1764, eller året före hans död. För de utan tvifvel stora kostnader, han själf bestred för de utmärkta illustrationerna till sina spindel- och fjärilverk, synes han nämligen ej ha erhållit någon ersättning. *) Han kunde tydligen på sin verksamhet tillämpa de ord, som Linnæus under sin första Stockholmstid skref i missmod öfver sin belägenhet och vid tanken på ryktbarheten utomlands: *Laudatur et alget* (han berömmes och fryser).

*) Vetenskapsakademien torde dock på Linnés initiativ och Wargentins tillskyndan ha anvisat något understöd för utgifningen af Clercks *Icones insectorum variorum*. De synnerligen väl utförda kolorerade bilderna till detta verk förvaras i akademiens bibliotek.

Carl Alexander Clerck var gift två gånger, nämligen först med Anna Maria Starck, som afled 1738, och sedan med Anna Margaretha Dahléen, hvilken dog först 1787. Han efterlämnade inga barn. En arfvinge, som väntades i februari 1757 och till hvars ankomst Linnæus i bref lyckönskade fadern med orden *Sit Tibi fausta Lucina* (må Lucina vara dig gunstig) *), torde ha dött i späd ålder. Om Clercks familjeförhållanden i öfrigt må nämnas, att han hade flera syskon, nämligen bröderna Jakob, slottsbildhuggare i Stockholm, och Nils, regementsfältskär i Ryssland, samt fyra systrar, af hvilka Ulrika var gift med direktören för Ädelfors guldverk i Småland Henrik Theophil Scheffer, en af sin tids lärdaste män och kusin till de ryktbara statsmännen, grefvarne Carl Fredrik och Ulrik Scheffer.

För de försändelser af botaniska och zoologiska samlingar, böcker o. s. v., som Linné under sin långa professorstid fick emottaga från sina på forskningsresor stadda lärjungar och från andra samlare, gynnare och beundrare i utlandet, kom han i förbindelse med många af Stockholms handelshus och köpmän, kaptener och superkarger på Ostindiska kompaniets fartyg samt svenska konsuler och konsularagenter på utrikes orter. Bref ifrån honom till flera ibland dessa handelns och sjöfartens ofta mycket framstående representanter finnas bevarade, liksom deras svarsbref, och därjämte träffas i Linnés korrespondens med andra personer och särskildt med Bäck och Wargentin talrika meddelanden om dem. I själfva verket torde

*) *Lucina* var barnsängskvinnornas gudinna.

ingen svensk naturforskare, äfven i nyare tid, haft att glädja sig åt så stor tjänstvillighet från merkantila kretsar och så mycket tillmötesgående som han, hvilket väl berodde på hans stora anseende och berömmelse, men äfven på det intresse för vetenskapliga frågor och angelägenheter, som inom Stockholms handelsvärld fanns och blomstrade under Frihetstiden. Såsom vittnesbörd härom må nämnas, att åtminstone två af tidehvarfvets börsmagnater, nämligen Thomas Plomgren och Claës Grill, voro ledamöter af Vetenskapsakademien, den sistnämnde till och med preses, under sista kvartalet 1748. Vidare voro de och många andra af de stora handelshusens chefer direktörer och intressenter i Ostindiska kompaniet, som försåg deras hem vid Skeppsbron, Munkbron och Stortorget ej blott med de österländska porslins- och fajansfabrikernas för rokokons smak så passande alster utan äfven med talrika naturalier samt kuriosa för salongernas kabinettsskåp. Många af kompaniets skeppskaptener och tjänstemän voro naturvetenskapligt intresserade och bildade män, hvilka med nit och ifver tillvaratogo blomsterkonungens i Uppsala intressen och till honom hemförde samlingar. Främsta platsen bland dem intogs af Carl Gustaf Ekeberg, hvilken såsom kapten i kompaniets tjänst utförde ej mindre än tio färder till Ostasien och mellan resorna ägnade sig åt jordbruk på sin egendom Altomta i Uppland. Han blef år 1755 löjtnant vid Amiralitetet och 1761 för sina vetenskapliga förtjänster, ådagalagda bland annat genom flera skrifter i ekonomi och hydrografi, ledamot af Vetenskapsakademien. Genom förvärf och försändelser af samlingar tillvann han sig Linnés stora tacksamhet,

och ibland försatte han honom i ett tillstånd af stor förtjusning och spänning. När Ekeberg t. ex. i ett bref den 13 augusti 1764 från Göteborg underrättat honom, att han hade att vänta en sändning med frön, rötter och insekter m. m. från Goda Hoppsudden samt lefvande teplantor från Kina, svarade han sålunda med en försäkran, att kaptenen ej hade varit mera välkommen, om han nedkommit från himlen, och tillade i hänförelsen öfver teplantorna:

"Men lefwande Theträd! Är det möjligt? Är det werkligen Theträn! Sannerligen om det är The, skall jag göra Herr Capitainens namn beständigare än Alexandri Magni. Men jag är säker, att de aldrig komma oskadde till Upsala; ödet står alltid emot för stora saker. Jag törs ej tänka härpå för alteration och frugtan, att de skola förgås på wägen. Jag är gammal, men wore jag wiss på att de wore äkta Theträd, jag wågade gå till Götheborg och bära dem sielf i famnen till Upsala. Är det rätta theträd, så beder jag Hr Capitainen för Guds skull; för Fäderneslandets kärlek; för naturwetenskapens skull; och för allt hwad heligt och i werlden namnkunnigt är, haf om dem den aldra ömmaste omsorg."

Att Linné blef så förtjust öfver Ekebergs meddelande berodde, oafsedt den botaniska triumfen att få tebusken till Uppsala botaniska trädgård, på förhoppningen om att kunna odla te i Sverige eller, såsom han skrifver i de egenhändiga anteckningarna, därpå, att »han ansåg ingen sak högre, än att stänga den port, hwarigenom bortgår alt silfwret i Europa». — Glädjen blef emellertid ej långvarig, ty plantorna ville ej trifvas utan dogo.

En annan ostindiefarare, som skickade Linné samlingar, var Johan Dassau. Han tillhörde den bekanta Stockholmssläkten och deltog bland annat såsom superkarg i Ekebergs resa år 1775 med skeppet »Sofia

Magdalena». Ett par bref från honom till Linné vittna om lifliga vetenskapliga intressen samt stor beundran och tillgifvenhet för adressaten. Dassaus dotter Anna Sofia blef gift med Linnés lärjunge och biograf Adam Afzelius.

De här ofvan antydda stockholmska handelshusen, som förmedlade Linnés utländska förbindelser och oftare omtalas, voro Appelroot & Spalding, Claësson & Spalding samt Wittfot & König, men han stod äfven i beröring med den bekante Robert Finlay, med Christian Hebbe, den framstående grundaren af den högt ansedda Hebbeska firman, och med dennes söner och efterträdare Simon Bernhard, Christian och Johan Fredrik, samt i penningangelägenheter för »apostlarne» med Carlos och Claës Grill och Jan & Carl Hasselgreen, som hade sitt hufvudkontor i Amsterdam, m. fl. Bland svenska konsuler, som gjorde honom tjänster, må särskildt nämnas den för sina vetenskapliga och vittra intressen bekante Erik Brander, adlad Skjöldebrand, hvilken före utresan till Algeriet, där han under åtskilliga år fungerade såsom konsul, blifvit bekant med Linné och sedan från sitt verksamhetsområde skickade honom flera »sällsamma naturalster».

Branders son, den längre fram i tiden ryktbare statsmannen, generalen och konstidkaren Anders Fredrik Skjöldebrand, som med anledning af dessa faderns förbindelser under sin Uppsalatid med stor välvilja omfattades af Linné, har i sin »Voyage pittoresque au Cap Nord» (1801) skildrat ett besök på Hammarby, hvilket är af intresse för upplysningarna om den store mannen på äldre dagar och här må återgifvas, då

skildringen förbisetts af Linnés biografer. På tal om *Linnœa borealis* skrifver Skjöldebrand:

"Blotta anblicken af denna växt återkallar minnet af den man, efter hvilken hon bär sitt namn. Jag har i min första ungdom sett denne store man och hans minne skall aldrig utplånas ur min hågkomst. En dag hade han inbjudit några unga studenter att komma till sitt lilla landställe nära Uppsala för att botanisera och roa sig. Jag hade lyckan att få vara med. Vi funno honom midt på en vacker äng, iklädd nattrock af svart siden och med en sammetskalott i stället för peruk. Hvilande på marken och med ena handen utsträckt bland gräset, sade han till mig: 'Kom hit, min unge vän, hur många olika slags örter tror du att jag täcker med handen?' — Jag nämnde på måfå en siffra, som han fann ganska riktig, och sedan han omtalat deras namn, tillade han: 'Döm häraf, min vän, hur stort antalet är af de örter, som växa på jordens yta, och hur stort det Väsende måtte vara, som skapat dem.' — När jag erinrar mig mildheten i hans blick, som tolkade lugnet i hans själ, ljudet af hans röst, som vid åsynen af en stor man ingaf de unga mod, känner jag mina ögon fuktas af ljufva tårar, och ehuru mer än trettio år sedan dess förflutit, tycker jag mig ännu se den älsklige Linné."

Till Linnés vetenskapliga förbindelser kunna räknas många personer, med hvilka han kom i beröring för utgifvandet af sina skrifter och för deras distribution och omnämnande i tidehvarfvets tidskrifter och tidningar. Bland dem framträda i första ledet den allestädes närvarande Carl Christoffer Giörwell och Lars Salvius, boktryckaren*), förläggaren och bokhandlaren, den förre utgifvare af »Den Swänske Mercurius», den senare af »Lärda Tidningar» och följaktligen afundsmän. Frihetstidens tidningar voro nämligen ingalunda

*) Salvius blef genom sitt gifte år 1742 med boktryckaren *J. L. Horrns* änka *Helena In de Betou* ägare af det berömda Horrnska tryckeriet.

främmande för den konkurrens, som är så kännetecknande för våra dagars journalistik, och de två nyssnämnda herrarne, hvilka för öfrigt voro talangfulla och aktningsvärda män, gjorde också allt för att öfvertrumfa hvarandra. Linnæus blef därvid en synnerligen värdefull faktor, ty det gällde att göra så stor affär och draga så stor fördel som möjligt af honom och hans ryktbarhet. Såsom den förste på täflingsbanan hade Salvius den första framgången. Det var nämligen i »Lärda Tidningar», som Linnæus' arbeten först recenserades, och det var i dem han först lät införa sina resande lärjungars bref, såsom Petrus Löflings och Fredrik Hasselquists intressanta skildringar från Spanien, Egypten och Palestina o. s. v. Vidare var det åt Salvius, som Linnæus anförtrodde tryckningen och utgifningen af första upplagan af *Flora Svecica* (1745) och sina öfriga skrifter. Af intresse, särskildt för jämförelse med nutida förhållanden och arfvoden, är det mellan parterna den 16 maj 1745 i Stockholm upprättade kontraktet*), hvarigenom Linnæus mot en ersättning pr tryckark af 18 daler k:mt (motsvarande ungefär 4 kronor!) öfverlät förlagsrätten till nyssnämnda arbete åt Salvius, hvilken förband sig att betala nämnda belopp samt skyndsamt utföra tryckningen och »använda en nitid stil och godt papper».

Den sålunda ingångna förbindelsen utföll till ömsesidig belåtenhet, och upplysande för den fördelaktiga uppfattning, som Linnæus redan från början hyste om sin förläggare, är följande uttalande i ett bref till Per Elvius, Vetenskapsakademiens sekreterare, den 7 januari

*) Ett af originalexemplaren, skrifvet af Salvius, finnes i K. Biblioteket.

1746: »Jag hör, att Salvius hos Eder söker få upplägga parentationerne*); hjelp honom, om Bror kan, intet för hans persons skull utan för hans merit. Han har vackrare stilar och trycker ackuratare än någon annan; han är svensk och lefver svenskt; han är den förste svensk, som kunnat debitera en inländsk bok hos utlänningar och derför få vi utländska böcker utan svenska penningar. I sjelfve äro svenskar och börom tjena svenskt folk. Sannerligen, om en annan boktryckare ville gifva mig dubbelt flera exemplar för det, jag lägger upp, skulle jag derför aldrig gå ifrån Salvius, så länge han vore ackurat.»

Samarbetet mellan Linné och Salvius fortgick till de sista åren af den senares lefnad. Han afled den 4 mars 1773, och Linné, som tycks omedelbart ha fått underrättelse om dödsfallet, skref några dagar senare till Bäck: »Det war sannerligen skada att D. Salvius dog ifrån mig; annors hade jag önskat fåt utgifwit både *Materia Medica* och *Species*. Nu blifwer wähl mera ingen som wågar upplägga något.»

Bekantskapen mellan Linnæus och Gjörwell tycks ha inledts vid midten af 1750-talet och sedan den sistnämnde startat sin »Mercurius». Snart fick denna med »Lärda tidningar» dela äran att publicera de ofvannämnda resebrefven m. m., och som Gjörwell var en mästare i konsten att vädja till Linnæus' lilla svaghet för beröm, kom han i åtnjutande af mycken välvilja från »Välborne Herr Archiaterns och Riddarens» sida. Linnæus, som själf erkände nyssnämnda svaghet, såsom t. ex. i ett bref till Gjörwell den 28 oktober 1757,

*) Minnestalen öfver aflidna ledamöter.

däri han bland annat skref, »om jag säger at jag är hatare af beröm, så ljuger jag som alla andra; hwem hatade sitt eget kiött; sjelfkärlek är grunden til alt godt», meddelade sålunda tid efter annan en mängd för »Mercurius» afsedda upplysningar såväl om sina egna arbeten som om sina »apostlars» verksamhet, om utländska vetenskapsmän o. s. v. Därtill kom i hans talrika skrifvelser många personliga vänskapsbetygelser, och när Gjörwell gästade honom i Uppsala, blef han enligt sin egen försäkran öfverhopad med »ogemen grace». Af Gjörwells bref och anteckningar framgår också, att han var högeligen förtjust och kände sig mycket smickrad. Någon gång kunde det väl äfven hända, att bekantskapen vållade honom litet bryderi, såsom t. ex. då Linnæus i ett bref af den 2 mars 1758 bad honom om »mildhet wid recension af mitt nya Systema naturæ, som till förra delen är utgifwit. Jag wet wähl at mina fehl aldrig kunna giömmas för en så uppmärksam werld; jag utbeder mig för dem ingen speciell nåd, men jag bönfaller, at, som åtskilligt intet kan annat än falla ganska paradoxiskt, Min Gynnare täcktes wara så from öfwer det höra min egen förklaring och sedan fälla sin mogna och rättwisa dom.» — Gjörwell, tydligen mer hänsynsfull än ofta våra nutida recensenter, refererade brefvet för och begärde råd af Warmholtz, som gjorde narr däraf och sade: »Han vill ha rökverk, och knussla icke därmed.»*)

Det återstår nu att till dessa erinringar om Linnés Stockholmsförbindelser, hvilka hufvudsakligen varit af-

*) *O. Sylvan. Svenska pressens historia till statshvälfningen 1772.* Lund 1896. Sid. 233.

sedda att skänka en föreställning om den lifliga rapport, hvari han äfven efter afflyttningen från hufvudstaden stod till många af de ledande männen inom dennas vetenskapligt intresserade kretsar, nämna några ord om hans förhållande till Gustaf III. Såsom kronprins hade denne följt sina föräldrars exempel och visat honom stor uppmärksamhet. I juni 1769 aflade han sålunda ett besök på Hammarby för att bese Linnés på höjden i den vackra parken belägna museum, och i Uppsala, dit han emellanåt kallades såsom universitetskansler, var det gifvet, att han med särskild artighet och välvilja omfattade den mest berömda bland professorerna. Sedan Gustaf blifvit konung, gaf sig denna välvilja en gång samma uttryck som i den här ofvan omtalade episoden på Adolf Fredriks tid, i det att Linné till julen 1774 erhöll en stor sändning, eller »fyra parlass Naturalier af wäxter ifrån Surinam, i flera oxhufvuden spiritus vini, alla med blomma och frucht lefwande samlade och uti spiritu inlagda». I bref till Bäck, där han meddelade detta, uttryckte han också sin stora glädje och tacksamhet: »Aldrig har jag i hela min lifstid haft angenämare juhl än denna.» — I midten af augusti följande år reste kungen »från Ekolsund till Upsala att endast besöka Linné och ingen annan, samt stannar qwar hos honom hela eftermiddagen». — Om detta sammanträffande har Gustaf Johan Ehrensvärd, konungens uppvaktande kammarherre, lämnat följande för Linnés nu af ålder och sjukdom försvagade tillstånd upplysande meddelande:*) »Gamle Linnæus är förfallen och tycks vissna bort med sin vetenskap. Han

*) *Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof.* I. Sthlm. 1878. Sid. 11.

har ingen efterträdare. Dess son har ärft dess namn, men ej dess kunskaper. Dess upsökta skatter i alla naturens riken komma nu i okunniga händer. Under vår varelse i Upsala fick han sig tillsänd en stor guldmedaille af kejsarinnan i Ryssland såsom ledamot af Vetenskapsacademien, uti hvilken han är den äldste.»

I Linnés brefväxling finnes en skrifvelse eller »underdånigt memorial» till konungen, hvari Linné anhåller att landtgrefvinnan Carolina Lovisa af Hessen-Darmstadt, född markgrefvinna af Baden-Durlach, måtte erhålla en del böcker och naturalier ur konungens samlingar för det stora planschverk, hon ämnade utgifva öfver tionde upplagan af *Species plantarum*. Den höga damen, som var gift med Gustafs syssling landtgrefve Carl Fredrik af Hessen-Darmstadt, kallas af Linné »den curieuxista Princessa i werden» och hyste för honom den största beundran. Förberedelser till nämnda verk gjordes, men det kom ej till stånd, förmodligen därföre att de till 90,000 dukater beräknade omkostnaderna befunnos för stora.

Sista gången Linné sammanträffade med den af honom så beundrade monarken skall ha varit år 1776 och på Drottningholm. Enligt Adam Afzelius' berättelse*) hade till Uppsala ingått underrättelse om, att man i Stockholm umgicks med planer att beröfva medicinska fakulteten rätten att promovera medicine doktorer, hvilken rätt i stället skulle öfvergå till Collegium medicum i Stockholm. Det sades, att konungen hade lämnat sitt bifall till förslaget, hvilket naturligtvis väckte stor

*) *Egenhändiga anteckningar af Carl Linnæus om sig själf.* Sid. 230.

förstämning och oro bland de akademiska fäderna i Uppsala. Professor Sidrén förmådde då Linné att resa till Drottningholm, där hofvet vistades. Han satte honom, »så bräcklig han än var i en vagn, öfverförde honom direkt till Drottningholm och begärde audiens, som strax beviljades. Med stapplande steg var Linné knappt inkommen och föreställd monarken, innan han, hänförd af sitt nit och upprörd af sin öfvertygelsekänsla, utan att iakttaga ceremonielets lagar, hastigt framstammade dessa ord: 'Det går aldrig an, Eders Maj:t. Det förstörer Academien och vetenskapen. Jag kan aldrig öfverlefva denna olycka.' — Konungen, förvånad och öfverraskad af sådana oväntade uttryck, frågade Sidrén, hvad som var å färde, då denne korteligen framställde sakens sammanhang och resans föremål, hvarpå konungen går leende fram till Linné, klappar honom på axeln och säger: 'Det skall icke ske, min käre Linné. Res ni hem i fred och var lugn.' — Så ägde en stor man på själfva grafvens brädd och med all sin yttre svaghet ännu nog styrka inom sig att kunna afvärja den icke obetydliga fara, som då hotade Uppsala lärosäte.»

Tillägg och rättelser.

Sid. 18. Kung Fredriks marmorbyst kom sedan till Finska kyrkan i Stockholm, där den ännu förvaras.

Sid. 46. Bergsman Forsling på Morbygden var antagligen bergsrådman *Forslind* och assessor Kalmeter auskultanten, sedan assessorn i Bergskollegium *Henrik Kahlmeter.*

Sid. 63. Till det här återgifna kopparsticket hör ett andra blad, hvarå synes ett altare, bärande inskriften: *O salve, salve rex Sveciæ domo revertens* samt ofvantill krönt med ett brinnande hjärta, hvarå läses: *Vivant pater et mater Sveciæ.* Öfverst ur skyn framsticka två armar, som hålla de krönta namnchiffren F. & UE.

Sid. 135. Af den här omtalade almanackan framgår, att familjen Reuterholms medlemmar år 1741 voro talrikt samlade i Stockholm; men landshöfdingen, som blifvit förflyttad från Stora Kopparbergs till Örebro län, tycks på äldre dagar ej ha haft någon fast bostad i hufvudstaden utan förhyrt tillfällig sådan såsom resande och under vistelsen vid riksdagarna. Han uppehöll sig ofta under de senare decennierna af sitt lif på egendomen Stora Ekeby i Rytterns socken i Västmanland, hvaraf han blifvit ägare 1708 och som efter honom öfvergick till sonen Gustaf Gottfried. Huruvida Linné under sin Stockholmstid eller senare fick tillfälle att gästa det vackra herresätet, är ej bekant, men ingalunda osannolikt. Antagligen var det han, som gaf G. G. Reuterholm råd och anvisningar vid anläggandet af den vackra parken å den till godset hörande lägenheten Åholmen, fastän han ej, såsom emellanåt uppgifvits, torde personligen hafva ledt arbetena.

Sid. 141. noten, Eklund skall vara *Ekström.*

Sid. 143. Adlerhielm skall vara *Adlerheim.*

Sid. 157. Det i första noten angifna årtalet skall ej vara 1809 utan *1909.*

Sid. 160. Den till den här återgifna planschen af gammalt hörande uppgiften att utsikten skall vara från Kastellholmen torde ej vara riktig, utan är det, såsom F. U. Wrangel äfven framhållit, antagligt, att densamma är någonstädes från Djurgårdsstranden, t. ex. Beckholmen.

Personregister.

Adlerheim, Per; f. 1712, d. 1762; bergsråd; sid. 143.
Adolf Fredrik; f. 1710, d. 1771; konung; sid. 161, 164.
Afzelius, Adam; f. 1750, d. 1837; professor; sid. 191, 197.
Afzelius, Anna Sofia, f. *Dassau;* den föregåendes fru; sid. 191.
Ahlich, Johan; trädgårdsmästare; sid. 11, 22, 24, 25.
Allard, Johan; trädgårdsmästare; sid. 14.
Allmacher, Jacob Leonhard; f. 1652, d. 1724; apotekare, alkemist; sid. 10.
Alstrin, Carl; f. 1686, d. 1750; assessor, lifmedikus; sid. 4, 5.
Alströmer, Jonas; f. 1685, d. 1761; kommerseråd; sid. 27.
Anhorn, Barthold; d. 1739; lifmedikus; sid. 64.
Ankarcrona, Theodor; f. 1687, d. 1750; amiral; sid. 94.
Appelroot & Spalding; grosshandelsfirma i Stockholm; sid. 191.

Backman, Zachris; hökare; sid. 69.
Beckman, Lars; källarmästare; sid. 76.
Benzelius, Erik, d. y.; f. 1675, d. 1743; ärkebiskop; sid. 82.
Benzelstierna, Lars; f. 1680, d. 1755; bergsråd, tit. landshöfding; sid. 46.
Berch, Carl Reinhold; f. 1706, d. 1777; kansliråd; sid. 170.
Bergius, Pehr Jonas; f. 1730, d. 1790; professor; sid. 183.
Beronius, Magnus; f. 1692, d. 1775; professor, ärkebiskop; sid. 130, 131.
Besk, Zacharias; klensmed; sid. 72.

Bielke, Sten Carl; f. 1709, d. 1753; frih., president; sid. 100.
Billström; gästgifvare i Dalarö; sid. 187.
Bjerkén, Pehr af; f. 1731, d. 1774; assessor i Coll. medic.; sid. 183.
Björck, Israël; regementspastor; sid. 73, 108.
Blixenstierna, Thomas; f. 1710, d. 1753; hofjunkare, assessor i Bergskollegium; sid. 10.
Blomberg; skeppare; sid. 186.
Boij, Nils; f. 1683, d. 1739; stadsfysikus i Stockholm, amiralitetsmedikus; sid. 5.
Bonde, Gustaf; f. 1682, d. 1764; grefve, riksråd; sid. 18, 60.
Brander-Skjöldebrand, Erik; f. 1722, d. 1814; svensk konsul i Algeriet; sid. 191.
Brelin, Nils; d. 1753; kyrkoherde, led. af Vetenskapsakademien; sid. 114.
Brenner, Sophia Elisabeth, f. *Weber;* skaldinna; sid. 146.
Broman, Erland Carlsson; f. 1704, d. 1757; frih., president; sid. 77.
Bromell, Magnus von; f. 1679, d. 1731; arkiater och preses i Colleg. medicum; sid. 2, 4, 5.
Brovallius, Johan; f. 1707, d. 1755; professor, biskop; sid. 41, 47.
Burman, Johannes; f. 1706, d. 1779; professor i Amsterdam; sid. 60.
Bäck, Abraham; f. 1713, d. 1765; arkiater; sid. 130, 162, 172—180, 188.
Bäck, Anna Charlotta, f. *Adlerberg;* f. 1736, d. 1767; den föregåendes hustru; sid. 175.

Carolina Lovisa; landtgrefvinna af Hessen-Darmstadt, f. markgrefvinna af Baden-Durlach; sid. 197.
Cederhielm, Carl Wilhelm; f. 1705, d. 1769; frih., kammarherre; sid. 100.
Celsius, Anders; f. 1701, d. 1744; professor; sid. 113.
Celsius, Olof, d. ä.; f. 1670, d. 1756; domprost i Uppsala; sid. 7, 108.
Claësson & Spalding; grosshandelsfirma; sid. 191.
Clerck, Anna Margareta, f. *Dahlén;* d. 1787; sid. 188.
Clerck, Anna Maria, f. *Starck;* d. 1738; sid. 188.
Clerck, Carl Alexander; f. 1709, d. 1765; kommissarie, entomolog; sid. 184—189.
Clerck, Jakob; slottsbildhuggare; sid. 188.
Clerck, Nils; regementsfältskär; sid. 188.

Clifford, Georg; f. 1685, d. 1760; juris doktor, borgmästare i Amsterdam; sid. 60, 74.
Cronberg, Börje Olofsson; f. 1612, d. 1673; k. räntmästare; sid. 105.
Cronstedt, Carl; f. 1672, d. 1750; frih., president; sid. 82, 171.
Cronstedt, Jakob; f. 1676, d. 1751; grefve, riksråd; sid. 138, 139.

Dalberg, Nils; f. 1735, d. 1820; lifmedikus, bergsråd; sid. 183.
Dalin, Olof von; f. 1708, d. 1764; kansliråd, skald; sid. 18, 170.
Darmstädter, Johann Friedrich; tandläkare, kvacksalfvare; sid. 65, 66.
Dassau, Johan; d. 1808; superkarg vid Ostindiska kompaniet; sid. 190.
Daumont (Doumong), Pierre; d. 1747; ledamot af kirurgiska societeten, gruffältskär i Dannemora; sid. 65.
De Geer, Carl; f. 1720, d. 1778; frih., hofmarskalk, entomolog; sid. 154.
De la Gardie, Jakob, f. 1583, d. 1652; grefve, riksmarsk; sid. 26.
De la Gardie, Magnus Gabriel; f. 1622, d. 1686; grefve, rikskansler, riksdrots; sid. 26, 27.
Drake, Anders von; f. 1682, d. 1744; underståthållare, president; sid. 82.
Dubois, Gottfrid; f. 1725, d. 1790; provinsialläkare; sid. 143.
Düben, Anders von; f. 1673, d. 1738; frih., hofmarskalk; sid. 17.

Eckleff, Carl Fredrik von; f. 1723, d. 1786; kansliråd; sid. 157.
Ehrenpreus, Carl Didrik; f. 1692, d. 1760; grefve, riksråd, universitetskansler; sid. 172.
Ehrensvärd, Augustin; f. 1710, d. 1772; grefve, fältmarskalk; sid. 91.
Ehrensvärd, Gustaf Johan; f. 1746, d. 1783; frih., kammarherre, memoarförfattare; sid. 196.
Ekeberg, Carl Gustaf; f. 1716, d. 1784; kapten vid Ostindiska kompaniet; sid. 189, 190.
Ekeblad, Claës; f. 1708, d. 1771; grefve, riksråd, kanslipresident; sid. 171.
Elvius, Per; f. 1710, d. 1749; sekreterare i Vetenskapsakademien; sid. 180.

Fabricius, Johan Christian; f. 1745, d. 1808; Linnés lärjunge, professor först i Köpenhamn, sedan i Kiel; sid. 124.
Fahlberg, Anders, kryddkrämare; sid. 69.
Falck, Carl; skeppsbyggmästare vid k. flottan; sid. 78.

Falkengren, Abraham; f. 1670, d. 1738; major; sid. 46.

Fersen, Charlotta Fredrika von, f. *Sparre*; f. 1719, d. 1795; grefvinna, öfverhofmästarinna; sid. 104.

Finlay, Robert; f. 1718, d. 1785; kommerseråd; sid. 191.

Fredrik I; f. 1676, d. 1751; konung; sid. 36, 70, 73, 75, 112.

Friese, Hans; trädgårdsmästare; sid. 14.

Frodbom, Anna Maria, f. *Brun;* d. 1735; den följandes hustru; sid. 22.

Frodbom, Ingemar; d. 1726; källarmästare; sid. 20.

Gahn, Hans Jakob; f. 1719, d. 1782; brukspatron; sid. 143.

Gathenhielm, Anders; f. 1714, d. 1769; k. sekreterare; sid. 91.

Geringius, Anders; d. 1804; hattstofferare; sid. 183, 184.

Geringius, Gustaf; aktuarie i Svea hofrätt; sid. 184.

Gjörwell, Carl Christoffer; f. 1731, d. 1811; assessor, bibliotekarie; sid. 192, 195.

Gleditsch, Johan Gottfried; f. 1714, d. 1786; professor vid universitetet i Berlin; sid. 105.

Gnospelius, Anders; fabrikör; sid. 19.

Gollnitz; trädgårdsmästare; sid. 11.

Gother, Engelbert; d. 1775; rådman, borgmästare; sid. 187.

Grill, Carlos & Claës; bankir- och grosshandelsfirma; sid. 191.

Grill, Claës; f. 1705, d. 1767; direktör i Ostindiska kompaniet; sid. 188.

Gustaf III; f. 1746, d. 1792; konung; sid. 161, 176, 195—193.

Gyldenklou, Anders; f. 1602, d. 1665; president; sid. 19.

Gyllenborg, Carl; f. 1679, d. 1746; grefve, kanslipresident, universitetskansler; sid. 172.

Gyllenborg, Henning; f. 1713, d. 1775; grefve, hofkansler, riksråd; sid. 133.

Gäthgens, Petter Henrik; skeppare; sid. 47.

Haller, Albert von; f. 1708, d. 1777; professor vid universitetet i Göttingen; sid. 109, 110.

Hamilton, Carl Otto; f. 1704, d. 1770; frih., riksråd; sid. 134.

Hamilton, Hugo Johan; f. 166--, d. 1748; frih., fältmarskalk; sid. 97.

Hasselgreen, Jan & Carl; grosshandelsfirma; sid. 191.

Hasselquist, Fredrik; f. 1722, d. 1752; med. doktor, adjunkt vid Uppsala universitet; sid. 193.

Hebbe, Christian; f. 1698, d. 1762; grosshandlare; sid. 191.

Hebbe, Simon Bernhard, Christian och *Johan Fredrik;* grosshandlare den föregåendes söner; sid. 191.
Hedvig Eleonora; f. 1636, d. 1715; änkedrottning; sid. 26.
Henel, Anders Joachim von; f. 1688, d. 1744; major; sid. 2.
Heræus, Christian; d. 168--, apotekare, med. doktor; sid. 38.
Hising, Margareta, f. *Frodbom;* den följandes hustru; sid. 22.
Hising, Michael; f. 1687, d. 1756; brukspatron; sid. 22.
Hoffman, Petter; stadsaktuarie i Stockholm; sid. 38.
Horleman, Christian; f. 1633, d. 1687; trädgårdsmästare; sid. 16.
Horn af Björneborg, Gustaf; f. 1592, d. 1657; grefve, riksråd, riksmarsk; sid. 19.
Hårleman, Carl; f. 1707, d. 1753; frih., öfverintendent; sid. 17, 171.
Hårleman, Johan; f. 1662, d. 1707; k. trädgårdsmästare, intendent; sid. 16, 17.
Höpken, Anders von; f. 1712, d. 1789; grefve, riksråd, kanslipresident sid. 91, 100, 101, 113, 171.

Ihre, Johan; f. 1707, d. 1780; professor, kansliråd; sid. 137.

Jäger, Martin; snörmakareålderman; sid. 61.

Kahlmeter, Henrik; f. 1693, d. 1750; assessor, tit. kommerseråd; sid. 46.
Kierman, Gustaf; f. 1702, d. 1766; handelsborgmästare i Stockholm; sid. 89, 138.
Kinninmundt, Anna Catharina, f. *Reuterholm;* f. 1711, d. 1787; den följandes hustru; sid. 41.
Kinninmundt, Johan; f. 1696, d. 1738; assessor; sid. 41.
Klingenberg, Carl; d. 1757; akademisekreterare; sid. 113, 114.
Kurck, Axel Johan; f. 1719, d. 1773; frih., kammarherre; sid. 91.

Lafont, J. Th.; snusfabrikör; sid. 19.
Lang, Johan Mathias; bokhandlare; sid. 70.
Leetström, Johan Petter; f. 1712, d. 1748; assessor, hofmedikus; sid. 64, 72, 138.
Linder-Lindestolpe, Johan; f. 1678, d. 1724; arkiater; sid. 29.
Lindh, Johan; trädgårdsmästare; sid. 10.
Linné, Carl von d. y.; f. 1741, d. 1783; professor; sid. 139—141, 161.
Linné, Sara Elisabeth, f. *Moræa;* f. 1717, d. 1806; sid. 44, 49—57, 103, 104, 116—123, 139, 140, 142, 175, 176.

Lovisa Ulrika; f. 1720, d. 1782; drottning; sid. 155—164.
Lundberg, Lars; trädgårdsmästare; sid. 17.
Löfling, Petrus; f. 1729, d. 1756; k. spansk botanist; sid. 193.

Meister, William; engelsk handelsagent i Stockholm, sedan bruks-patron; sid. 61, 62.
Mennander, Carl Fredrik; f. 1712, d. 1786; professor och biskop i Åbo, ärkebiskop; sid. 60, 74, 82.
Mollet, André; trädgårdsanläggare; sid. 16.
Moræa, Sara Elisabeth; se: *Linné.*
Moræus, Daniel; f. 1677, d. 1748; rådman i Falun; sid. 44.
Moræus, Johan; f. 1672, d. 1742; assessor, stadsfysikus i Falun; sid. 44, 45.
Moræus, Johan; f. 1719, d. 1773; bergfiskal vid St. Kopparberg; sid. 143.
Möller, Johan Philip; grosshandlare; sid. 19.
Möller eller *Müller, Ernst Fredrik;* d. 1741; led. af Kirurgiska Societeten i Stockholm; sid. 5.

Nordenberg-Nordenskiöld, Anders Johan; f. 1696, d. 1763; fortifikationsofficer, landshöfding; sid. 114.
Nordenflycht, Hedvig Charlotta; f. 1718, d. 1763, (g. m. pastor *J. Fabricius)*; skaldinna; sid. 137.
Nordenheim, Johan Christopher; f. 1681, d. 1740; assessor i Coll. medicum, lifmedikus; sid. 2, 4, 5, 6.
Norell, Samuel; d. 1759; mästerfältskär, led. af Kirurgiska societeten; sid. 65.

Ostermeyer-Hvittfelt, Bernhard; ögonläkare, kvacksalfvare; sid. 67.

Palmstierna, Nils; f. 1696, d. 1766; frih., riksråd; sid. 171.
Piper, Carl; f. 1647, d. 1716; grefve, president; sid. 18.
Piper, Carl Fredrik; f. 1700, d. 1770; grefve, president; sid. 18.
Plomgren, Thomas; f. 1702, d 1754; kommerseråd; sid. 89, 188.
Polhem, Christopher; f. 1661, d. 1751; kommerseråd; sid. 97.

Reid, John; engelsk handelsagent i Stockholm; sid. 61.
Reuterholm, Axel Gottlieb; f. 1714, d. 1763; frih., kammarherre; sid. 40, 135.

Reuterholm, Dygdig; f. 1720, d. 1798; fröken; sid. 41.
Reuterholm, Esbjörn Christian; f. 1710, d. 1773; frih., riksråd; sid. 41.
Reuterholm, Gustaf Adolf; f. 1756, d. 1813; frih., president; sid. 137.
Reuterholm, Gustaf Gottfried; f. 1721, d. 1803; frih., tit. landshöfding; sid. 40, 58—57, 119, 135.
Reuterholm, Hedvig; se: *Tilas, D.*
Reuterholm, Hedvig Sophia, f. *von Leopolden;* d. 1736; sid. 40.
Reuterholm, Nils Esbjörnsson; f. 1676, d. 1756; frih., landshöfding; sid. 38, 39, 40.
Reuterholm, Nils Jakob; f. 1724, d. 1791; frih., öfverste; sid. 41.
Ribe, Evald; f. 1701, d. 1752; hofmedikus, assessor, lifmedikus, arkiater, preses i Coll. medicum; sid. 5, 114, 138.
Riese, Hieronymus Johan; d. 1750; led. af Kirurgiska societeten; sid. 65.
Roberg, Lars; f. 1664, d. 1742; professor i anatomi och praktisk medicin vid Uppsala universitet; sid. 3, 129.
Robertsson, Jacob Robert a Struan; f. 1566, d. 1650; lifmedikus hos Gustaf II Adolf; sid. 10.
Rosén von Rosenstein, Nils; f. 1706, d. 1773; professor, arkiater; sid. 128—131, 152.
Roslin, Alexander; f. 1718, d. 1793; konstnär; sid. 179.
Rothman, Johan Stensson; f. 1684, d. 1763; provinsialläkare; sid. 46.
Rudbeck, Anna Magdalena; g. m. kaptenen *Chr. Köhler;* sid. 147.
Rudbeck, Olof d. y.; f. 1660, d. 1740; professor i medicin och botanik vid Uppsala universitet; sid. 3, 107, 128.
Rudbeck, Olof d. ä.; f. 1630, d. 1702; professor; sid. 8, 27.
Rudbeck, Wendela, f. *Lohrman;* den föregåendes fru; sid. 8.
Rudenschiöld, Carl; f. 1698, d. 1783; grefve, riksråd, universitetskanslär; sid. 172.
Rutensköld, Göran Adolf; f. 1712, d. 1786; bankofiskal, hofrättsråd; sid. 138.
Rüdling, Johann George; tysk skolmästare i Stockholm; sid. 11, 24.

Salvius, Lars; f. 1706, d. 1773; boktryckare, geografisk författare; sid. 26, 28, 192—194.
de Sauvages, François Bossier de la Croix; f. 1704, d. 1767; professor i Montpellier; sid. 79.
Scarpeta, Domenicus; tandläkare, kvacksalfvare; sid. 66.

Scheele, Johan Fredrik; kryddkramhandlare; sid. 184.
Scheele, Ulrika; den föregåendes hustru; sid. 184.
Scheffel, Johan Henrik; f. 1690, d. 1781; porträttmålare; sid. 120—122, 124, 125.
Scheffer, Henrik Theophil; f. 1710, d. 1759; direktör; sid. 188.
Scheffer, Ulrika, f. Clerck; den föregåendes hustru; sid. 188.
Schröderheim, Elis; f. 1747, d. 1795; stadssekreterare, landshöfding; sid. 157, 169.
Schultz, Martin; stadsbadare; sid. 70.
Schützer, Salomon; f. 1676, d. 1760; stadsfältskär, sedan öfverdirektör i Kirurgiska societeten; sid. 64.
Sidrén, Jonas; f. 1723, d. 1799; professor; sid. 198.
Skjöldebrand, Anders Fredrik; f. 1757, d. 1834; grefve, general, statsråd; sid. 191, 192.
Soëm, Christian; f. på 1690-talet, d. 1748; assessor, stadsfysikus i Stockholm; sid. 4, 5.
Sohlberg, Claës; f. 1711, d. 1773; stadsfysikus i Filipstad; sid. 38, 41, 42, 46.
Sohlberg, Erik Nilsson; f. 1660, d. 1739; konststatsinspektor i Falun; sid. 43.
Sparre, Fredrik; f. 1731, d. 1803; grefve, rikskanslär; sid. 170, 171.
Sparre af Sundby, Christina Beata, f. Lillje; f. 16—, d. 1727; den följandes fru; sid. 89.
Sparre af Sundby, Erik; f. 1665, d. 1726; grefve, riksråd, fältmarskalk; sid. 89.
Sparre af Söfdeborg, Claës; f. 1673, d. 1733; grefve, riksråd; sid. 78.
Stenbock, Arvid; f. 1738, d. 1782; grefve, kammarherre; sid. 164.
Stiernerona, David; f. 1715, d. 1794; frih., kammarherre; sid. 9.
Stobæus, Kilian d. ä.; f. 1690, d. 1742; professor i Lund, arkiater; sid. 34.

Taube, Hedvig Ulrika; f. 1714, d. 1744; riksgrefvinna *von Hessenstein;* sid. 70.
Tersmeden, Carl; f. 1715, d. 1797; amiral; sid. 77.
Tessin, Carl Gustaf; f. 1695, d. 1770; grefve, riksråd, kanslipresident; sid. 81—94, 105, 127, 165—171.
Tessin, Ulrika Lovisa, f. Sparre; f. 1711, d. 1768; grefvinna; sid. 89.

Tilas, Daniel; f. 1712, d. 1772; frih., bergsråd, tit. landshöfding; sid. 54, 137.

Tilas, Hedvig, f. *Reuterholm;* f. 1719, d. 1741; den föregåendes hustru.

Tillæus, Petrus; f. 168—, d. 1754; stadsingeniör och rådman i Stockholm; sid. 11, 13.

Torstensson, Lennart; f. 1603, d. 1651; grefve, fältmarskalk; sid. 20.

Triewald, Mårten; f. 1691, d. 1747; kapten sid. 80—83, 98, 99, 110, 138.

Triewald, Mårten; smedsålderman, hofslagare; sid. 80.

Troili, Samuel d. ä.; f. 1693, d. 1758; bergmästare, e. o. bergsråd; sid. 46.

Trygg, Olof Olofsson d. y.; f. 1697, d. 1745; konstmästare vid Stora Kopparberg; sid. 46.

Turloen, Hans; d. 1743; superkarg vid Ostindiska kompaniet; sid. 115.

Ulrika Eleonora; f. 1688, d. 1741; drottning; sid. 79.

Walden, Simon; apotekare i Stockholm i slutet af 1500-talet; sid. 10.

Wallerius, Göran; f. 1683, d. 1744; assessor i Bergskollegium; sid. 37.

Wallerius, Johan Gottschalk; f. 1709, d. 1785; professor; sid. 128—132.

Wallerius, Nils; f. 1706, d. 1764; professor; sid. 114.

Wallrave, Jacob; f. 1688, d. 1739; assessor, professor; sid. 64.

Wangsonius, Jöns; värdshusvärd; sid. 1.

Wargentin, Pehr Wilhelm; f. 1717, d. 1783; sekreterare i Vetenskapsakademien; sid. 99, 180—82, 188.

Warmholtz, Carl Gustaf; f. 1614, d. 1785; Hessiskt hofråd, bibliograf; sid. 9, 72, 195.

Warmholtz, Johan Conrad; f. 1673, d. 1745; apotekare; sid. 9, 10.

Warmholtz, Maria Elisabeth, f. *Allmacher;* f. 1684, d. 1732; den föregåendes hustru; sid. 10.

Wendt, Samuel; f. 1720, d. 1763; medicine licentiat; sid. 143.

Wibel; stallmästare hos kung Fredrik; sid. 78.

Victorin, Eric; d. 1755; assessor i Coll. medicum; sid. 64.

Wirrwachs, Johan Michael; f. 1710, d. 1783; apotekare; sid. 79.

Wittfot & König; grosshandelsfirma i Stockholm; sid. 191.

Wolluhn, Johan Henrik; f. 1685, d. 1740; lifmedikus; sid. 64.
Vult von Steijern, Johan Julius; f. 1695, d. 1767; president; sid. 97.

Yhlen, Georg; vinhandlare; sid. 70.

Zeyler; hofkonditor i början af 1700-talet; sid. 183.
Ziervogel, Ægidius; f. 1679, d. 1741; hofapotekare; sid. 72, 138.
Ziervogel, Fredrik; f. 1727, d. 1792; hofapotekare; sid. 143.

CARL FORSSTRAND

DE TRE GRACERNA

MINNEN OCH ANTECKNINGAR
FRÅN GUSTAF III:s STÖCKHOLM
Tredje upplagan :: Med illustrationer.

Pris häft. 4.50 :: inb. 7.25.

"Väl valda, som dessa äro, tillika *skildrade med god personalkännedom och i underhållande berättarton*, erbjuda de en *innehållsrik och roande* introduktion i det gustavianska hofvets mysterier. Den särdeles vackra illustrativa utstyrseln ansluter sig förträffligt till texten."
(Carl Hallendorff i Sv. Dagbladet.)

"— boken är inte heller någon roman i den vanliga bemärkelsen, men det hindrar icke, att den är lika fängslande, fast den endast återger verkligheten, och *man har svårt att lägga den ifrån sig innan den är utläst. Forsstrands bok lär oss mycket, men den roar oss i hög grad på samma gång.*"
(Daniel Fallström i en längre, synnerligen berömmande anmälan i Sthlms-Tidningen.)

SPÅKVINNOR OCH TROLLKARLAR

MINNEN OCH ANTECKNINGAR
FRÅN GUSTAF III:s STOCKHOLM
Andra upplagan :: Med illustrationer.

Pris häft. 4 kr. :: inb. 6.75

"D:r Forsstrands bok *utgör en angenäm lektyr*. De kulturella tidsbilder som här framställas i saklig och korrekt stil och till stor del på grundval af förstahandsforskning *sluta sig värdigt till den kunnige författarens tidigare böcker från samma epok.*" *(B. B-n i Dag. Nyh.)*

"Den som i en lättläst framställning vill få en inblick i ett annat tidsskedes andliga intressen, skall i Carl Forsstrands bok finna *en mycket roande lektyr*. De många belysande bilderna, däribland åtskilliga vackra porträtt, göra dessutom arbetet till *en prydnad för boksamlingen.*"
(Rbg. i Handelstidn.)

KONUNG OCH ADEL

MINNEN OCH ANTECKNINGAR
FRÅN GUSTAF III:s STOCKHOLM
Andra upplagan :: Med illustrationer.

Pris häft. 5 kr. :: inb. 8 kr.

"Det är alltid *ett sant nöje att läsa doktor Forsstrands skrifter*, ty han meddelar oss ej blott af sitt rika vetande utan gör det äfven på ett sätt och i en form, *som måste rycka läsaren med och hålla hans intresse vaket*. Detta arbete kan ej allenast läsas med nöje, utan just i denna tid äfven med nytta för den eftertänksamme." *(N. V. T.)*

HUGO GEBERS FÖRLAG

PRIS:

HÄFT. 4: 50

INB. 7:50